

ספר

'בדד ישב'

מדריך הלכתי הראשון והמקיף ביותר שיש לנמצאים 'בבדוד'

מנגיף 'הקורונה'

הצורך לפי הדין וההלכה לשמור על הכללים וההנחיות של

'משרד הבריאות'

וסגולות ותפילות 'לזמן מגיפה ודבר'

מהדורה שביעית עם הוספות רבות ונידונים חדשים ועדכניים

מאת הרב הג"ג רבי **אברהם מימון** שליט"א

רב בית כנסת 'רמה' בעיה"ק ירושלים תובב"א

ומחבר ספרים דרך האתרים, האושפיזין, ומשנת אברהם 'המטמון שבפרשה' ועוד.

ניסן -תש"פ

לשאלות לרב ניתן להפנות gmail.com@8458069

וכן בהודעה **0548458068 -WhatsApp**

כמו כן ניתן להשיג את הספרים 'דרך האתרים' יש כמה בודדים

להצלחה שפע ברכה וטובה בריאות לשלמה בן ברכה ולרפואה רבי יעקב בן

זוהרה, ולהבדיל לעילוי נשמת אפרים בן ציונה וכן לרבנית הצדקת נילי בת

מרים

כל הזכויות שמורות
לבית ההוראה "תורה ברמה"

יוצא לאור על ידי בית הכנסת המרכזי 'רמה'
רחוב יוסי בן יעזר 11 קטמון ירושלים
ניתן להשיג בטלפון: 0548458068
דוא"ל - gmail.com@8458069
הודעה חשובה לציבור הקוראים:

אתה נהנה מהקונטרס??? יופי!!!!

כל מי שרוצה להנציח את שמו של אחד מקרוביו על ספר שיעמוד לדורות
עולם וכל מה שילמדו בו יהיה לזכות יקירך
זההזמן בואו להיות שותפים
יש על השולחן את הספרים הבאים:
'המטמון שבפרשה' חלק ב
'המטמון שבהגדה'
'המטמון שבמועדים' 8 כרכים עבי כרס על כל חג וחג....

מפתח הנידונים

פרק א

חובת השמירה מהנגיף לפי ההלכה

- א. כיצד רבותינו בתלמוד נזהרו ממהלות מדבקות?
- ב. אלו איסורים עובר האדם ש'מצפצף'?
- ג. חילול השם
- ד. ההנחיות 'החדשות' של משרד הבריאות כבר לפני מאות שנים...
- ה. לא לסמוך על תפילות וסגולות
- ו. חשש רחוק של סכנה
- ז. לא שומע להנחיות משרד הבריאות
- ח. להודיע ברבים – כבוד הבריות
- ט. דין 'מוסר' ל'מלשין' לרשויות
- י. ביקור חולים כשיש חשש הידבקות
- יא. כיבוד הורים
- יב. להזכיר את שם המגיפה
- יג. ברכת הגומל מי צריך לברך ומי לא?
- יד. אדם שלא נזהר בהוראות וחלה האם מברך הגומל
- טו. למצוא חיסון גם כשיש צורך לנתח נפטר
- טז. קמיעות, וסגולות, וגורלות
- יז. צנעת הפרט לטובת הכלל

פרק ב

תפילה וקריאת התורה למבודדי הקורונה

- א. רמת החיוב בתפילה בציבור
- ב. תפילה בציבור ממרחק האם זה אפשרי?
- ו. ענית קדיש וקדושה
- ה. אמירת קדיש מהבית
- ו. לפסוע בתפילתנו לשמור מרחק

- ז. מתי רשאי להפסיק בתפילתו
- ח. החורים מפחדים שיצא לתפילה בציבור
- ט. טבילה במקווה
- י. קריאת ספר תורה
- יא. השלמת קריאת התורה
- יב. השלמת ההפטרה

פרק ג

שבת למבודדי הקורונה

- א. שבת קודש למבודד
- ב. חילול שבת
- ג. פיתוח חיסון בשבת
- ד. הוצאת מסכה
- ה. חיתוי רפואי בשבת
- ו. מדידת חום בשבת

פרק ד

חגים ומועדים למבודדי הקורונה

- א. קריאת פרשת זכור
- ב. מקרא מגילה
- ג. מתנות לאביונים משלוח מנות
- ד. ברכת האילנות
- ה. לדחות את ברכת האילנות
- ו. סיום מסכת בערב פסח
- ז. מכירת חמץ
- י. בדיקת חמץ – וביעור חמץ
- יא. הדרכת הגעלת כלים למבודד
- יג. התרת נדרים
- יד. כפפות צריכות הכשר לפסח?
- טו. והגדת לבגך באבא שנמצא בבידוד

טז. שימוש בתכונת זום (ZOOM) בליל הסדר
יז. תספורת בעומר או בחול המועד

פרק ד

'הקורונה' במצוות במעגל החיים

- א. להכניסו בבריתו של אברהם אבינו
- ב. מזהל – מציצה על ידי כלי
- ג. קיום ברית מילה בעשרה
- ד. פדיון הבן
- ה. דחיית התונה
- ו. מנין בהתונה
- ז. תקיעת כף תחת לחופה
- ח. התונות בימי העומר
- ט. לווייה
- י. ניהום אכלים

פרק ה

דיני ממנות בעקבות נגיף הקורונה

- א. תשלום ממוני על נזק
- ב. החזרת תשלום דמי קדימה
- ג. אי הגעה לבית הדין – ובית דין על ידי תוכנת 'זום'

הקדמה - למהדורה שביעית

ככה קוראים לזה... קורונה! ... כן העולם כולו נמצא 'בבידוד'... העולם כולו נמצא בפקד, בדאגה, ובאימה נוראה... ממה? ?? ממי? ?? מווירוס... קטנצ'יק... שכל עולם הרפואה עם כל ההתפתחות הטכנולוגית לא מתחילים לזהות... ולהכיר את הווירוס... ובכך רואים שמלך העולם אדון כל המעשים בורא כל העולמות אומר לכל העולם... נו!! אתם עם כל הקדמה הטכנולוגית שלכם יצרתם רובוטים כמעט כמו בני אדם... יצרתם מכוניות ללא נהג... מטוסים ללא נהג... אני אומר ריבונו של עולם בשביל להשפיל את הגאווה הסרוחה שלכם אני יעורר איזה וירוס קטנמן.. אפילו פחות מיתוש... והוא הפיצי הזה ישבש לכם את החיים ולא תוכלו להתמודד אתו בכלל...

ובעונותינו הרבים נגיף 'הקורונה' הגיעה גם לשערי ארץ ישראל, וישנם מאות חולים ואלפי אנשים נמצאים בבידוד, ועל פי ההנחיות של משרד הבריאות כל אדם שחזר מחוץ לארץ, או שהיה בקרבת מקום בו שנתגלה בו אדם שנושא את הנגיף עליו להיכנס לבידוד ל-14 יום, וישנם אלפי יהודים שומר תורה ומצוות שנמצאים בבידוד, וישנם שאלות רבות כיצד עליהם לנהוג על פי ההלכה.

ולפני כשבוע ימים הדפסנו את הקונטרס הזה 'ישב בדד', ואנשים רבים וביניהם תלמידי חכמים מורי הוראה מצאו בו ככלי תועלת ועזר לשאלות רבות, ומאז הדפסנו אלפי קונטרסים והכל אזל, ולכן שוב אנו מדפסים קונטרס זה בפעם החמישית עם הוספות רבות ושאלות ונידונים חדשים לתועלת הציבור.

אני מודיע בזאת שבכל סעיף ונידון היה אפשר לכתוב באריכות רבה... אך בשל קוצר הזמן... ובשל בקשת רבים אני מוכר לקצר מאוד.

ומוטלת עלינו חובה לדון בדברים ובנידונים אלו, ונראה לענ"ד שהתעסקות בהלכות ובנידונים אלו הם יביאו את הישועה והרפואה לעולם, וזה על אותו משקל שכתב רבינו החתם סופר שכשייש מלחמתה של תורה בבית המדרש הם תלמידי החכמים מרבים שלום בעולם, הם במלחמתה של תורה מונעים את המלחמה הגשמית, והדברים אמורים גם לנו בעת ובעונה הזאת, כשתלמידי חכמים דנים בהלכות ובנידונים הבאים בעקבות 'הקורונה', הם בעצם על ידי התורה וההלכה מונעים מהנגיף להתפשט לו בעולם.

והחובה הנוספת שמוטל לדון בעניינים אלו, זאת משום שלצערנו הרב בדור יתום זה ישנם הרבה 'מרצים' ורבנים קלי דעת, וחסרי אחריות, שלא קראו ובטח שלא שנו, ומורים הלכות לרבים בלי מקורות כמו שראיתי אחד בור ועם הארץ, שנשאל על אדם שהגיע מאטליה האם מותר לו לצאת להתפלל במניין, ומה ענה לו 'הרב' אם יאמר קטורת על גבי קלף יכול לצאת מהבית.... ואלו דברים בטלים ומבוטלים למי שקצת יודע הלכה, שלא סומכים על שום סגולה כשלפי הטבע אדם צריך לשמור את עצמו, אבל ככה זה היום, ובשביל למנוע את ההתפרצות של אותם משבים' עלינו להקדים תושבה עם מקורות בפוסקים.

התפילה לחי העולמים, השוכן בשחקים, ראה נא בעני עמך ישראל, והצל את עמך ישראל מכל חולי ומחלה ומגיפה, ונזכה לקבל בשמחה את פני משיח צדקנו בקרוב מהרה אמן.

פרק א

חובת השמירה מהנגיף לפי ההלכה

א. כיצד רבותינו בתלמוד נזהרו ממחלות מדבקות?

חובה הלכתית לשמוע להנחיות משרד הבריאות ולמומחי הרפואה¹, בכל ההרחקות והאזהרות, שכן ההתרחקות והשמירה מן הנגיף הוא 'דין והלכה', והעובר על ההנחיות עובר באיסורי תורה כפי שהתבאר להלן.

ובכן מחלות מדבקות ווירוסים שונים ומשונים היו גם בזמן התלמוד, ונראה כיצד רבותינו התרחקו ונזהרו ונשמרו, בתלמוד במסכת כתובות (עז"ב) מובא שהיה בזמנו חולי הנקרא 'ראתן' שזו מחלה שיש לחולה 'שרץ במוחו', ובתלמוד במסכת גיטין (ע"א) מובא ש'חולי ראתן' הם אנשים חלולים וחולים מאוד, ובגמרא (בכתובת שם)

1 נאמנות הרופאים ומומחי הבריאות

החובה לשמוע בקול הרופאים, ונאמנותם, כבר דנו בדברי הפוסקים באריכות עצומה, ואציין לאחרונים שקיבצו בזה את כל השיטות, וכן אציין לחלק מאחרונים שלא ציינו בדברי המחברים שאזכיר להלן, ראה באריכות עצומה ובהיקף גדול לגאון האדיר רבי אליהו פייוולוזן זצ"ל בספרו פיקוח נפש – קונטרס נאמנות הרופאים (משנת תרצ"ד) שקיבץ את כל המשא ומתן של האחרונים באריכות רבה, (ופלא שלא ציינו אותו המחברים), ועוד עיין בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן קנג, קנה, קעה, אבן העזר סוף סימן טז). ובשו"ת מהרש"ם (חלק א סימן כד ד"ה וראיתי, וחלק ב סימן עב, ובסימן קפב), ולרבינו השדי חמד (מערכת יום כיפור סימן ג), שאסף עוד פוסקים בנושא זה, וכן בשו"ת בית יצחק (אבן העזר חלק א סימן ה), ובשו"ת דברי מלכיאל (חלק ד סימן קז), ובשו"ת שם אריה (סימן יב), ובשו"ת זקן אהרן (סימן צו), ובשו"ת הר צבי (יורה דעה סימן קמט) ובקובץ עמק הלכה (אסיא במאמרו המקיף של הרב משה וינברג – נאמנות הרופאים עמוד 35 ואילך), ובאנציקלופדיה הלכתית רפואית (כרך ה במאמר שנקרא נאמנות הרופא בריש הספר), וכן מצאתי בקובץ המאסף אריכות עצומה בין גדולי עולם בנושא זה (לענין מציצה במילה נגד דעת הרופאים, חלק ב סימנים – קמט, קפב, קפו, חלק ג – סימנים ג, מ, מא, סו, סז. חלק ד סימנים יא, יב, יז כג לו, חלק ו סימנים סב, סו), וכן ראה לידיי נפשי הגרי"נ אוהנה שליט"א בספרו הבהיר משפט הגט (אבן העזר סימן קנד ס"ק תתלה, ובס"ק תתעט), וכן לאחרונה שלה לי ידידי הנ"ל את הקונטרס 'הקורונה בהלכה' (פרק א אות א) שחזר על אשר כתב בספרו משפט הגט הנ"ל.

ולעני"ד נראה לי ברור ופשוט שכל הנידון באחרונים הוא כשיש להסתמך רק על ההשערות של הרופאים, אבל כשניתן לראות את הדברים במציאות ברור ופשוט שחובה לציית לדבריהם, ראה בדרכי תשובה (סימן קפו ס"ק צח ואילך) שציין להרבה אחרונים (אין צורך שוב לציין אותם), שכשרואים את השפעת המחלה בעין, ויש כלים להבחין ולבחון בדרך העברה שלה הרי שזה לא נמנע בכלל למחלוקת הנוכרת בנאמנות הרופאים כלל. עיי"ש. ואם כן הוא הדין בנידון שאנו עוסקים בו שהוירוס הזה ניתן להבחין בו והוא עובר מאדם לאדם דרך דרכי הנשימה, או במגע ויש כלי מעבדה שמבחינים בו ויודעים כיצד הוא עובר הרי שברור ופשוט שיש לשמוע למומחים ואין לדון כלל מדיני נאמנות הרופאים, וגם אם לא היו את כל הכלים המתקדמים שניתן להבחין בהם, הרי שמתן מתחיל הדין האם הרופאים נאמנים הוא כשהם סותרים לדיני תורה אבל בנידון שלנו אינם סותרים לדיני תורה, והדברים פשוטים וברורים אין צורך להאריך בהם.

חובה לשמוע בקול הרופאים

הנה החובה לשמוע לקול הרופאים ולמומחי הבריאות הוא גמרא ערוכה במסכת יומא (פג ע"א) שאם הרופא אומר צריך החולה לאכול ביום הכפורים, והחולה אומר שאינו צריך, שומעים לרופא, ומאכילים אותו. וכן כתבו בהלכה הרמב"ן בתורת האדם (דף ז ע"ד), הרמב"ם (הלכות שביית עשור פרק ב הלכה ח), ובטור ובשלחן ערוך (אורח חיים סימן תריח סעיף א). ועוד עיין בשו"ת יחזה דעת (חלק א סימן סא), ובשו"ת יביע אומר (חלק ד חלק חושן משפט סימן ו אות ד והלאה), שו"ת יחזה דעת (חלק א סימן סא).

מובא שרבי יוחנן הזהיר את תלמידיו ובני עירו 'היזהרו מזבובים בעלי ראתן' דהיינו זבוב שהיה על חולה ראתן יש להתרחק ממנו, כיון שהזבוב עלול להעביר את המחלה, וכן רבי זירא לא היה יושב במקום שהרוח יכולה לנשב על שניהם יחד מחשש שידבק במחלה, וכן רבי אמי ורבי אסי לא היו אוכלים מביצי תרגולת שנמצאות באותו מבוי שנמצא שם חולה ראתן².

ב. אלו איסורים עובר האדם ש'מצפצף'

אנו רואים כיצד חכמינו ורבותינו נזהרו במשנה זהירות לא להתקרב לחולים מחשש להדבקות, וכן יש להיזהר ולהתרחק מחשש סכנה, ואדם שאינו נזהר ואינו נשמר עובר על איסורי תורה הבאים:

2 מקורות מדברי הפוסקים שחששו לחולי המדבק

ויש עוד מקורות לכך שרבותינו נזהרו וחששו מפני הדבקה, כגמרא במסכת בבא קמא (ס ע"ב) מובא שראב בשעת הדבר היה סוגר את החלונות, מחשש להידבקות. עיי"ש. וכן מובא במדרש רבה (ויקרא פרשה טו פסקא ג) שרבי יוחנן אומר אסור לילך במורחו של מצורע ארבע אמות, ורבי שמעון בן לקיש אומר אפילו מאה אמה, ולא פליגי מאן דאמר ד' אמות שאין הרוח יוצא ממנו, ומאן דאמר מאה אמה בשעה שהרוח יוצא, רבי מאיר לא אכיל בעי מן מבואה דמצורע, רבי אמי ורבי אסי לא היו עיילי למבואות של מצורע. וכן נפסק ברמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה ד), ובשולחן ערוך (יורה דעה סימן קטז סעיף ה) שיש להתרחק מן המצורע מחשש להידבקות, וזה הטעם שמצורע יושב בדד מחשש הידבקות ממנו, ראה באריכות רבה לגאון בעל מרגלית הים בספרו מקור חסד (על ספר הסידים סימן תרעג) שהאריך בגאונותו ובבקיאותו האדירה להביא מקורות רבים שמחלת הצערת היא מדבקת ויש להיזהר מלהידבק בה, אמנם בזמן הזה הצערת אינה מדבקת אלא אם נמצאים אם החולה זמן רב מאוד כמה שנים, כפי שהאריך בספר נשמות אברהם, וכן באריכות רבה בספר כרם אליעזר (נגעים סימן יא).

וישנם עוד מקומות ומקורות בדברי רבותינו שהיו מודעים למחלות מדבקות, ראה בפירושו הרמב"ן על התורה (פרק יט פסוק יז) שהמלאך אומר ללוט 'הימלט על נפשך אל תביט אחריו' וכתב הרמב"ן ז"ל: 'כי הראות באוויר הדבר ובכל החוליים הדבקים יזיק מאד וידבקים, וכן המחשבה בהם, ולכן ייסגר האיש המצורע וישב בדד וכו' ולכן היתה אשתו של לוט נציב מלח, כי באותה המכה במחשבתה כאשר ראתה גופרית ומלח היורד עליה מן השמים ודבק בה. עיי"ש. וכן ראה ברבינו בחיי (במדבר פרק טז פסוק כא), ובשו"ת מהרשד"ם (חושן משפט סימן שמו), ובשו"ת בית דוד (סימן כב) שכתב 'על דעת על דעת השאלה בחולי המתדבק, אם מותר לשמשו, או אולי אסור משום ונשמרתם מאוד לנפשותיכם, ועיין שו"ת מהרי"ל שצריך לברוח מן הדבר כשהדבר בעיר, ובשבת (לב ע"א) אל יעמוד בשעת סכנה, ומה שכתב כת"ר שיש לומר דהוי כמו מאבד עצמו לדעת כיון שמוסר עצמו לסכנה'. עיי"ש. וכן ראה לרבי אברהם אולאי בספרו חסד לאברהם (בעין משפט נהר כח) שכשזיב דבר בעיר העיקר הוא לא נשום את אוויר החולים. עיי"ש ובספר רפואה וחיים (פרק ה).

והנה ראיתי בספר כרם אליעזר (נגעים סימן יד) שהביא מהחשוקי חמד (סנהדרין ק"ז ע"ב) שכתב לדון בשאלה: באדם החולה במחלה מדבקת, כגון בימינו השפעת המקסיקנית המדבקת, וגורמת למות, אם יש לפניו ב' רופאים היכולים לטפל בו ואחד מהם כהן האם יש להעדיף אחד על השני ואולי עדיף שהישראל יטפל בו כיון דאמרינן בהוריות דף יג ע"א שכהן קודם לישראל להחיותו והאריך שם מדברי המרגליות הים בשם הילקוט הגירשוני בשם אהבת יהונתן דמצורעים לאו משום טומאה נשלחו אלא משום שצרתה הוא מחלה מדבקת ופחדו תושבי העיר שלא תדבק בהם צרעת וכתב על זה כי מדבריו נראה שבמחלה מדבקת עדיף שכהן יטפל כיון שהוא חסין יותר משאר ישראל, וצ"ע אם גם בימינו נאמר כלל זה שעדיף לבחור רופא כהן להתעסק בחולים. עכ"ו. והעיר על זה הכרם אליעזר: והנה מש"כ לדון האם זה שייך גם ככהנים שבזמנינו לכאורה יש לדון גם בזמן הבית גופא, האם רק כנגעים היתה שמירה מיוחדת לכהנים, שלא יתדבקו או דהוא הדין כלפי שאר מחלות מדבקות רח"ל. עיי"ש ודפח"ח.

א. 'רק השמר לך ושמור נפשך מאוד' (דברים פרק ד, פסוק ט), וכן נאמר 'ונשמרתם מאוד לנפשותיכם' (שם פסוק טו) שפסוקים אלו באים לעורר להזהיר את האדם שחובה עליו לשמור את גופו מכל מיני סכנות ומחלות, וחובה זו מחייבת לקיים את ההנחיות של משרד הבריאות שפרסמו³.

ב. 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש' (בראשית פרק ט פסוק ה) שהתורה מדברת על אדם שמאבד עצמו לדעת, ובפוסקים מובא שבכלל 'מאבד עצמו לדעת', הוא אדם שאינו שומר על בריאות גופו, וגורם לעצמו סיכונים בריאותיים. ונראה שהדברים אמורים גם לענייני ההנחיות וההרחקות שפרסמו משרד הבריאות, אודות נגיף 'הקורונה', שכל אדם שלא מצייט ולא מתנהג לפי הכללים הוא מסכן את בריאותו ואת בריאות הסובבים אותו והרי הוא 'מאבד עצמו לדעת'⁴.

3 ושמרתם מאוד לנפשותיכם

בגמרא במסכת ברכות (לב ע"א) מובא מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, ובא שר אחד ונתן לו שלום ולא החזיר לו שלום, א"ל ריקא והלא כתיב בתורתכם רק השמר וכו', ונשמרתם מאוד וכו'. ואין להעיר שלכאורה לפי דברי הרמב"ן (פרשת ואתחנן שם) 'רק השמר' הוא בא למצות לא תעשה שאסור לשכוח את מעמד הר סיני, ונשמרתם: שלא יטעו אחרי הקול, או לפי המהרש"א (ברכות שם) הפסוקים האלה באים על שכחת התורה כדאיתא במסכת אבות (פרק ג משנה ה). עדיין אין מקרא יוצא מידי פשוטו כמבואר בגמרא שבת (סג ע"א) וכן כתב בשו"ת הרמב"ן (המיוחסות סימן רפח), וכן מבואר ברש"י (סוטה ו ע"א ד"ה ועד אין בה), ובתוספות (יבמות ב ע"ב ד"ה בתו), ובהשגות הרמב"ד (הלכות גניבה פרק ט הלכה ט), ויש עוד עשרות דוגמאות. וכן למד הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יא הלכה ד) שכל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצות עשה להסירו ולהישמר ממנו שנאמר 'השמר לך ושמור נפשך', ואם לא הסיר אותו ביטל מצות עשה, והעתיקו להלכה השולחן ערוך (חושן משפט סימן תכו סעיף ח), וכן רבים מהפוסקים הביאו פוסקים אלו לשמירת הגוף והנפש, רבינו הרמב"ל בספרו מסילת ישרים (פרק י), שו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא סימן י), שו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן קעב, אבן העזר סימן סא, ובסימן קעד) ועוד רבים המה.

וכן ראה להרישב"א (שבועות לו ע"א ד"ה המר רב ינאי) שכתב 'דהלאו של ונשמרתם כולל גם שלא יאכל ולא ישתה דברים רעים. ובשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנא) כתב על דברי הרישב"א דמשמע מדבריו הדעובר על זה דהיינו שאוכל ושותה דברים מזיקים, עובר באיסור דאורייתא, ואם כן יוצא שיש חיוב מדאורייתא לשמוע בקול הרופאים, גם לענין זה שלא יאכל ומאכלים שמוזיקים לו לבריאות. וכן רבים מהפוסקים סוברים שדג שנתבשל עם בשר, אסור לאכלו מהתורה בעשה ובלא תעשה כן כתב בשו"ת אבני צדק (יורה דעה סימן מט) דג שנתבשל עם בשר, אסור באכילה מן התורה, בעשה ולא תעשה, וכתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם, וכתיב ולא תעשים דמים בכיתך, הרי שצויה התורה להשמר מכל דבר שמביא לידי נזק, וה"נ בזה שקשה לצרעת הוי איסור תורה. ע"כ. ובפרי מגדים (סימן צו ס"ק ג) שכתב: דאם צלו בשר עם דגים בתנור אחד, והזינן שוב שומן מהבשר, אסורים הדגים מספק, דשמא זב תחת הדגים, וספקא דאורייתא לחומרא. עיי"ש. וכן סוברים עוד אחרונים רבים ראה בשו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן ח), ולידידי בשו"ת אשר חנן (חלק ה חושן משפט סימן כה). וביורה מזה מצאתי הדין דהשמר לך' הוא אפילו כשאין סכנה אלא השתדלות שיהיה רופא בעיר, כן מבואר ביד רמ"ה (סנהדרין יז ע"א) שכל עיר שאין בה עשרה דברים הללו אין תלמיד חכם רשאי לדור בתוכה, רופא, אומן, וכתב שם היד רמ"ה 'חייב אדם להשתדל ברפואת עצמו, כדי שיכול לעסוק בתורה ובמצוות ולעבוד בעבודת בוראו דכתיב רק 'השמר לך'.

4 הגורם לעצמו מיתה הוא בכלל מאבד עצמו

כן מובא באריכות בדברי הפוסקים שאדם שאינו מרפא את עצמו, הרי הוא גורם לעצמו מיתה, והוא בכלל האמור אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, שיש איסור מאבד עצמו לדעת גם בשב ואל תעשה, כן מבואר בספר חסדים (סימן תרעה) שכתב: 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, אם מת אדם בפשעו, עתיד הוא ליתן את הדין, ועוד עיין כיוצא בזה בספר חסדים (סימנים – תרעז, תקצו). וכן מבואר בר"ן (שבועות דף י ע"א מדפי הרי"ף ד"ה מלקין) שהנשבע שלא יאכל ז' ימים, הרי הוא

נשבע לעבור על דבר תורה, דמקרא מלא דיבר הכתוב 'ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש', וכן ראה להרמב"ן בספרו תורת האדם (דף י"א ע"ב) שהמנוע את עצמו מן הרפואה הרי שופך דמו, וכן הובא להלכה בהר"ן (יומא פ"ג ע"ב), וכן כתב רבינו יונה יגרוניץ בספר איסור והיתר (כלל ס דין ח), וכן בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תמד), וכן הוא במדרש רבה (נח פרשה לד סימן יט) 'אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש, יכול כחנניה מישאל ועזריה, ת"ל 'אך', היינו שלולי מצות קידוש השם הגורם לעצמו מתייעל על ידי שב ואל תעשה הוא בכלל העוון.

וביאור הדברים נראה, הדנה האיסור לאדם לחבול בעצמו נלמד מהפסוק הנ"ל (כמבואר בתוספתא פרק טהלכה לא), והרבה מהפוסקים סוברים שהוא איסור תורה, כן כתב בשו"ת הרשב"א (חלק א סימן תרטז) שהחובל בעצמו דאורייתא הוא, ולכן כתב שהנשבע לחבול בעצמו השבועה לא חלה, וכן כתב הר"ן (כג, ע"ב ד"ה ניקום) ואף שהשבועה חלה הוא משום דלא אתי אלא מדרשא בעלמא, אבל האיסור הוא מהתורה, וכן מוכח משו"ת הר"י מיגש (סימן קפ), וכן מבואר מדברי המאירי (בבא קמא שם ד"ה זה) שהאיסור מהתורה. (וצ"ע שלאחר מכן כתב המאירי שם ד"ה אע"פ להדיא שהוא מדברי סופרים, וצ"ע. ועיין שו"ת יביע אומר חלק א יורה דעה סימן ח, ובשו"ת אשר חנן חלק ה חושן משפט סימן כד, ובמאירי שבועות כא ע"ה ד"ה זה) וכן כתבו עוד אחרונים רבים שדעת הרמב"ם שאיסור חבלה הוא מהתורה ראה בפירוש הרדב"ז (הלכות שבועות פרק ה הלכה יז), ורבינו התומים (חושן משפט סימן כז ס"ק א), וכן כתב בפשיטות בערוך לנר (מכות טז ע"א), ובשו"ת הר צבי (יורה דעה סימן רכב), והדברים ארוכים ובספרי 'חדר בטן' (ניתוחי קיצור קיבה לפי ההלכה סימן א) הארכנו בזה.

ומצינו בעשרות מקומות ודברים רבים נחשב ל'מעשה': גמור, ראה בשו"ת רבי אליעזר גורדון (סימן יב תשובה שהודפסה בשדי מדק בקונטרס באר בשדי שבסוף מערכת הכ') כתב שניתן לצאת ידי חובה על ידי גרמא. והביא לכך ב' ראיות: א. ראה משריפת עיר הנדחת, דלפי שיטת ריש לקיש דס"ל דאשו משום ממונו (בבא קמא כב ע"ב), ומה שדולקת האש אחרי כן הוא נחשב לגרמא, אם כן איך אפשר לקיים מצות שריפת עיר הנדחת, ובע"כ שגם בגרמא מקיימים מצוה. ופלפל לפי זה מה דאיתא בסנהדרין (עא ע"א) דכל שללה תקבון ושרפת באש, וכיון דאיכא מוזהר לא אפשר, דכתיב לא תעשון כן לו אלקיכם, ולכאורה לפי ריש לקיש הרי יכול לקיים את המצוה ולא יעבור על לאו דלא תעשון כן, כגון שיתחיל להדליק במקום חוק המהווה ואם כן לא יעבור על לאו דלא תעשון, ולקיים לקיים את המצוה ולא יעבור על לאו דלא תעשון כן, כגון שיתחיל הגרע"א על דברי המגן אברהם (סימן תמו ס"ק ב) דמצות תשבתו היא מצוה חיובית בקום ועשה (ראה מנחת חינוך מצוה ח) ואם שלח גוי שישורף לו את החמץ לא יצא ידי חובתו כיון שאין שליחות לעמו"ם, ומדברי תוספות (ביצה כז ע"ב ד"ה ועל) מבואר שניתן לבער חמץ על ידי שמיניחו לפני הכלב. ובשו"ת שער י דעה (סימן ב) העלה גם להלכה שיוצאים ידי חובה במצוה הנעשית על ידי גרמא, וסמך את דבריו על פי האמור בגמרא במסכת נזיר (מ ע"א) שניזר בתום ימי נזירותו אינו יכול לגלח את שערותיו על ידי סם, והגמרא שם לומדת דין זה מפסוקים, ומשמע שלולי הפסוקים הנזיר היה מקיים את מצות התגלחת על ידי סם שהוא רק בגדר גרמא, וזו ראה שניתן לקיים מצוה על ידי גרמא. ויש עוד עשרות דוגמאות שגרמא נחשב למעשה גמור והדברים ארוכים, ועיין במה שהארכתי בספרי דרך האתרים (סימן פד), וכן ראה נא באריכות עצומה לגאון האדיר רבי אליהו פייוולוון זצ"ל בספרו פיקוח נפש (פרק א), שהאריך בזה וכתב שאדם שאינו שומר על בריאות גופו ומסכן את עצמו אפילו 'בגרמא' הרי הוא כעושה בידיים, והאריך שם להביא למעלה ממאה מקורות והוכחות מסוגיות התלמוד להוכיח שלבריאות הגוף שיעבור על חובל בעצמו – אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש אין צורך במעשה אלא גם בגרמא ואפילו במניעה הוא עובר באיסור זה. עיי"ש.

וכל שכן בנידון שאנו עוסקים בו שאותו אדם שעובר בידיים על הנחיות משרד הבריאות, גם אם נגדיר את הרשלנות שלו כ'גרמא', שכן לא ברור שייזוק, עדיין לפי האמור הוא עובר באיסור זה, שכן כל צד ואופן שאדם לא שומר על בריאות גופו הן מצד שלא מרפא את עצמו, והן מחמת שמסכן את עצמו ואינו שומע לקול הרופאים הרי הוא בכלל איסור זה, וכן מצינו עוד בפוסקים שכתבו שהמעשן סיגריות עובר באיסור משום שחובל בעצמו, מחמת הסיכונים והמחלות שנוכחם לתוכם אפילו מהסיגריות הראשונה שמעשן ראה נא שו"ת ציץ אליעזר (חלק טו סימן לט), שו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן נח אות ו), ובשו"ת שבת הלוי (חלק י סימן רצה), תשובות והנהגות (חלק ג סימן שנד), שו"ת משנה הלכות (חלק ט סימן קסא, חלק טז סימן יז), שו"ת שבת הקה"ט (חלק א חובת דברות אליהו) (חלק ו סימן קה), שו"ת מנחת אשר (חלק א סימן לה). ועוד רבים המה, וכל שכן בנידון שאנו עוסקים בו שהנגיף יכול לחילה להרוג אדם בימים מספר רח"ל.

מאבד עצמו לדעת אין לו חלק לעולם הבא היכן המקור?

אגב כיון שהזכרנו דין 'מאבד עצמו לדעת', ומה שכפוסרסם שגור בפי העולם ש'המאבד עצמו לדעת' אין לו חלק לעולם הבא', משפט זה לא מוזכר במפורש אבל בבבלי ובירושלמי ובמדרשים, והגם שכמה אחרונים הביאו מימרא זו בשם חז"ל והם: ה"ד המלך (הלכות אבל פרק א הלכה יא) וכן מחזיקי הדת (כתובות קג ע"ב), ראה יביע אומר יורה דעה חלק ו סימן לו שהעיר שאין מהר"ט (כה), ובמדרש תלפיות (ערך חלק לעולם הבא) ובפני יהושע (בבא מציעא נט ע"א). כבר העירו בשו"ת יהודה יעלה (יורה דעה סימן שנח), והגאון מלכות בספרו דברי שאול (יורה דעה סימן שמה) שלא מצינו בחז"ל מימרא כזו. ורבים הם האחרונים שהביאו הוכחות מדברי הש"ס ראה בשו"ת האלף לך שלמה (יורה דעה סימן שכא), ובשו"ת דברי יציב (יורה דעה סימן רכג, וכיון לדברי המרכבת המשנה הלכות תשובה פרק ב), ועוד. וביד המלך (הלכות אבל פרק א הלכה

ג. 'ושמרתם את חקותי ואת משפטי אשר יעשה אתם האדם וחי בהם', ובפוסקים מובא שה'וחי בהם' הוא לא בא רק כציווי לחיים במקום שיש פיקוח נפש, אלא מ'וחי בהם' יש גם ללמוד שאדם צריך לשמור על גופו בבריאות, ואדם שמזלזל בבריאות גופו, עובר באיסור זה, והדברים גם אמורים לעובר על ההנחיות של משרד הבריאות⁵.

וראיתי צורך לחזור על הדברים באריכות עם מקורות הפוסקים, כיוון שראיתי זלזול ושאלנות נוראה בקרב ציבור שומר התורה, ואכן לשמוע בנושאים אלו לקול משרד הבריאות ולרופאים, הוא לשמוע בקול תורת משה רבינו, ומי שאינו שומע עובר באיסורים שהזכרתי.

ג. חילול השם

אדם שחזותו מעידה עליו שהוא שומר תורה ומצוות, והוא עובר על התקנות וההנחיות של משרד הבריאות בפרהסיה, כגון שעושה חתונה לבנו כשיש התקהלות של עשרות אנשים ומאות אנשים, וכל כיוצא בזה, הרי הוא עובר גם באיסור 'חילול ה' שכן העם מרגנים אחריו לומר ראו את פלוני שומר תורה ומצוות שמסכן את הכלל⁶.

ד. ההנחיות 'החדשות' של משרד הבריאות כבר לפני מאות שנים...

(יא) הלך בתר אפכא והוכיח מכמה סוגיות בש"ס שהמאבד עצמו לדעת יש לו חלק לעולם הבא. ועיין עוד באריכות בשו"ת יביע אומר (חלק ו' יורה דעה סימן לו, ובחלק י' יורה דעה סימן נח אות כח), ובשו"ת יחזה דעת (חלק ד סימן יד) ואכמ"ל. ובכדי שלא יחשדו כי שאני חלילה ממעט מחומר האיסור הנורא הזה, אזכיר כאן מעשה נורא שהובא בשו"ת יביע אומר (חלק ב' יורה דעה סימן כד אות יב) בזה"ל: ומדי דברי זכור אזכור כי בילדותי הראה לנו מוה"ר הרה"ג ר' אליהו לופס זצ"ל, דברי הגאון מהר"א הכהן בעל שבט מוסר, בס' מנחת אליהו (פרק ה), שהביא שם מעשה נורא ברוח אחד שסיפר אל הגאון הנ"ל, איך שהיו מענישים אותו בעונשים אימים וביסורים קשים ומרים על שחנק את עצמו מרוב עוני וצער סמוך לזמן חופתו ואתי ריקם ריקם, וקודם שאיבד את עצמו לדעת צם שלש ימים ושלושה לילות, וחילק ממונו לצדקה לכפר העון הזה, וגם התוודה ובקש מחילה מהש"ת לסלוח לו על העון הזה שהוא עושה מרוב צערו ובשתו, ונבחר מות מחיים. וכל זה לא הועיל כלום, ותהי להיפך. עש"ב. תסמר שערות אנוש' עכ"ל.

⁵ ראה חכמת אדם (כלל פה הלכה א), ומקורו מרבינו יונה, וראה עוד באריכות בספר פיקוח נפש (פרק ג) שהאריך להוכיח ש'וחי בהם' היא גם למצוה ולחובה לשמירת הבריאות. עיי"ש.

⁶ מבואר בגמרא מסכת יומא (פו, עא) היכי דמי חילול ה' אמר רב כגון אנא, אי שקלינא בישרא מטבחה ולא יחיבנא דמי לאלתר. ובגמרא מסכת תענית (יט ע"ב) במעשה החוני המעגל. ובבית יוסף (יורה דעה סימן רלב סעיף יד שם, סימן שלד סעיף מג). וברמב"ם הלכות יסודי התורה (פרק ה הלכה יא) שחלול ה' הוא בדברים שמרגנים אחריו בשבילם, וחזר על זה רבינו הרמב"ם בעוד מקומות (בספר המצוות ל"ת סג, ובאגרת השמד עמוד מז, ובמאמר קידוש ה'). ואכמ"ל.

את ההנחיות של משרד הבריאות לשמירה מפני הדבקות מוצאים אותם כבר בדברי רבותינו הפוסקים:

א. **שלא תהא התקהלות של יותר מעשרה איש** - יש מכתב מגדול הפוסקים הגאון רבי עקיבא איגר זצ"ל משנת תקצ"א שהייתה מגיפה במדינת פולין, ויצא חוק מהממשלה שלא התכנסו יותר מ-15 איש מחשש להדבקות, ובעקבות כך יצא מכתב מהגאון רבי עקיבא איגר שבבתי כנסיות שמתפללים בציבור לא יתפללו יותר מ-15 איש לפי החוק ואף הודיע לרבנים ולגבאים שאם יעברו את סך ה-15 איש יתלוננו במשטרה.⁷

ב. **לשמור מרחק 2 מטר מאדם לאדם** - הגאון רבינו חיים פלאגי זצ"ל מביא שבעיר איזמיר בשנת תקצ"ו הייתה מגיפה בעיר, ושם הוא מעיד שהיו מתכנסים כ-10 איש בלבד והיו מתפללים וריחוק אחד מהשני לפי חוקי המדינה.⁸

ג. **שיטת ידיים ושמירת הנקיות מחשש להידבקות** - כן מצינו בדברי רבותינו כמה מקורות שהתריעו מפני זיעה, לכלוך, רוק שהם מעבירים מחלות מאחד לחברו.⁹

⁷ נדפס באגרות רבי עקיבא איגר (מהדורת דעת סופר אגרת עא, וכן הודפס בחידושי רע"א מהדורת זכרון סמכת נדרים הפנה אותי לדבריו ידידי הגר"י רז שליט"א) שיעשו מנינים של ט"ו איש בלבד, ולא יתנו ליותר מזה להיכנס לבית הכנסת וז"ל: וליחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבוא לבית הכנסת, ואפשר על ידי עמידת שומר מהמשטרה להשיג בזה, שמאחר שיש כבר כפי המספר אל יניחו לאחר לבא שם עד אחר שישלימו הם. וכתב שם עוד: תעריכו מבקושת זה לרשויות, ושכן נכתב לכם ממני להתנהג כן, ואם יסרבו טוב להעריך להממשלה דפה, ובוודאי תצליחו אם תזכירו שמי שהזהרתי אתכם שלא להיות בקיבוץ גדול בבית הכנסת במקום צר ושיעצתי לכם כסדר הנ"ל. ורואים שדעתו הייתה להעמיד שומרים כדי שלא יבוא לידי סכנה, ואף ביקש שיעבירו זאת למלכות.

⁸ ראה בשו"ת חקקי לב (סימן ה).

⁹ רבינו הרמב"ם (הלכות רוצח פרק יב הלכה ד) כתב: אסור לאדם ליתן מעות או דברים לתוך פיו שמא יש עליהן רוק יבש של מוכי שחון או מצורעין או זיעה, שכל זיעת האדם סם המוות חוץ מויעת הפנים. וכן פסקו הטור והשולחן ערוך (סימן קטז סעיף ד). וראיתי שכן הביא ידידי הגר"י אוהנה שליט"א בקונטרס הקרונה בהלכה (עמוד 9) והביא שם שו"ת מפענח נעלמים (סימן ט) וז"ל וזה ימים בלכתי בדרך בעת נסעי על מרכבת הקיטור, שאלני אדם אחד במה שמבואר במקראי קודש שיסיבת המגפה נעשה על ידי מלאך משהות, והרי בימינו התברר ע"י כלי השקפה המגדילים את הראות, שסיבת הדבקות המגיפה מאחד לחברו מתהווה ע"י רמשים קטנים דקה מן הדקה (בשפה שלנו - חיידקים), והשבתי לו דע כי לא מחכמה שאלת זאת, האם סבור אתה כי אלה הרמשים הברואים הקטנים הם חיים מעצמם בלי השפעת כח עליון, אין הדבר כן אלא יש כוח נעלם מאתנו השופע בהם היותם אשר הם חיים, והנה הנביאים ידברו מצד כח הרוחני, והטבעיים ידברו מצד כוח הגשמי. עכ"ל.

ד. האיסור לצאת מחוץ לבית ללא צורך חיוני- כן מובא בדברי רבותינו שבזמן מגיפה יש להתכנס בתוך הבית ולא לצאת מחוץ לבית כלל¹⁰.

ה. בידוד – האם ידעתם שאחד מגאוני העולם לפני כמה מאות שנים היה 'בבידוד', כן הוא מרן רבינו גאון הגאונים החיד"א זיע"א ושם הוא מעיד שכתב את ספרו האדיר 'שם הגדולים' שזה אנציקלופדיה על מאות מרבתינו, על אורחות חייהם מקומות משובותיהם, תלמידיהם, והספרים שחיברו בחייהם¹¹.

ה. לא לסמוך על תפילות וסגולות

כל שאפשר על פי דרכי הטבע להיזהר ולהינצל מן הסכנה, אסור לו לפי ההלכה לסמוך בזה על תפילות וסגולות, ולכן גם שיש כל מיני סגולות להינצל מכל מיני מגיפות בכל זאת חובה לשמור על הכללים¹², אמנם אין לנו ספק שיש חובה

¹⁰ גמרא במסכת בבא קמא (ס ע"א), ובשולחן ערוך ערוך (יורה דעה סימן קטז).

¹¹ ראה בספרו מעל טוב (עמוד 66), ובמקום אחר הוכחתי שלרבינו החיד"א היה שם המוצא והשבעת הקולמוס, כפי שרבינו בספר שם הגדולים (חלק ב אות קלד) כתב שהש"ך היה לו שם המוצא, ורבינו החיד"א בספר מעגל טוב (עמוד 144) כתב שהש"ך היה לו גם שם הכותב, שהיה מדבר והקולמוס כותב מאליו, וכן בספר זכר דוד (עמוד רמח) הביא שהרמ"ק היה לו שם הכותב. ואת האמת לא צריך להוכיח זאת, כי כל מי שידע את התלאות שעבר רבינו החיד"א בחייו מבין שבמציאות לא ניתן לכתוב מעל מאה ספרים ללא שמות והשבעות. ועיין בספרי דרך האתרים (סימן מד) באדם שכותב בהשבעת הקולמוס האם חייב משום כותב. עיי"ש.

¹² לסמוך על סגולות ותפילות כשניתן להיזהר על פי דרכי הטבע

ראה כן בספר חובת הלבבות (שער הבטחון שער ד הובא בשו"ת יחזה דעת חלק א סימן סא) שאסור לסמוך על הנס בזה, שמא אינו ראוי להעשות לו נס, ונמצא מתחייב בנפשו, ואפילו אם עושים לו נס, מנכים לו מזכותיו. (גמרא שבת לב ע"א). לפיכך צריך להתנהג בזה ע"פ דרך הטבע ע"כ. וכן כתב הרמב"ם בפירושו המשניות (סוף פרק ד מסכת פסחים), שאם יתעסק החולה בדרכי הרפואה ע"פ דרך הטבע, סופו למות מאותו חולי, מה שלא נגזר עליו באותו פרק שחלה, ודומה לנכנס באש ויודת, שבודאי אש אוכלתו ומת בלא עתו, ונמצא מתחייב בנפשו, ודברים ברורים הם, לא יכחישם זולתי הנפתל והעקש. ע"כ. ורבינו זצ"ל בשו"ת יחזה דעת (חלק א סימן סא) כתב 'זה מכון למאמר חז"ל (במסכת עבודה זרה נה ע"א): וחללים רעים ונאמנים, שנאמנים בשליחותם, שבשעה שמשגרים אותם על האדם, משביעים אותם, שלא ילכו ממנו אלא ביום פלוני וע"י רופא פלוני ועל ידי סם פלוני. עיי"ש. ובספר שבט יהודה להגאון רבי יהודה עיי"אש (יורה דעה סימן שלו הובא ביחזה דעת הנ"ל) כתב, שעל החולה וקרוביו מוטל חיוב לחזור אחר הרופא המובהק ביותר, ואחר התרופות שמועילים לרפואתו של אותו חולי, והמתעצל בדבר ואומר שה' ישלח דברו וירפאהו, אין דעתו בזה אלא דעת שוטים, והוא עתיד ליתן את הדין, והרי הלכה רווחת שמחללים שבת ויום הכפורים לצורך פיקוח נפש, ושוחקים ומבשלים סממנים לחולה שיש בו סכנה, אע"פ שהם מלאכות גמורות שחייבים עליהם כרת וסקילה, והביא דברי הרמב"ם בפירושו (סוף פרק דפסחים) הנ"ל ע"ש.

וכן כתבו עוד פוסקים שצריך להתנהג על פי דרך הטבע, כן כתב הגאון החיד"א בברכי יוסף (יורה דעה סימן שלו), ובשו"ת מעשה אברהם (יורה דעה סימן נה) והאר"ך שם מי ראוי להיות רופא לפי ההלכה. כן מובא בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן קעב ד"ה אמנם) שכל שאפשר על פי הטבע להיזהר ולהינצל מהסכנה אין לסמוך על רחמי שמים, כיון דאיכא מצוות עשה 'שמרתם מאוד לנפשותיכם'. עיי"ש. וכן פסקו להלכה רבינו זצ"ל בספריו הרבים, שו"ת יביע אומר (חלק ד חושן משפט סימן ו אות ג-ד, חלק ה חושן משפט סימן יב אות ג), שו"ת יחזה דעת (חלק א סימן סא), ובספר הליכות עולם (חלק ד עמוד

להתפלל¹³ ולבקש מהקב"ה שיחוס וירחם על כלל העולם שכן נאמר 'ורחמיו על מעשיו', ובפרט על עם ישראל, אבל לסמוך על התפילה ולהתנהג שלא לפי ההנחיות והכללים הוא איסור גמור.

ו. חשש רחוק של סכנה

ולפי ההלכה אפילו בספק ובחשש רחוק של סכנה, אם האדם לא נשמר עובר באיסור ושמרתם מאוד לנפשותיכם¹⁴.

ז. לא שומע להנחיות משרד הבריאות

חולה, או אדם שאמור להיות בבידוד, ואותו אדם לא שומע להנחיות משרד הבריאות והוא מסתובב בחופשיות, ויש חשש אפילו רחוק שאולי הוא נושא את הנגיף ואחרים עלולים להידבק ממנו, הוא עובר בכמה איסורי דאורייתא, והם: איסור 'לפני עור לא תתן מכשול', ובאיסור 'לא תעמוד על דם רעך' ואהבת לרעך כמוך¹⁵.

ח. להודיע ברבים – כבוד הבריות

קמח, ועוד עיין שו"ת מעייני אומר (חלק יא עמוד קץ), ובספר רבינו (עמוד נט), וכן לראשון לציון שליט"א בספרו ילקוט יוסף (ביקור חולים עמוד סז), וכן לגאון בעל הציץ אליעזר בספרו הלכות רופאים ורפואה (עמוד נט).
¹³ שכן יש מחלוקת האם יש מצווה מדאורייתא להתפלל בכל יום, אבל בשעת צרה לפי כל הראשונים החובה להתפלל היא מהתורה. ולקמן בפרק ג נאריך בזה עוד.

14 ספק ספיקא במקום סכנה

כן כתב בספר חינוח וחסידא (חלק א דף קל ע"ב), ובפרי מגדים (סימן ד אשל אברהם אות ב): כתב שכל ספיקא מן התורה וספק סכנה מן התורה אסור ושמרתם לנפשותיכם, דהא לא מוקמינן אהזקה ורובא בספק סכנה, חולין ט ע"ב מים מגולים, שאני ספק איסור מספק סכנה ובמקום אחר יבואר עוד עיי"ש. והנה במקום אחר שדן בזה הפרי מגדים (יורה דעה סימן קעג סעיף ב) מבואר שהסתפק בזה: למ"ד ספק ספיקא כרובא או עדיף מינה יש לומר דמהני ספק ספיקא בסכנה או באיסורא אבל חד ספק ודאי לא מהני וצ"ע. אמנם וכבר כתב כן רבינו מרן הבית יוסף זיע"א בשו"ת אבקת רוכל (סימן ריג) שיש לחוש לסכנה גם במקום שיש ספק ספיקא להקל, וכן כתב בשו"ת תשורת שי (חלק א סוף סימן תלד) ובעוד אחרונים רבים, ומה שיש פוסקים שסוברים שמועיל ספק ספיקא בסכנה הוא בסכנה סגולית ורוחנית ולא בסכנה טבעית, ראה באריכות בנושא זה לרבינו זצ"ל בספריו שו"ת יביע אומר (חלק א יורה דעה סימן ט אות ח, סימן כג אות ה, חלק ד אורח חיים סימן א אות ו, חלק ח סימן א אות ד), ובספר מאור ישראל (חלק ב עמוד קכו), ובספר הליכות עולם (חלק ח עמוד ו), ובשו"ת יחוה דעת (חלק ה סימן מז), וכן להגאון הראשון לציון בספרו עין יצחק (חלק ב עמוד קיג).

¹⁵ כן כתב בספר חסידים (סימן תרעג), ורבים וטובים הביאו את דבריו להלכה, ראה בהגהות רע"א (יורה דעה סימן קטז סעיף ה), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט סימן יז פרק ה), שו"ת חמדת צבי (חלק ב סימן יט אות ו). ועוד ראה נא בשו"ת נשמת כל חי (חלק ב חושן משפט סימן פט דף פט ע"ה) שנשאל ברופא שהיה מרפא חולים בזמן מגיפה והוא רוצה לבוא ולהתפלל בבית הכנסת וישנם כמה יחידים שמעכבים עליו, שהם יראים שמא ידבקן מהחולי, והרבים רוצים לעשות איזה מחיצה ובכל זאת היחידים לא מסכמים לכך, והאר"ך שם רבינו חיים פלאגי לכתוב שההלכה והדין הוא עם היחידים. עיי"ש.

אדם שיודע שחברו חזר מחוץ לארץ, או באדם שהיה בקרבת מקום שהיה בו אדם שנשא את הנגיף, שההנחיות של משרד הבריאות היא להיות בבידוד, ובכל זאת אותו 'מבודד' יוצא מן 'הבידוד' ומנהל את חייו כ'הרגלו בקודש' מגיע לבית הכנסת, למקווה... ישנה חובה ומצוה להודיע על כן לרבים, הגם שאותו אדם- ה'מבודד' התבייש בכך, שלפי הדין אין כבוד הבריות דוחה חשש איסור ד'לא תעמוד על דם רעך'¹⁶.

ט. דין 'מוסר' ל'מלשין' לרשויות

אדם שיודע שחברו אמור להיות בבידוד, לפי הכללים וההנחיות של משרד הבריאות, ואותו 'מבודד' מצפצף על החוק ואינו מציית לחוק, עליו להודיע לרשויות החוק, ופשוט וברור שאין בכך איסור משום 'מוסר' הגם שהפקחים של משרד הבריאות עלולים לקנוס את אותו אדם בקנס כספי, אלא אדרבה ישנה חובה ומצוה להודיע למשטרה ולרשויות ובכך להציל אנשים רבים¹⁷.

י. ביקור חולים כשיש חשש הידבקות

¹⁶ כן ראה ברמב"ם (הלכות כלאים פרק י הלכה כט), ובשו"ת טוב טעם ודעת (מהודרא תליתאי חלק ב סימן קטו) שהאר"ך להוכיח אפילו בספק כלאים פשוטו מייד, והגם שיש חילוק בין איסור דלא תעמוד על דם רעך שעובר בשב ואל תעשה לבין איסור כלאים, ראה בשו"ת שאגת אריה (סימן נח) ויש לדון, וכן כיוצא בזה העלה בנידון דומה בספר שיעורי תורה לרופאים (כרך ה סימן רצ עמוד 65)

¹⁷ מוסר כשמוזק לרבים

דין 'מוסר' מבואר בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שפח) ובנושאי כלים שם, ויש אריכות רבה בדברי הפוסקים שיש איסור למסור את ממון חברו לשלטונות במדינת ישראל כיון שאינם דנים על פי התורה, ראה באריכות בספר ערכאות בהלכה שקיבץ את כל שיטות פוסקי הדור האחרון בזה, אך כבר הסכימו הפוסקים שאם הוא דבר המצער וכל שכן מסכן את כלל הציבור חובה להודיע לרשויות, ראה כיוצא בזה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שפח סעיף יב), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן קמח), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק יט סימן נב), ואדרבה יש חובה להודיע והוא בכלל מצוות השבת אבדה, ראה שולחן ערוך (סימן רנט סעיף ט), וכן להגר"ש קלוגר בהגהות חכמת שלמה (סימן תכו).
ושלחתי את הדברים לפני חברים המקשיבים לקולי, והוסיף לי על הנ"ל ידיד נפשי הגר"י רז שליט"א רב ק"ק 'תפלה למשה' בלוד: ובאמת שכבר הורה כנגון זה הגאון רבי עקיבא איגר בחודש אלול בשנת תקצ"א כשהייתה מגיפת החולי רע ב"מ בארץ פולין, ובימנו כתב הגרע"א מכתב לגאון רבי אליהו גוטמאכר (נדפס באגרות רע"א מהדורת דעת סופר אגרת עא, וכן מצאתי שזה הודפס בחידושי רע"א מהדורת זיכרון מסכת נדרים) שיעשו מנינים של ט"ו איש בלבד, ולא יתנו ליותר מזה להיכנס לבית הכנסת וז"ל: וליחוש שלא ידחקו אנשים יותר מהסך הנ"ל לבוא לבית הכנסת, ואפשר על ידי עמידת שומר מהמשטרה להשיגח בזה, שמאחר שיש כבר כפי המספר אל יניחו לאחר לבא שם עד אחר שישלימו הם. וכתב שם עוד: תעריכו מבקושת זה לרשויות, ושכן נכתב לכם ממני להתנהג כן, ואם יסרבו טוב להעריך להממשלה דפה, ובוודאי תצליחו אם תזכירו שמי שהזהרתי אתכם שלא להיות בקיבוץ גדול בבית הכנסת במקום צר ושיעצתי לכם כסדר הנ"ל: ורואים שדעתו הייתה להעמיד שומרים כדי שלא יבואו לידי סכנה, ואף ביקש שיעבירו זאת למלכות. ע"כ ידידי הנ"ל ודפח"ח.

הגם שמצוות ביקור חולים היא מצוה יקרה וחשובה עד מאוד,¹⁸ אין מצוות ביקור חולים לאדם שנושא את הנגיף, וכן לאדם הנמצא בבידוד¹⁹, אלא יקיימו את מצוות ביקור חולים באמצעות הטלפון, או עדיף באמצעות מצלמת אינטרנט, וכיוצא בזה שרואה את החולה פנים מול פנים²⁰.

18 מצות ביקור חולים במחלה מדבקת

הגמרא במסכת בבא מציעא (ל ע"ב) לומדת מהפסוק שנאמר בתורה (שמות יח, כ) "והודעת להם את הדרך ילכו בה", והודעת להם, זה בית חייהם, את הדרך, זו גמילות חסדים, ילכו, זה ביקור חולים. ועוד מבואר בגמרא במסכת נדרים (לט, ע"ב) שלומדת רמז לחובת ביקור חולים מהנאמר בתורה (במדבר טז, כט) במחלוקת קורח ועדתו "אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם", היינו שעדת קרח ימותו באופן טבעי שבו מתים כמות בני אדם שקודם למיתתם הם חולים ומוטלים בעריסתן ובני אדם מבקרים אותן, וכפי שהפסוק (שם) אומר "ופקדת כל האדם יפקד עליהם" היינו שפקידה הוא לשון זכירה, שמכריו של החולה זוכרים את החולה ומבקרים לדעת את שלומו. וכבר האריכו בזה האם חובת ביקור חולים היא מהתורה או מדרבנן, שבעל ההלכות גדולות (עשה לו) מנה את מצות ביקור חולים במנין המצוות שלו, וכן כתב השולחן גבוה (יורה דעה סימן שלה) בדעת הרמב"ם, וכן כתב בדעת הרמב"ם בספר אמרי בינה (סימן יג, אות ג), וראה מה שכתב לפשר בדעת הרמב"ם בשו"ת אחרונים והתקנות בדברי הרמ"א הנ"ל ראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנא), ובשו"ת צ"ץ יונה והריטב"א כתבו שמצות ביקור חולים היא מהתורה, ורבינו השדי חמד (מערכת הכללים מערכת ב אות קטז) העיר שהרב חקקי לב לא גילה לנו היכן הריטב"א ורבינו יונה שהזכיר. ועוד עיין בשו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן מא).

¹⁹ והנה אם יש מצוות ביקור חולים לאדם שיש לו מחלה מדבקת, הנה בשו"ת הרמ"א (סימן כ) מבואר שלעולם יש מצוות ביקור חולים אפילו בחולי המדבק, שלא מציעו בחז"ל מחלה מדבקת אלא בחולי הראתן, והביא את דבריו להלכה הכנסת הגדולה (יורה דעה סימן שלה ס"ק ב), ולכאורה צ"ע שהרי כשמצוי ההיזק לא אומרים בזה שלוחי מצוה אינם ניוקים, כמבואר בגמרא בפסחים (ח ע"ב), ואפילו במקום פיקוח נפש אסור לו לאדם לסכן את עצמו בשביל חברו כמו שכתב בשו"ת הרדב"ז (חלק ג סימן תרכז), וכן כמנה אחרונים והתקנות בדברי הרמ"א הנ"ל ראה בשו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנא), ובשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק ט סימן יז) קונטרס רפואה בשבת פרק ה אות ג) כתב לבאר בדוחק גדול ע"י"ש. וכבר המהרש"ם בספרו דעת תורה (יורה דעה סימן שלה סעיף ה) כתב לבאר שכוונת הרמ"א לומר שיעמוד בבית החיצון וישאל לשלומו. ע"י"ש.

ובכלל גם אם הבנת דברי הרמ"א כפשוטם, רבים חלקו על דברי הרמ"א שולחן גבוה (יורה דעה סימן שלה ס"ק א) כתב על הכנסת הגדולה: זמי שומע לו ליכנס בסכנת נפשות, ובשו"ת בית דוד (סימן כב), ובשו"ת נשמת כל חי (חלק ב חושן מפשט סימן עט), אמנם רבינו שדי חמד (מערכת ב אות קטז) נשאר בזה וצ"ע, ורבים מפוסקי דורנו העלו להלכה שאסור לבקר חולה כשיש חשש שידבק במחלה זו ראה נא בשו"ת דברי יציב (חושן משפט סימן עט), ובשו"ת צ"ץ אליעזר (חלק ט סימן יז), ושו"ת שבט הלוי (חלק ח סימן רנא), ובספר חזון עובדיה (אבלות חלק א עמוד יד), ובשו"ת מאמר מרדכי (חלק ג סימן כא, עמוד קסה). ובשו"ת קנין תורה (חלק ד סימן קטז), ובשו"ת עטרת פז (חלק ג סימן ז).

20 מצות ביקור חולים באמצעות טלפון ומצלמת אינטרנט

כן הארכתי בספרי דרך האתרים (בקיצורי ההלכות פרק ו אות ד, ובמדור התשובות סימן פו) ואביא כאן את הדברים בקצרה, בחובת מצות ביקור חולים אנו מוצאים מבוכה גדולה, שמחד גיסא הגמרא במסכת סוטה (יד ע"א) לומדת מהנאמר בתורה (בראשית יח, א) "וירא אליו ה' באלוני ממרא" שבא הקב"ה לבקר את אברהם איבנו בעת חוליו, ביום שלישי למיתלו, כי יש גם מצוה על כל יהודי לבקר את חברו החולה. ומבואר, שחובת ביקור חולים הוא דווקא כשמבקר את חברו פנים אל פנים. אך מאידך גיסא, מדברי הגמרא (לט ע"א) מוכח שגם כששואל בשלומו על ידי אדם אחר הוא מקיים מצות ביקור חולים. זאת ועוד, מבואר בגמרא (שם) שהחובה בביקור חולים היא לדאוג לצרכיו של החולה כגון תרופות ומאכל ומשתה.

אמנם נראה שאין סתירה כלל, שהרי ניתן לומר כי המאפיין את כל הטעמים שהזכרנו במצות ביקור חולים מטרדם אחת, והיא - להקל מעל החולה את מחלתו, אך בצורת קיום המצוה בשלמותה יש לקיים את כל התנאים המבוארים, היינו, א. לעזור לצרכי החולה. ב. לבקש עליו רחמים. ג. לשאול בשלומו. אך ברור הדבר שגם אם אין אפשרות לקיים את כל התנאים שהזכרנו, אין ספק שהמקיים אפילו את חלקם, מקיים את מצות ביקור חולים אך לא בשלמותה. וכן מבואר בדברי הרמב"ן בספר תורת אדם (שער המיחוש, ד"ה במסכת נדרים). לאור זה, כאשר החולה נמצא בבית החולים ושם מטפלים בו באכילה ובשתייה ובתרופות ובכל צרכיו, וכל מה שמוטל על המבקר היא רק החובה לבקש עליו רחמים, או לגרום לחולה לקרות רוח, יוצאים ידי חובה על ידי מצלמת אינטרנט, כאשר הוא מתעניין במצבו של החולה, ומבקש עליו רחמים. מאידך, יתכן לומר

יא. כיבוד הורים

ופתרון זה לבצע 'ביקור' באמצעות טלפון או שיחת וידאו, הוא גם פתרון טוב וישים למצוות כיבוד אב ואם, שלפי ההנחיות של מומחי הבריאות יש לצעירים להימנע מלבקר בעלי סיכון, שכן יצא הודעה שאין לצעירים שמערכת החיסונית שלהם יציבה חזקה וטובה, להתראות ולפגוש אנשים בעלי סיכון - בני 60 ומעלה, או אנשים עם רקע חולני, שמערכת החיסונית של בעלי הסיכון היא חלשה ופגיעה פי כמה²¹, ויש סיכוי וסיכון שהצעיר נושא עליו את הנגיף, והוא כלל לא מרגיש בו, ואין לו אפילו תסמינים, עלול חלילה להעביר את הנגיף לבעלי הסיכון עד כדי סכנה לחייהם.

ולכן לפי ההלכה גם אם אביו או אמו מפצירים בילדיהם שיבואו לבקר אותם, ומבקשים שביאזו את הנכדים, אסור לשמוע להם, ולהפך בכך שהם מונעים ביקור אצל ההורים הם מקיימים בכך מצוות 'כיבוד אב ואם', ועל כגון זה אומרים רבותינו בתלמוד (קידושין לא ע"ב) 'יש מטחינו בריחים, ומביאו לחיי העולם הבא'²².

יב. להזכיר את שם המגיפה

שגם בקשת רחמים אין כאן במידה מושלמת, שהרי יתכן וכל בקשת הרחמים היא דווקא במצב שרואה את החולה וצערו באופן מוחשי פנים אל פנים, ומחמת כן מתעורר ליבו לבקש עליו רחמים.

וגדולי פוסקי זמנינו דנו, האם יוצאים ידי חובת מצות ביקור חולים באמצעות הטלפון, שבשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק א סימן רכג) כתב שיוצאים ידי חובה, וכן מתבאר משו"ת באר משה (חלק ב סימן קד, ובסוף סימן קו), שו"ת יחווה דעת (חלק ג סימן פג), ובספר חזון עובדיה (חלק א עמוד יא), ובספר ילקוט יוסף (ביקור חולים עמוד מג), ובשו"ת מנחת שלמה (חלק ב סימן פב אות ט), ובשו"ת מאמר מרדכי (חלק ג עמוד קסג) ובשו"ת דברות אליהו (חלק ב סימן יא), ובספר מנחת אשר (בראשית סימן כ עמוד קכ), ובספר הלכתא מאורייתא (חלק א סימן ד), וכל שכן בנידון שלפינו שלפי דברי האחרונים הללו יוצאים ידי חובה בביקור חולים באמצעות מצלמת אינטרנט.

מעניין לציין כי בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן פד) בתשובה שנכתבה בשנת תשט"ו (לפני חמישים ושמונה שנים) דן ממש בנידון זה, ואעתיק את לשונו: אם יתפתח הטעלויזיעשן (הטלוויזיה) לשימוש יחידים כמו הטלפון כהיום ויהי יכולת לראות החולה ולספר עמו, כדבר איש אל רעהו פנים בפנים, בודאי אין צריכים שיראה כל דבר בשיעורו האמיתי. עיי"ש. ומפורש בדבריו שיוצאים ידי חובה על ידי מצלמת אינטרנט. ובספר פחד יצחק (אגרות וכתבים סימן לג) כתב: כל עזרה המונעת לחולה בתורת חולה, נכללת היא במצות ביקור חולים, ואין הענין תלוי באומדנא של מילי דעלמא אם בפעולה הנידונה משום הקלה לחוליו של אדם, ולא עוד שנראה כי תרגומה של המילה 'ביקור' בביטוי 'ביקור חולים' אינו 'וויז' (ביקור) אלא שתרגומו הוא מלשון 'בקורת תהיה', כלומר העיון במצבו של החולה. ובמובן זה של ביקור חולים, אין שום הבדל יסודי בין שיחת טלפון או התעסקות באופן אחר, כי הכל כללו בחובת העיון לשם עזרה במצבו של החולה. עיי"ש. ומבואר מדבריו שניתן לקיים את המצוה בשלמותה דרך הטלפון. מסקנת הדברים, לעיל הבאנו מדברי הגמרות והפוסקים שישנם דרגות ורמות בביקור חולים, ובוודאי שהרמה הגבוהה והרצויה היא ללכת בגופו לבקר.

²¹ למומחי הבריאות עדיין אין מספר פי כמה באחוזים, אבל לפי כולם ההבדלים הם גדולים מאוד.

²² זה ברור ופשוט שעיקר מצוות כיבוד אב ואם הוא לדאוג לאביו ולאמו שהלילה לא יידבקו בנגיף הזה, הגם שיש להם צער מכך, זהו לטובתם.

אין איסור להזכיר את שם הנגיף, וממידת חסידות שלא להזכיר את שם המגיפה בפיו, אלא יקרא לזה סתם 'מגיפה', אמנם אסור לו לומר בפיו על עצמו שיחלה חלילה, שהוא פותח פה לשטן²³.

יג. ברכת הגומל מי צריך לברך ומי לא?

תהילות לאל יתברך אנו שומעים שישנם עשרות אנשים שהחלימו מן הנגיף וחזרו אל ביתם ורוצים להודות ולשבח את הבורא יתברך בברכת הגומל, מתי יכולים לברך ומתי לא הדין מתחלק לג' חלקים:

- א. אדם שהיה בידוד מחשש שנדבק בנגיף, אינו מברך הגומל²⁴.
- ב. צעיר שאינו מקובצת בעל הסיכון, ואין לו מחלות רקע, שנשא את הנגיף, אבל לא העלה תסמונים, של חום וקוצר נשימה, אלא היה כאחד הבריאים - נראה שישמע את ברכת הגומל מאחר.
- ג. אדם מבוגר מעל גיל 60 שהיה בעל סיכון גבוה, או אדם עם מחלוקת רקע, שנשא את הנגיף והיו להם מעט תסמינים, כגון חום, הרי הם מברכים הגומל.
- ד. ולא צריך לומר אדם שהיה חולה ומאושפז בבית חולים, ויצא מכלל סכנת מוות בוודאי צריך לברך ולהודות ולהלל ולשבח לה' יתברך בקול גדול שיצא מכלל סכנה²⁵.

יד. אדם שלא נוהר בהוראות וחלה האם מברך הגומל

²³ כן הביא ידידי הגר"י אוהונה בקונטרס ששלח לי בשם טעמי המנהגים, ועוד עיין עליו בספרו שולחן ערוך המוסר (חלק שער ב פרק טז - דיני פתיחת פה לשטן).

²⁴ זה ברור שאין לדמות זאת למצער בית, שרבים מהפוסקים כתבו שצריך לברך מדין חבוש, ראה אור לציון (חלק ב פרק יד אות מא), ובהלכה ברורה (סימן ריט סעיף ו), שם הוא משום חשש סכנת השלטונות ולא שייך לנ"ד כלל ופשוט.

²⁵ רבים מהראשונים סוברים שדווקא חולי שנפל למיטה, אבל סתם מיחוש לא צריך, כן כתבו הרא"ש (ברכות פרק ט סימן ג), ועוד ראשונים בברכות (נד ע"ב), אמנם הטור הביא בשם הרמב"ם (הבית יוסף כותב שצריך לגרום הרמב"ן) שלא דווקא בחולי שיש בו סכנה שפעמים החולי מתגבר והוא לכלל סכנה, והרי הוא דומה למי שהעלוהו לגרום לידון, והוסיף שם הבית יוסף שכן כתב הרשב"א בתשובתו. וכן העלה להלכה השולחן ערוך (סימן ריט סעיף ח), והרמ"א כתב שצריך שיהיה חולה ג' ימים. ולכאורה הנידון שאנו עוסקים בו יהיה תלוי במחלוקת אחרונים גדולה, דהנה כתב בשו"ת שדה הארץ (חלק ג אורח חיים סימן י) שאדם שחש בעיניו ולא נפל למיטה, אפילו היה מסוכן, אינו מברך כיון שצריך 'עלה למיטה', וכן פסק את דבריו רבינו יוסף חיים זי"ע"א בספרו בן איש חי (שנה א פרשת עקב אות ו), אמנם רבינו זצ"ל בספריו הליכות עולם (שם), ובהזון עובדיה (ברכות עמוד שעג) העלה להלכה שחולה שיש לסכנה אפילו שלא העלה על המיטה מברך. ונראה שיש לחלק בין הנידונים שעצם זה שיש לאדם את הנגיף אין להגדיר את זה כחולי, שהרי יש מיליוני אנשים שיש להם את הנגיף והם כלל לא מרגשים דבר, אלא הוא מוגדר כחשש לחולי, ועל חשש חולי אין ברכת הגומל, ובפרט שאצל הצעירים אין כמעט אפילו תסמינים, אמנם אדם בעל סיכון גבוה והיה לו תסמינים בוודאי שיש לו לברך וכל שכן אדם שאושפז בית חולים שבוודאי צריך לברך.

אדם שלא שמע להוראות ולהנחיות של משרד הבריאות וחלה עד כדי שאושפז בבית חולים, הגם שהוא הביא לעצמו את החולי בכל זאת מברך 'ברכת הגומל'²⁶.

טו. למצוא חיסון גם כשיש צורך לנתח נפטר

הווירוס הזה בהחלט נתן מנוחה להמון אנשים, רוב ככל העולם סגור ומסוגר בביתו, אבל ישנם אנשים שבזמן הזה שכולנו בבית, הם לא ישנים ימים ולילות למצוא 'חיסון' ומרפא לנגיף הזה, ולפי ההלכה אם הדרך למצוא מותר וחובה על הרופאים והמדענים לנתח גופות נפטרים בשביל ולמצוא פתרון תרופתי ואין בזה איסור משום 'ניוול המת'²⁷.

²⁶ ראה שו"ת שדה הארץ (חלק ג אורח חיים סימן ז) שהביא שמועה בשם חכם אחד שמי שהכניס את עצמו לחולי אינו מברך, כגון שלא נוהג בבריאות שלו ואכל דברים המזיקים או עישן, וחלק עליו השדה הארץ, וכן הסכים עמו רבינו החיד"א בספרו מחזיק ברכה (סימן ר"ט ס"ק ב), וכן האריך כן להלכה רבינו זצ"ל בספריו חזון עובדיה (ברכות עמוד שעה), ובשו"ת יחווה דעת (חלק ד סימן יד), דלא כמו שכתב בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ב אורח חיים סימן ז, ובחלקו סימן טו), ואפילו כתב רבינו חיים פלאגי בשו"ת לב חיים (חלק ג סימן ג) שאפילו שתה סם המוות וניסה להתאבד וניצל מברך, וכן כתבו הרבה אחרונים כן הביא כמה הארחות חיים (כהנא סימן ר"ט ס"ק י), והכף החיים (שם ס"ק מח), ובברכת ה' (חלק ד פרק ו אות יט). והגם שרבינו בספרו חזון עובדיה (ברכות עמוד שעה) לא הסכים עם דברי רבי חיים פלאגי נראה שנידון שלנו לא דומה לאדם ששותה רעל אלא לאדם שלא נוהג בבריאות שלו, שכן הוא לא מעשה בידיים לאבד עצמו. וזה פשוט.

²⁷ האיסורים שיש בניתוחי מתים

יש לציין שניתוחי מתים גובלים בכמה איסורים חמורים מהתורה, והאריכו בזה האחרונים ראה בשו"ת נודע ביהודה (תניינא סימן ר"י), ובשו"ת שאילת יעב"ץ (סימן מא), ובשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שלו), ובשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן שמד, ובסימן שמו), ובשו"ת בני ציון (סימן קע), ובחזון איש (אהלות סימן כב ס"ק לב), ובשו"ת שרידי אש (חלק ב סימן קיט), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ד סימן יד), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן ט), ובשו"ת יביע אומר (יורה דעה חלק סימן כג), ובספר חיים וחסד (פרק א עמוד מג), וכאן נפרט את הטעמים העיקריים שמחתם כתבו האחרונים שהזכרנו לאסור לנתח מתים.

א. נאמר בתורה (דברים כא, כג) 'לא תלין נבלתו על העץ כי קבור תקברנו', וברמב"ן (שם) מבואר שהאיסור הוא מחמת ניוול המת, וכבר כתבו רבים מהאחרונים שאיסור ניוול הוא מהתורה, כן מבואר משו"ת נודע ביהודה (מהדורא תניינא סימן ר"ד ד"ה עוד הביא), ובשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שלו ד"ה נתעורר), וכן ראה בארוכה בשו"ת שאגת אריה (סימן ו), ובשו"ת כתב סופר (יורה דעה סימן קעו), וכן ראה בארוכה לרבינו השדי חמד (מערכת אבלות סימן קמא ד"ה שוב), ועוד אחרונים רבים שהעלו שאיסור ניוול הוא מהתורה, ראה בשו"ת שבט סופר (יורה דעה סימן קה), ובשו"ת דעת כהן (סימן רה), ובשו"ת הרדב"ז (יורה דעה סימן פד), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ה סימן רכ), ובשו"ת מנחת יצחק (חלק ה סימן ו).

ב. לפי פשטות הסוגיא בגמרא במסכת עבודה זרה (כט ע"ב) משמע שאיסור הנאה ממת הוא איסור תורה, וכן סוברים ראשונים רבים רש"י (סנהדרין מז, ע"ב ד"ה מקומו טהור, ובד"ה פינהו), ובשו"ת הרשב"א (חלק א סימן שסה), והחיינו (מצוה קנד), והרב המגיד (הלכות מאכלות אסורות פרק ב הלכה ג), בשם הרמב"ן, ובשער המלך (הלכות אישות פרק ה הלכה א) כתב כן בדת הרמב"ם, השו"ת (יורה דעה סימן עט ס"ק ג), ובשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שלו), וכן ראה בארוכה לרבינו השדי חמד בספרו דברי חכמים (סימן נא) שכן דעת השולחן ערוך. אמנם בשו"ת מהרש"ם (יורה דעה סימן ר), והמב"ט בקרית ספר (הלכות אבל פרק יד), ובשו"ת שאילת יעב"ץ (סימן מא) סוברים שהוא מדרבנן.

יש לציין שנחלקו האחרונים האם מותר להיות נוכח בעת ניתוח המת ולהסתכל לצורך לימודי רפואה, האם זה מוגדר 'כהנאה' מהמת, שבשו"ת מנחת חיים (חלק ב יורה דעה סימן ס ד"ה ולדעת) כתב 'להסתכל במת ולראות במחלתו אשר שלט בקברו, ויבין מזה לבב חכם אריך הושרשה המחלה מאי סמורה וחווצבה, לא בקרא נהנה מהמת, דגם בקדשים מותר להסתכל אם נטרפה, דקול ומראה וריח אין משום מעילה'. והמתנה חיים כתב זאת בנדע הנודע ביהודה (מהדורא תניינא סימן ר"י), וכן כתב בשו"ת הר צבי (יורה דעה סימן רעה), וראה מה שכתב על דבריהם בשו"ת מנחת שלמה (תניינא סימן צו).

ג. וכן בניתוחי מתים מבטלים מצות עשה בקבורה מהתורה. שנחלקו הפוסקים האם מצות קבורה מהתורה חובתה היא מהתורה או מדרבנן, שבגמרא במסכת סנהדרין (מו ע"ב) איתא קבורה מן התורה מנין שנאמר (דברים כא, כג) 'כי קבור

תקברנו, וכן פסק הרמב"ם (הלכות אבל פרק יב הלכה א) שהקבורה היא מצוה מהתורה, וכן סוברים עוד ראשונים, הסמ"ג (לאוין קצ"ז), ספר החינוך (מצוה תקל"ז), הרמב"ן (בהשגות לספר המצוות בשורש א), התשב"ץ (זוהר הרקיע סימן כה), ובמאירי (סנהדרין מו, ע"ב).

אך יש הסוברים שחובת הקבורה היא מדרבנן, כן סובר רבינו חננאל (סנהדרין ריש דף מז ע"א), אמנם הכלי חמדה (פרשת חיי שרה סוף את ב ד"ה והנה משה רבינו) למד בדעת רבינו חננאל שהקבורה 'בקרקע' היא מדרבנן אבל קבורה בכלל היא מהתורה. עיי"ש. וראה בספר ארעא דרבנן (סימן תקמו) שכתב בדעת הרמב"ם שמצוות קבורה היא מדרבנן, וכן מצדד בשו"ת חוות יאיר (סימן קלט). וראה בארוכה לרבינו השדי חמד (מערכת ק כלל לט), ועוד ראה בכ"י יהודיע (פסחים מט ע"ב), ובמאור ישראל (שם), ובשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן כב).

ניתוח מתים לצורך תרופה ורפואה

הנהגה לאחר שפירטנו בקצרה מה הם האיסורים שניתן לעבור בעשיית ניתוחי מתים, נשוב לנידון שפתחנו בו, הנהגה הראשון שדבר בנושא זה הוא רבינו הנודע ביהודה (מהדורא תניינא סימן רי) שנישאל במעשה שאירע בלונדון באדם שחלה 'בחולי האבן בכיס', האם מותר לחתוך בגוף המת במקום הזה כדי לראות במפות שורש המכה הזאת כדי להתלמד מזה בהנהגת הרופאים מכאן ולהבא. והשואל הביא בפני הנודע ביהודה את המחלוקת והיסערה שנתעוררה בין הלומדים בלונדון, ובתחילה הביא את טעמים ונימוקים של המתירים, שכן מצינו בתורה שחננו את יעקב ויוסף לאחר פטירתם, ואף שהחניטה עצמה הייתה לכבודם, משא"כ לכאורה בניתוח המת לצורך רפואה אין זה לכבוד המת מכל מקום גם זהו כבוד המת להיות רווח והצלחה על ידו לצורך העולם. והוסיפו להביא ראיה לשיטתם משו"ת הרשב"א (חלק א סימן שסט) שמוותר ליתן סיד על המת בכדי שיתעכל בשרו, לצורך קיום בקשת המת להיקבר בקברי אבותיו, הגם שבכך המת מתבזה.

הנודע ביהודה כתב שיש לדחות את שתי הראיות, שהרי החניטה אינה ביוון ואדרבה היא לכבוד המת, וגם נתינת הסיד אינה מוגדרת כניווול, ובאמת שכן מפורש בשו"ת הרשב"א (שם) שממנו רצו הלומדים להביא ראיה להתיר שכתב 'כי כל האי שעושים לעכל בשרו מהרה כדי לישא אותו למקום שציוה מותר, שאין כאן משום בזיון, ואין כאן משום צער, והחננוץ קורעין אותו ומוציאין מעיהו ואין כאן לא משום צער ולא משום בזיון'.

ונראה שהנודע ביהודה סבר ש'כבוד המת' היינו כבוד שמגיע ישירות לכבודו של המת, כגון חניטה או שיקבר בחלקת אבותיו אך אם תבוא רווח והצלחה על ידי המת אין זה נחשב באופן ישיר לכבוד המת.

ומציג רבינו הנודע ביהודה את אשר נחלקו חכמי לונדון בהבנת דברי הגמרא במסכת בבא בתרא (קנ"ד, ע"ב) 'מעשה שהיה בבני ברק באחד שמכר בנכסי אביו ומת, ובני המשפחה טענו לומר שקטן היה בשעת מיתו, ובאו ושאלו את רבי עקיבא האם מותר לבדוקו בקברו, אמר להם אי אתם רשאים לנוול'. ומכאן למדו האוסרים לומר שרבי עקיבא אסר לנוול את המת, ואילו המתירים דחו את דבריהם 'דשאני שם שבשביל ממונו רצו לנוולו, ולכן אמר להם רבי עקיבא שאינו רשאים משא"כ כאן שהצורך להצלת נפשות'.

אך הנודע ביהודה הביא ראיה להחיר מהמשך הסוגיא בבא בתרא שם, שלקוחות שקנו נכסי המת רשאים לנוול כדי למנוע הפסד כספי, ורבי אבהו המת אינם רשאים לנוול את המת למען רווח כספי. והתוספות (שם ד"ה יו"ז) כתבו בתירוץ הראשון שקרובים אינם רשאים לנוול את המת כשמדובר בכסף ירושה ואין להם הפסד, ובתירוץ השני מבואר בתוספות שהקרובים אינם רשאים לנוול את המת גם אם יגרם להם איזה הפסד, כיון שהוא קרובם. ומוכח מדברי הגמרא שמשום 'פסידא דלקוחות' התירו לנוול את המת וכל שכן בנידון דידן, והנודע ביהודה כתב שם ללמד זכות על האוסרים מהגמרא בבא בתרא על פי דברי התוספות שאין היורשים רשאים לנוולו אם לא היה להם הפסד בזה כיון שהם קרובים, וכתב הנו"ב 'ויסתמא גם בנדון שלפנינו אי אפשר לעשות דבר במת בלי הסכמת קרוביו, ואין היורשים רשאים להסכים לנוולו'.

ומבואר שבתחילה סבר הנודע ביהודה להביא ראיה מדברי הגמרא במסכת בבא בתרא שמוותר לנוול את המת, ורק יצא ללמד זכות על האוסרים. וצ"ע שהרי בהמשך דבריו הנודע ביהודה מסיק לאיסור ואף כתב 'ושגגה היתה מצד הרב המתיר', ולכאורה הנודע ביהודה היה לו לחלק בין אם הדבר הוא במקום יורשים או שלא במקום יורשים.

וצריך לומר שמונת הנודע ביהודה היא כך, לחכמי ורבי לונדון היתה הנחה ברורה שכל ניתוחי מתים לצורך לימוד רפואה הוא נכלל בכלל פיקוח נפש, (וכמו שלאחר שהוצלת ביהודה מביא את כל המושא ומתן בדבריהם מסיים 'את כל אלה כתבתי לפי דבריהם שאתם קוראים זה פיקוח נפש והצלת נפש'). רק מחלוקתם הייתה כיון שניתוחי מתים נאסרה בצורה החלטית האם נאסרו גם במקום פיקוח נפש, והמתירים סברו שבמקום פיקוח נפש יש להתיר, וכמו שמתירים משום פסידא דלקוחות, והנודע ביהודה הליץ על האוסרים שהרי עכ"פ היורשים אינם רשאים לנוולו. ושוב כתב הנודע ביהודה שהמחלוקת שהנחנו רבינו לונדון גם במקום פיקוח נפש הוא טעות, שהרי אם יש פיקוח נפש ודאי שזה דוחה את איסור ניוול המת, אפילו במקום יורשים, וכיון שאין חולה מסוכן לפנינו שניצל על ידי הניתוח אין זה בכלל פיקוח נפש, ואף שמתירים ניוול המת משום פסידא דלקוחות, לא נתיר משום לימוד צרכי רפואה.

אלא שעדיין סברת הנודע ביהודה צ"ב, מדוע לא התיר ניתוח מתים לצורך לימוד רופא אף בלא פיקוח נפש, שהרי התוצאה הסופית שיהיה מזה הצלת נפשות, וכי זה גרע מהפסד ממון של לקוחות, וקשה נמי על המשך דבריו מדוע הוצרך שיהיה חולה לפניו. וצ"ע.

ועוד לכאורה עדיין אין ראייה מדברי הגמרא במסכת בבא בתרא שמוותר לנתח מתים שהמואב בגמרא בבא בתרא שאינו מנוול את המת אלא רק פותח את הקבר לבודקו, ובסוג ניוול קל כזה התירו בגמרא משום פסידא דלקחות, אבל ניתוח מת שהוא ניוול חמור מי יאמר לנו שהתירו. וצ"ע. ועוד הביא הנודע ביהודה ראייה מהגמרא במסכת חולין (יא ע"ב) שרב כהנא רצה להוכיח שהולכים אחרי הרוב ממה שהתורה מחייבת את הרוצח בעונש מוות, שהרי אם לא כן מדוע לא נחשוש שמה ההרוג הוא טריפה וממילא הרוצח הרג גברא קטילא, ובהכרח שהולכים אחרי הרוב, ובגמרא שם הציעו להתיר לנוול את ההרוג לצורך הצלת הרוצח, ומה למד מחותנו של הנודע ביהודה להתיר לנתח את המת לצורך הצלת חולה אחר, אך הנודע ביהודה דחה ראייה זו ופירש שעדיף להניח שהתורה איסור ניוול המת מאשר לומר שנהרוג מספק את הרוצח, וסיים הנודע ביהודה וזעוד דאי אמרינן שלעולם לא יהרג הרוצח בלי בדיקת הנהרג, אם כן ניוול זה הוא לכבודו של הנרצח, וכל מה שהוא לכבודו אין בו משום ניוול. ומאידך ראה בשו"ת אגרות משה (יורה דעה חלק ב סימן קנא) שכתב להביא ראייה מהגמרא בחולין שהזכרנו לאסור לנוול את המת גם בספק הצלה.

ומסיים הנודע ביהודה "אבל אני תמה אם זה נקרא אפילו ספק נפשות, אם כן למה לכם כל הפלפול, והלא זה דין ערוך ומפורש שאפילו ספק דוחה שבת החמורה, ומשנה מפורשת (יומא פג ע"א) כל ספק נפשות דוחה שבת, ולא ספק שבת זו אלא אפילו ספק שבת אחרת. ואמנם כל זה ביש ספק סכנת נפשות לפנינו כגון חולה או נפילת גל, וכן במסכת חולין שם גבי רוצח, הפיקוח נפש לפנינו, וכן אפילו לענין ממון שם במסכת בבא בתרא (קנד ע"ב) ההיזק לפנינו. אבל בנדון דידן אין כאן שום חולה הצריך לזה, רק שרוצים ללמוד חכמה זו אולי יזדמן חולה שיהיה צריך לזה, ודאי לא דחינן משום חשש קלה זו שום איסור תורה או אפילו איסור דרבנן וכו', ואם אנו ח"ו מקילים בדבר זה, אם כן ינתחו כל המתים כדי ללמוד סידור אברים הפנימיים ומהותו כדי שידעו לעשות רפואות לחיים, ולכן האריכות בזה הוא ללא צורך, ואין בזה שום צד להתיר". אך בשו"ת חתם סופר (יורה דעה סימן שלו) צידד להתיר וכתב "אי היה לפנינו חולה שיש לו מכה כיוצא בה ורוצים לנתח המת הלז לרפואתו של זה קרוב לודאי דמותר".

והנה בניגוי הקורונה בוודאי גם הנודע ביהודה שהרי הוא הצלת נפשות מידית ובוזו כולי עלמא יודו שמוותר לנתח את המת לצורך רפואה, ואפילו לצורך חולה עתידי מותר כפי שכתב בשו"ת מחנה חיים (שם) בכוונת הנודע ביהודה שיבחולי השכיח לבוא לפני רופאים מומחה בעיר מלוכה, אשר שם יקבצו החולים המסוכנים ואי אפשר ללמוד רק אם יחתכו איש החולה, דילמא באמת מותר כדי להציל הפקוח נפש אשר יבא לפנינו בעתיד. וכן נראה שהבין החזון איש (אוהלות סימן כב ס"ק לב) שהכוונה פיקוח לא שנמצא בצורה פיזית לפנינו אלא כל סיכון שהעלול לבוא הוא מוגדר כחולה לפנינו. ועוד יש להוסיף את אשר כתבתי בספר דרך האתרים (סימן צב) שכיום כל מחלה מוגדרת כחולה לפנינו, שמכיון שכל המחשבים של בתי החולים מרושתים ברשת האינטרנט הרי כל ידיעה היא חיוביות וחיונית ובוודאי שלפי הגדרתם של המחנה חיים והחזון איש כל היתרי ניתוחי מתים בכדי להציל חולים נוספים. וכעת מצאתי לגאון האדיר רבי יצחק ליפבעס בספרו שו"ת בית אבי (קונטרס רופא כל בשר עמוד שא) שכתב "אחרי שכל ההמצאות החדשות בעיני הרפואה מפורסמים בשעת מציאתם, ועתה ע"י הרדיו והטלביזיה כל העולם כולו כמו כפר קטן, ומה שנעשה בקצה האחד נשמע מיד בקצה השני, ובלי ספק נמצא בעולם חולה במחלה זו ויוכל לצמוח בהניתוח רפואה למחלתו ולכן הוי כמו חולה לפנינו ושמעתי מרופא יהודי שבבית החולים מונס סיני אשר בניו יורק נמצאים תמיד חולים רח"ל בכל מיני מחלות אנושיות והוי כמו חולה לפנינו".

וכן ראיתי לגאון בעל שו"ת שרידי אש במאמרו בקובץ תחומין (כרך יב עמוד 328) שכתב "לפי דעתי נשתנה המצב בדורנו מהמצב ששורר בזמנו של הגאון הנודע ביהודה ז"ל. הן בנוגע להמעמד השורר בעולם הרפואה, והן ביחס הרופאים לשאלת ניתוח המתים, תכלית שינוי. והגאון נודע ביהודה חשב שפיקוח נפש ממשמעו במקום שחולה אנוש מונח לפנינו, ויש אפשרות להצילו על ידי בדיקת המחלה של המת המוטל לפנינו. בזמננו זה שהחיבור בין אנשים וארצות שונות הדוק מאוד על ידי טלפון ועל ידי רדיו וכיוצא בזה, ובניו יורק יודעים ברגע מה שאמרו הרופאים בירושלים, יש אפשרות להציל כמה וכמה אנשים חולים על ידי בדיקת מחלה בגוף המת, הן במדינה והן במדינות אחרות, המושג פיקוח נפש משתקף בעינינו בממדים גדולים הרבה, ובכל אופן אין להתעקש ולעמוד על הדעה שפיקוח נפש הוא רק בדוגמת הגאון הנודע ביהודה ז"ל".

וידעתי גם ידיעתי בשו"ת בנין ציון (סימן קע סימן קנא) העלה להחמיר בכל זה אפילו לצורך פיקוח נפש אסר, וכבר חלקו עליו כל האחרונים, וכן בשו"ת חבלים בנעמים (חלק ג יורה דעה סימן סד ד"ה וכל) ובשו"ת מהר"ם שיק (יורה דעה סימן שמו, סימן שמו), ובספר נחל אשכול (הלכות מילה ס"ק ח), ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ד סימן יד), ומה שהארכתי עוד בספרי דרך האתרים (סימן צב).

טז. קמיעות, וסגולות, וגורלות

הנה כיום לצערנו הרב שכל 'הדיוט' מניח על עצמו גלימה ארוכה, ומגדל זקן ארוך ועושה כל מיני תנועות עם הידיים והעיניים קוראים לו 'המקובל', הקדוש, החוזה, ועוד שמות, בו בזמן שמעולם לא שמעת מאות 'קדוש' שום מילה בדברי תורה ובדברי הפוסקים, והם מצלמים לך קמיעות ושולחים לכל הקבצות השונות, די בכל אתר ואתר, בו בזמן שאותן 'מתחזים' לא יודעים בכלל מה הם שולחים, קיבלנו קמיעות ללידה קלה, קמיעות לזיכרון בתורה, ועל כולם כותבים 'קמיע למגיפה'.

אבל גם כיום הקב"ה לא השבית לנו גואל וישנם כמה אנשים צדיקים וקדושים וטהורים צנועים וחכמים שהם מבינים בשמות הקודש ובסוד הקמיעות, השאלה האם על פי ההלכה מותר לקחת קמיעות אלו בשביל להינצל מכל פגע, או להבריא מהנגיף, אם לקמיעות האלו, או לרפאות האלו יש להם מקור ושורש בספרי רבותינו כמו רבינו חיים פלאגי ועוד, אין לחוש בהם ל'דרכי האמורי', או 'תמים תהיה', ו'ניחוש'.

וכן אותם שבקיימים בספרי הגורלות שיש, והם עושים גורל לדעת את העתיד לבוא, 'מתי תגמר המגיפה', או בשל מה הגיע המגיפה הנוראה הזאת, אם עושים זאת מספרי רבותינו אין בכך כל איסור, וכן סגולות מעשיות לסימן טוב אין בהם שום איסור עם מקורם ממקור טהור, ועוד עיין בהערה²⁸

²⁸ הנה שיטת הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק יא הלכה ה) 'שהשואל לתינוק אי זה פסוק אתה לומד אם אמר לו פסוק מן הברכות ישמח ויאמר זה סימן טוב, ולכאורה מה עם איסור ניחוש, ואין ליישב ולומר שכונת הרמב"ם לומר לשאול על עבר ולא עתיד, שהרי הרמב"ם למד את שאלת התינוק מהגמרא (גיטין סח ע"א, הניגה טו ע"א חולין צה ע"ב הביאו זאת גם הטור יורה דעה סימן קעט וברמ"א (שם) וכולם היא שאלה על עתיד (ראה בכסף משנה שם שהוא משום נבואה, וכן נהגו כיום כשיש שאלה פותחים בכסף על ידי גורל ראה בשו"ת יביע אומר (חלק ג יורה דעה סימן טו) שכתב להוכיח שאין בזה איסור גם לשיטת הרמב"ם וכתב רבינו זצ"ל ו'בשו"ת הרמב"ם (סימן שעד), שאלה יהודי אה פותח ס"ת בגורלות ועושה זאת אפי' לגוים כו'. תשובה ראוי למונעו מלעשות זה לגוים לפי שיש בו חילול, ואין להורידו ממעלתו ולא לייסרו על כך. עכ"ל. ומשמע שאם פותחו לשם גורל לצורך ישראל מותר, אף על פי שאין קורא בו'. עיי"ש. ושם הרמב"ם לא הזכיר כלל משום איסור של ניחוש הגם שיש מעשה בפתיחת הספר ובקריאתו (וכך היה נוהג רבינו החיד"א בשו"ת חיים שאל חלק ב סימן לח אות מא הביא את דבריו בשו"ת יביע אומר חלק ו חושן משפט סימן ד והכי חזינן לרבנן קשיאי שבער להם היו פותחים הספר לראות הפסוק הראשון כמו גורל. עיי"ש. וכן החיד"א בספרו מעגל טוב עמוד ט כתב 'ליל מוצאי שבת היית בצער שלחתי אברהם לליורנו על פי גורל שבה לי פסוק לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא, ובא לי תקף פתרונו לא תלך שם אתה אלא תקף שלח משרתך ה"א, וכן ישנם ספרים של גורלות המיוחסים לגאונים).

ועוד עם עושים כל מיני סגולות וסימנים לסימן טוב בוודאי שאין בזה איסור, שכן נהגו לעשות עוד הרבה סימנים לסימנא מילתא, ואציין כמה מהם בקצרה: א. שפיכת יין לחתנים לסימן טוב הובא בשולחן ערוך (יורה דעה סימן קעט סעיף ב, אבן העזר סימן סד סעיף ג). ב. נישואין במילוי הלבנה שו"ת הרמב"ן (במיוחסות סימן רפג). ג. שינה בראש השנה שלא ישן מזולו, ראה דרכי משה (אורח חיים סימן תקפג אות ב) איתא בר"ה מזולו ישן, ד. שפיכת יין בהרבדלה לשבוע טוב שולחן ערוך (סימן רצו סעיף א). ה. גמרא בכתובות (ה ע"א) בתולה נישאת ברביעי משום ברכה של הדגים.

ויש ליישב שכבר כתבו הראשונים ואחרונים כתבו לחלק בין 'סימן לבין 'ניחוש', וכמו שמבואר בשו"ת הרמב"ן (במיוחסות סי' רפג) שכתב 'מה שנוהגין שאין נושאין נשים עד מלוי הלבנה באלו הארצות, אינו ניחוש, אלא כשם שמושכין המלכים על

המעייין, דתמשך מלכותו, כן עושיין במלוי ולא בחסרון, וסימנא טבא הוא, כדרך שמושכין יין בצינורות לפני חתנים, ואין בו משום נחוש' וכן כתב בשו"ת מהר"ל להחדשות (סימן צב) וכן כתב הסמ"ק (סימן קלה) שנהגו בשייכות להתחיל המסכתות בראש חודש לסימן טוב, כמו שאמרו החכמים אף על פי שאין נחש' יש סימן. ובשו"ת הרשב"ז (חלק ח יורה דעה סימן קכז) וכן בשו"ת שער שלמה (סימן מז), ובשו"ת רב פעלים (סוד ישרים ח"ד סימן ט"ח ב"ב י"ד סימן ל').

ועוד ברור לי שגם אם היה בו איזה צד של גילוי עתידות, או עשיית גורלות, שראינו לקדושי מצוקי ארץ כמו רבינו האר"י (ראה בספר שבחי האר"י סוף פרק ג ובעוד מקומות) שלימד את מהרח"ו חכמה זו, וכן לתלמידו קודש הקודשים רבינו מהרח"ו בספר החזונית בכמה מקומות, וכן ספר הגורל, או ספר הפעולות המלא בפעולות עצמות ובלחשים, והרמח"ל (ראה באגרות שלו בכמה מקומות), ורבינו חיים פלאגי בספרו רפואה בחיים, וכן אחרים הקדוש רבי אברהם חמוי בספריו האדירים, וכן מר זקני הקדוש רבי שלום כאסקי בספרו שלום לעם, ואחרון המקובלים רבי יצחק כדורי זיע"א שראיתי בעיני מחברות וכתב יד של גורלות (ובפרט גורל החול, כן הראה לי כמה מחברות של הגר"י כדורי ידידי המקובל רבי ישראל אלמגור שליט"א בעל 'אוצרות מלאכים') שעשה לאנשים ושאר דברים, והוא היתר נגמור שכל דבר שישודו בקודש אין בו איסור לא משום נחוש' ולא משום תמים תהיה, והוא בכלל מה דאיתא בגמרא בחולין (צה ע"ב) ששמואל היה פותח בספרים לידי מה לעשות, ודמי להא דפסוק לי פסוקך שהוא כעין נבואה ברוח הקודש שהתירו בו הראשונים והם וכפי שכתב הסמ"ג (לאוין נג) והובא בבית יוסף (סימן קעט סעיף ד) וכ"כ בדרשות הר"ן (דרוש יב) דדמי לנבואה, וכן פסק זאת הרמ"א (שם סעיף) הט"ז (ס"ק ג) ש"ך (ס"ק ה) ואין חולק על זה. וכן כתב בשו"ת יפה תאר (סימן ד) וראה שם שחילק נכון בין חוזה בכוכבים שיסודו מעבודה זרה לבין דבר שיסודו מדברי רבותינו כקריאת כף היד שמקורו טהור מדברי זוהר הקדוש (יתרו דף ע"ב והלאה) ובתיקוני זוהר (תיקון ע), ובשער רוח הקודש (דף ג ע"א), וכן כתב בשו"ת תשובות והנהגות (חלק א סימן תנד). ומלבד החילוק הנ"ל יש להוסיף עוד ג' צירופים ברורים: א. יש הרבה פוסקים שסוברים שכל איסור נחוש' או תמים תהיה הוא דווקא שסומך בכל כוחו על אותו ענין אבל כל שעושה כן בבחינת 'אם לא יועיל לא יזיק', אין בזה איסור נחוש', ולא משום איסור תמים תהיה, כן כתב החתם סופר (חולין עז ע"א), ורבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (חלק ב יורה דעה סימן ל ד"ה ומה ששמעתם, ובסוד ישרים חלק ד סימן ט). ב. ועוד יש רבים הסוברים שאם מתפללים לה' לפני הטלת הגורל או לפני קריאת כף היד אין בו משום נחוש', וכן האריך להוכיח בפסק הגאון מהר"י ראזענברער שנדפס בסוף ספר גורל העשיריות (המיוחס לרב צמח גאון עמוד 22 ד"ה והעולה) והוכיח מדברי החינוך (מצוה תקי) שכל האיסור משום נחוש' הוא משום שיטעה אדם לחשוב שכל הטובות והרעות המה במקרה ולא מעתה יתברך, אמנם אם יתפלל לה' יתברך לפני הטלת הגורל בוודאי שלא יהיה בזה שום איסור, ולפי זה כתב ליישב את מה שעשה אליעזר עבד אברהם ויונתן. ושוב שם שכן כתב הספורנו (בראשית פרק כד פסוק יד) על אליעזר שאמר והיה הערה אשר אומר אליה הטי נא כדך וגם לגמלך אשקה אותה הוכחת לעבדך, וכתב הספורנו 'שהתפלל שיהיה כך לא שמסך על נחש וכן היה ביהונתן בן שאול ומה שאמרו ז"ל כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם ויונתן בן שאול אינו נחש (חולין צה ע"ב). הכוונה היא שיאמר המנחש כדבריהם אבל יאמר זה שלא בדרך תפלה אלא דרך נחש שאם יקרה כן יעשה כך וכו'. עיי"ש. ועוד הביא מהרד"ק (שמואל יד) שכל איסור נחוש' הוא שחושב המנחש שהכוח וההכרעה יהיו על ידי הנחוש אבל אם אדם יודע שהכל בידי ה' יתברך אין בו איסור נחוש'. והאריך שם שכל שמתפלל לפני הטלת הגורל אין בו איסור נחוש'. וברור ופשוט שדבריו הם לפי כל הראשונים שכן בראש תשובתו הביא את שיטותיהם ודבריהם וכתב את החילוק הנ"ל בדבריהם, וברור שמה שכותב הרמב"ם (הלכות עבודה זרה פרק יא) שלוקח עם עושה סימנים כאליעזר היינו סימנים ללא תפילה והיינו שהרמב"ם הביא את סימניו של אליעזר לאחר שהביא את הנחוש של העכו"ם. וכן כתב התורה תמימה (בראשית שם) שאם הוא מתפלל אין בו איסור נחוש'. וכן מוכח מדברי המאירי (בהריות יב ע"א) שכתב שלכן אומרים ירצון לפני אכילת הסימנים. וכן כתב בחידושי לב אריה (חולין צה ע"ב). ג. יש עוד הרבה סוברים שכל איסור נחוש' הוא דווקא שמוציא את הדברים בפיו כן כתב בפסקי הרא"י (שבת סז ע"ב, עבודה זרה פרק ב והובא בשלטי גיבורים ע"ז דף ט ע"א מדפי הרי"ף), ואין לומר שהיא שיטת יחיד ואין לצרף אותה שכן הביאו את דבריו הרמ"א (סימן קעט סעיף ג), והלבוש (שם), והמהריק"ם בהגהותיו (שם) וכתבו שכן הוא המנהג, ובקיצור שלחן ערוך (סימן קסו סעיף א), וכן האריך בשו"ת בית שערים (יורה דעה סימן רלח) וכתב להוכיח שיש עוד ראשונים שסוברים כן. עיי"ש ויש לפלפל בדבריו. וכן כתב רבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (חלק ב יורה דעה סימן ל) 'טעם אחר בזה, דליכא למיחש לאיסור נחוש' משום שהוא אינו מדבר בפיו כלום, אלא רק מחשב בלבו על זאת וכה"ג מותר, וכמ"ש הרב בית דוד ז"ל סימן צד בשם הגאון מהרש"א ז"ל, המחשב בלבו וגומר ואומר אם יארע כך אעשה דבר פלוני, ואם לאו לא אעשנו, וסומך עליו כאליעזר ויונתן אין בזה איסור, כיון דלא דבר כלום בפיו, כי אם רק היה זה במחשבתו.

יז. צנעת הפרט לטובת הכלל

יצאה קריאה מהממשלה שהשתמשו עם טכנולוגיה מיוחדת בשביל לאתר אנשים שהיו סביב אותו אדם שנשא את הנגיף, ויש שטענו שיש כאן צנעת הפרט, ונכון שגם לפי ההלכה יש דין של צנעת הפרט, אבל כשיש צורך לכלל שלום הציבור, שלום הציבור גובר על צנעת הפרט, לפי ההלכה²⁹.

פרק ב

תפילה וקריאת התורה למוכרי הקורונה

א. רמת החיוב בתפילה בציבור

אדם שחייב להימצא בבידוד, זה פשוט וברור שאסור לו ללכת להתפלל בבית הכנסת בציבור, הגם שתפילה בציבור היא חשובה עד מאוד, לקבלת התפילה, כיון שחובתה לפי רוב פוסקי ההלכה היא מדרבנן הרי שבמקום חשש חולי אין חובה לילך להתפלל בציבור.

וגם אדם שנמצא בקבוצת סיכון גבוה להידבק בנגיף "הקורונה", מומחי הבריאות אומרים שהוא מגיל 60 במעלה, ויש לו חששות ופחדים, ואפילו פחדים וחששות מבני משפחתו, והדבר מפריע לו בכוונת התפילה, או שהדבר מצער את בני משפחתו אותו אדם לא חייב לבוא ולהתפלל בעשרה³⁰.

²⁹ צנעת הפרט במקורות ההלכה הארכנו בה בספרי דרך האתרים (סימן קלד) עיין שם, והגם שהגאון האדיר רבי שלמה קלוגר בהגהותיו חכמת שלמה (שולחן ערוך חושן משפט סימן כו) כתב לחדש שאם לאדם בושה אזי הוא יכול להתעלם אפילו מהצלת נפשות, דבריו צע"ג, והאר"ך בנידון דומה ידידי הגר"א טהרני שליט"א בספרו שו"ת עמודי משפט (חלק ב סימן יד) להוכיח שצנעת הפרט יש לה מקורות בהלכה, אבל היא גוברת על שלום הציבור. עיי"ש. ומה שהלב חושק לפלפל בדבריו הזמן עושק.

³⁰ ראשית נחלקו הפוסקים האם יש חובה בכלל להתפלל בציבור, שיש הסוברים שהוא רק משום הידור מצוה, כן כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן קטו), כן הביא הגאון חיד"א בספר מדבר קדמות (מערכת ת אות א) שכך סובר המב"ט, ובשו"ת מהרש"ג (אורח חיים סימן כב), וכן מבואר בספר נפש דוד (עמוד מז, הביאו בתשובות והנהגות חלק א סימן שעח), ובשו"ת כרך של רומי (סימן ז דף יד ע"ב) כתב שתפילה בציבור אין לו זכר ורישום בין המצוות, ואפילו מצוות דרבנן, ותפילה בציבור אין ריה מצוה בדבר. וכן כתב בשו"ת בית שלמה (וילנא חלק ב סימן כה), וכן ראה בספר תורת חיים (סופר סימן צ אות יד עמוד פה) בשם שו"ת יד אליהו שתפילה בציבור רק משום הידור מצוה. והביא ראה שכך סובר המגן אברהם (סימן תרעא ס"ק יב). עיי"ש. וכן סובר בספר עמק ברכה (עמוד ח). וכן סובר הגאון רבי מרדכי זיסקינד בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן א). אמנם רוב הפוסקים סוברים שיש חיוב להתפלל בציבור והחובה היא מדרבנן, ראה בספר ארעא דרבנן (מערכת ק אות תקמג דף סח ע"א) בשם שו"ת מהראנ"ח (חלק ב סימן לו) שכתב שהיא מצוה מדרבנן. וכן סובר בשולחן ערוך רבינו זלמן (סימן צ סעיף יז), וכן סובר בשו"ת ארץ צבי (חלק ב סימן ב). וכן ראה עוד למאסף לכל המחנות רבינו השדי חמד (כללים

ב. תפילה בציבור ממרחק האם זה אפשרי?

אמנם בכל זאת אדם שרוצה להתפלל בעשרה, ישנם כמה אפשרויות שתפילתו תחשב לו כתפילה בציבור והם:

א. רבים מהפוסקים סוברים שאדם שהוא אנוס והוא מכוון את הזמן שבו הציבור מתפללים, דהיינו אותו אדם הנמצא בבידוד, או אדם שמפחד לצאת מביתו רגיל להתפלל בבית הכנסת במנין בשעה 6:00 בבוקר והוא

מערכת ת כלל לו) שהביא שכן סובר הקרן אורה (סוטה לח ד"ה ועוד אשיב) שכתב שאפילו שחיוב תפילה הוא דאורייתא מכל מקום התפילה בציבור היא מדרבנן. וכן בשו"ת בית יהודה (סימן מה דף כ ע"ב), ובספר אורח נאמן (סימן צ ס"ק כה). וראה בשו"ת התשב"ץ (חלק ב סימן קסג) שמצוה מן התורה להתפלל בעשרה כדי לשמוע קדושה וברכו. עיי"ש. וראה לגאון החיד"א בבב"ר יוסף (אורח חיים סימן קלה ס"ק א) שחלק על דבריו, וראה מה שכתב בדעת הרמב"ם בשו"ת חתם סופר (חלק ו סימן טז). וכן האריכו הפוסקים לומר שתפילה בציבור הוא חיוב גמור, ראה מה ששפך סוללה בשו"ת חתם סופר (חלק ו ליקוטים סימן פו ובמהדורה חדשה עמוד קלו, והביא את דבריו בשו"ת זכר יהוסף סימן צג דף טו) על חכם אחד שרצה לומר שאין חובה להתפלל עם הציבור. וראה ביצועות יעקב (אורח חיים סימן צ ס"ק ו) שמתבאר מדבריו שיש איסור אם אינו מתפלל בעשרה עיי"ש. וכן מבואר בכף החיים (סימן צ ס"ק טז). וכן כתב שחובה להתפלל בעשרה בספר ערוך השולחן (סימן צ סעיף ט), וכן מתבאר בדברי המשנה ברורה (סימן נה ס"ק עג, סימן צ ס"ק נב, ובביאור הלכה סימן קט סעיף א). וכן האגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן כז ד"ה והנה, ובחלק ג סימן ז חלק ד סימן סח) כתב שתפילה בציבור היא חובה ואין זה רק הידור בעלמא, וכתב שאין להוכיח מלשון השולחן ערוך (סימן צ סעיף ט) שכתב 'ישתדל' דמשמע שאין זה חיוב, שהרי גם על דברים של חובה שייך לשון זה. עיי"ש. וכן הוכיח משיטת רש"י (פסחים מו ע"א ד"ה לגבל, חולין קכב ד"ה התפילה) שמחוייב לילך ד' מילין לפניו או אחריו בשביל להתפלל בעשרה, וכן נפסק בשולחן ערוך (סימן צ סעיף טז).

ומה שכתב הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה א) 'תפילת הציבור נשמעת תמיד וכו', לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור. והיה מקום לדייק מלשון הרמב"ם שכתב 'צריך' שאין זה חובה, אך אין זה פשוט, שפעמים שלשון 'צריך' הוא לשון מעכב, ראה בדרישה (אורח חיים סימן רכג ס"ק א), וכן כתב בשו"ת חוות יאיר (סימן רלז), וכן נראה כאן מלשון הרמב"ם 'שהלשון 'צריך' הוא מעכב שהרי כתב בהמשך דבריו 'ולא יתפלל'. דו"ק. וכן יש לדחות מה שהיה מקום לדייק משיטת הרמב"ם שכל הצורך להתפלל בציבור הוא משום שהתפילה נשמעת טפי ומשמע מכך שלכאורה אין זה חיוב, אך יש לומר שזה גופא החיוב והצורך שהתפילה תהא בציבור בכדי שתתקבל לפי המקום. דו"ק.

וכן מה שמבואר בדברי הגמרא במסכת ברכות (ז ע"ב) דרב נחמן אמר טריחא לי מילתא לאסוף עשרה להתפלל, ולכאורה אי נימא שיש חובה, איך טענת טרחה פוטרת אותו מתפילה בציבור. (כן כתב לדייק בספר עמק ברכה שם, ובשו"ת כנסת יחזקאל חלק ב סימן א). לזה יש לומר שכמו שיש רמות לפטור באונס במצות עשה או באיסורים כמו שהאריך הרמ"א (סימן תרנו סעיף א), כך הוא בתפילה, אם יש בכך טרחה גדולה הרי הוא נפטור מהחיוב (וזה נמי כוונת הרמב"ם 'כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור'. דו"ק כי קצרת). וראית בכתבי הגאון רבי יוסף אליהו העניקין (כרך א עמוד רכו) שכתב גדר חדש בכל זה, שיש חובה על הציבור שיהיה להם בית הכנסת, וכל יחיד ויחיד בפני עצמו אף שיש לו מצוה להשתתף עם הציבור עיקר החיוב שחל עליו הוא כשנמצא בבית הכנסת שאז אסור לו לפרוש מהציבור, אבל כשהוא בתוך ביתו וטריחא ליה מילתא אין עליו חיוב, ואף שראוי לו להשתדל בדבר (כלשון השולחן ערוך סימן צ סעיף ט). וכן מה שצריך לילך ד' מילין אפשר שגם הוא להידור מצוה, או מיירי שאינו יודע להתפלל. עיי"ש. אמנם פשט הדברים לא משמע כשיטתו. ולפי זה הרי שלסוברים שהוא רק הידור ואין כלל חיוב בוודאי שלא נחייב גם אדם שמפחד לצאת מביתו, וכן גם לסוברים שהוא רק חובה דרבנן הרי במקום צער וחשש חולי הרי שאותו אדם פטור מלקיים חובה זו, וכפי שהאריך בזה השדי חמד (מערכת יין נסך אות ב), ועוד פוסקים רבים.

עומד בביתו בשעה 6:00 בבוקר ומכוון בדעתו ובמחשבתו להצטרף לציבור הזה, לפי הרבה פוסקים תפלתו נחשב לתפילה בציבור, וכיום באמצעות הטלפון או באמצעות שיחת וידאו, ניתן לכוון את השעה שהציבור מתפללים.³¹

³¹ בגמרא במסכת ברכות (ז ע"ב) איתא 'מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון, אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. ונחלקו הראשונים אם מתפלל בשעה שהציבור מתפללין אי חשיב כתפילה בציבור ממש או שהיו רק מעליותא בעלמא, דהנה התוספות (עבודה זרה ד ע"ב ד"ה כיון) כתבו 'פירש ר"ת הא דמשמע הכא דמהני אפי' כשהצבור מתפללין במקום אחר היינו דוקא דלא מדחי, אבל אינה נשמעת אלא במקום שהצבור מתפללין כדאמרין בפ"ק דברכות (ז ע"א) אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור'.

ונראה דנקטו ד"עם הצבור' פירשו ב'מקום הצבור', וכן כתב הטור (סימן ז). וצ"ב דאיך הוציא תוספות כן מלשון הגמרא 'עם הצבור', ונראה בהקדם מה דקשה בדבריהם דלכאורה מה שציינו תוספות דאיתא בברכות דף ז ע"א 'אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור' לכאורה לא מצינו לשון כזו בכל הש"ס כולו.

וביאר הצ"ח (ז ע"א), דדבריהם הם על הא ד'תנאי אבא בנימין אומר אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, וכתב 'ונראה שהם מפרשים דברי אבא בנימין בבית הכנסת כונתו הצבור שמתפללים שם בבית הכנסת'. וביאור על ביאורו, נראה על פי מה שכתב רע"א בגליון הש"ס (שם) זו"ל: 'עיינן עבודה זרה ד ע"ב תוס' ד"ה כיון, וגרסתם אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור, והיינו דאבא בנימין למד כן מהפסוק לשמוע אל הרינה ואל התפילה במקום רינה שם תהא תפילה, ועיין ברש"י שכתב 'במקום רינה בבית הכנסת ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב', והביאור בזה דרינה היינו השירות והתשבחות של הצבור בדוקא, וזהו גם הביאור בדברי הצ"ח דרינה היינו השירות של הצבור, ומבוארים שפיר דברי התוספות ד'במקום' היינו 'עם הצבור' וכלשון הגמרא 'במקום רינה'. ומפורש בדבריהם שבשעה שהציבור מתפללין היינו במקום הצבור, אך אם אינו עומד במקום הצבור אינה נחשבת לתפילה בציבור'.

וכפשטות שיטת התוספות כן מוכח מדברי המרדכי (ברכות פרק א סימן יב) שכתב 'ואפילו יחיד המתפלל בבית מחמת אונס טוב לו להמתין עד שיתפללו הצבור'. עיי"ש. וכלשון דומה לזה כתב תוספות רבינו פרץ (ברכות ח ע"א) 'משמע מכאן דאפילו יחיד המתפלל בביתו טוב לו להמתין עד שיתפללו הצבור שהוא עת רצון'. ואם איתא דבשעה שהציבור מתפללים הוא כתפלה בציבור, מדוע הוא רק טוב הרי יש חיוב להתפלל בציבור, ואם נאמר דס"ל להמרדכי ורבינו פרץ כהשירות שהזכרנו לעיל שאין חובה להתפלל עם הצבור אלא הוא הידור, אין ראייה מלשון 'טוב', ואכתי איכא למימר דזה נחשב לתפילה עם הצבור'.

אלא שהטור (סימן ז) כתב 'אפילו הוא אנוס שאינו יכול לילך לבית הכנסת, טוב לו לכוין לשעה שהציבור מתפללין בה'. ומדבריו שפיר ניתן להביל ראייה, דמוכח משיטת הטור (סימן ז ע"ב) שיש חיוב להתפלל בציבור, ממה שכתב שם לחיב ת"לך ד' מילין בכדי להתפלל בציבור'.

ואם נניס אהנו, יוצא ההטור אויל לשיטתו, שהזכרנו דפירש את מה דאיתא דאמר רבי יוחנן אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת פירוש עם הצבור, וכדביארנו לעיל דלמד כן ממה דאיתא בגמרא לשמוע אל הרינה וכו', במקום רינה שם תהא תפילה, היינו במקום הצבור דווקא.

אמנם ישנם שיטות הסוברים דנחשב לתפילה בציבור ראה בשו"ת הרשב"ש (סימן כד וחזר על דבריו בסימן קכה) כתב זו"ל: 'עוד שאלת, מי שנשבע שלא יכנס לבית הכנסת לזמן קצוב אם הוא כנשבע לבטל את המצוה, ואם יכול לישאל תוך הזמן. תשובה. אינו כנשבע לבטל את המצוה. חדא שאינה מצוה דאורייתא. ותו, דהא יכול להתפלל בביתו בשעה שהצבור מתפללים, והוי כמתפלל עם הצבור כדאיתא במסכת ברכות'. (הובא בספר יריעות האהל עמוד ז' וכן בשו"ת יד נתן חלק א סימן א).

וכן נראה שהבין הכסף משנה בדעת הרמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה א) שכתב זו"ל: 'תפלת הצבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים, לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הצבור, ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הצבור'. ע"כ. וכתב הכסף משנה: 'פרק קמא דברכות (ז ע"ב ח ע"א) אמרין שרב נחמן לא היה יכול לבא לבית הכנסת להתפלל, וא"ל ר' יצחק דלימא לשליח צבור בעיתא דמצלי צבור ליתי ולודעהי למר, א"ל מאי כולי האי, א"ל דארי' מישום רשב"י מאי דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון, בבעשה שהצבור מתפללים. ואמוראי טובא סוברים כן ומייתו לה מקראי אחריני. ותניא (שם ח ע"א) ר' נתן אומר מניין שאין הקדוש ברוך הוא מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס. ומכאן למדנו שאפילו שאין האדם הולך לבית הכנסת יש לו לשער שיתפלל בשעה שמתפללין הקהל וזהו שאמר רבינו ולא יתפלל יחיד'.

ב. התחברות לבית הכנסת באמצעות טלפון- יש להבהיר שאדם הנמצא בודד בביתו והוא מתחבר לבית הכנסת בכל כלי טכנולוגי שיהיה טלפון שיחת וידאו, למתפללים בבית הכנסת בעשרה, הדבר נחשב לו כתפילה בציבור, ורשאי לענות אמן קדיש וקדושה וברכו³².

וביאר דבריו, נראה דהוקשה לו מדוע הרמב"ם כפל בלשונו 'צריך להשתתף עם הציבור', ושוב כפל 'ולא יתפלל יחיד', דלכאורה היינו הך, וביאר הכסף משנה שכפלות זו באה ליישב מדוע הרמב"ם השמיט את המובא בגמרא (ברכות ז ע"ב) שכשאנו יכול לבוא לבית הכנסת להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, לזה כתב הכסף משנה שכוננת הרמב"ם זה שאמר ולא יתפלל ביחיד הוא שהשתתף עם הציבור באותה שעה, דא נקרא תפילה בציבור ממש. דו"ק.

ולמעשה כן פסקו כמה אחרונים, שהמתפלל בשעה שהציבור מתפללים הרי זה נחשב כתפילה בציבור, כן כתב בהדיא בשו"ת בית דוד (סימן מד דף י"א ע"ב), ובשו"ת שמש ומגן (חלק ב סימן א), וכן נקט הגר"מ לוי זצ"ל בקובץ נר המאיר (חלק ב עמוד קטז) בשיטת הרמב"ם, עיי"ש.

וממילא העולה לפי כל הנ"ל, כיון שיש לנו כמה ראשונים ופוסקים הסוברים שהמתפלל ביחיד בשעה שהציבור מתפללים חשיב כתפילה בציבור, הרי בוודאי שההתחברות לתפלה באמצעות 'מצלמת אינטרנט' נותנת לו את האפשרות לכוון ולדייק לזמן ולשעה שהציבור מתפללים. (ראה באריכות בספרי דרך האתרים (סימן ג).

³² כן כתבתי באריכות גדולה בספרי דרך האתרים (בקיצורי ההלכות פרק א סיני ג, ובתשובות סימן ג ד) ואחזור על עיקרי הדברים בקצרה הזכרתי מחלוקת ראשונים האם להתפלל בשעה שהציבור מתפללים הוי כתפילה בציבור או כמעלה, והנה הגמרא במסכת פסחים (פה ע"ב) מובא על המשנה שדנה בענין קביעות מקום באכילת קרבן פסח, 'אמר רב יהודה אמר רב וכן לתפלה. (המתפללים צריכים להיות במקום אחד) ופליגא דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים'. ובמסכת סוטה (לח ע"ב) מציינו סתמא דגמרא אליבא דרבי יהושע בן לוי, לענין ברכת כהנים שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, והיינו שיוצא אפילו כשנמצא ברשות אחרת.

והקשה הריטב"א (ראש השנה כז ע"ב ד"ה ווא דתנו) על שיטת רב, מהמבואר במסכת ראש השנה (שם) דהעובר מאחורי בית הכנסת ושמע קול שופר, או קול מגילה, אם כיון לכו יצא, וקשה דאיך יתבאר המשנה אליבא דרב שכל הציבור צריכים להיות במקום אחד.

וכן קשה לפי השיטות שהזכרנו לעיל, הדמתפלל בשעה שהציבור מתפללים חשיב תפלה בציבור, למה אין זו סתירה לשיטת רב דצריך שיהיו כולם במקום אחד, ולא מציינו שרב יחלוק על דין ד'בשעה שהציבור מתפללים' ומוכח כתירוץ הריטב"א (שם) וז"ל 'דהיא דפסחים לא מיירי לענין צירוף אלא לענין לענות בכל דבר שבקדושה עם הצבור, הוא דפליגי רב ור' יהושע, והלכתא כר' יהושע שהוא עונה עמהם, ואפשר שיוצא גם כן ידי חובה כאילו היה בפנים וכדמיירי לענין פסח לאפוקי ידי חובה וכדמייתני ליה במסכת סוטה הלכות פסח וכלל הדיוט במכריזין.

העולה מדבריו, דהלוק דין לצאת ידי חובת תפילה בציבור, מהא דלענות דבר שבקדושה עם הציבור, דבהא דפליגי רב יהושע ורב הוא לענות דבר שבקדושה, אבל לענין לצאת ידי חובה אפשר דמודה רב, והביאר בדבריו דכדי שיחול עליו דין עשרה לענות דבר שבקדושה, צריך שיעטרף לעשרה, ולא בכדי שיענה את מה שהעשרה אומרים אלא שיעטרף למנין עשרה שהוא תנאי לענות דבר שבקדושה ובוה נחלקו רב ורבי יהושע בן לוי, ולריב"ל אין מחיצה של ברזל מפסיקה. וכתב רש"י (שם פסחים שם ד"ה מחיצה) 'שאין הפסק לפני המקום, שהכל גלוי וידוע לפניו, ואין סתימה לפניו'. וביאר דבריו דמאחר שהשכינה שורה בתוך עשרה, אזי אין הפסק לפני המקום, כל מי שרוצה לצרף עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה, יכול, וכלשון המשנה ברורה (סימן נה ס"ק ס), ומקורו מהלבוש (סימן נה סיני ב), משא"כ לגבי מצאת ידי חובת מה שהציבור אומרים, בזה אפילו רב מודה שיכול להצטרף ולצאת ידי חובה כאילו הוא עם הציבור וכמו שכתב הריטב"א לאחר מכן לגבי מגילה בעשרה וז"ל: 'אפילו במגילה לא בעי עשרה מדין דבר שבקדושה אלא משום פרסומי ניסא, וכל ששמע מתוך עשרה דיאכא פרסומי ניסא טוי בהכי (הוא שומע מהם בלי להיות עמהם) דבקריאתה בעיני פרסומי ניסא'.

והיוצא מדבריו, דמה שהוא יכול לענות דבר שבקדושה הוא לא מפני ששומע את הציבור, ועל ידי כך הוא מצטרף עמהם מדין שומע כעונה, אלא הוא מצטרף לשכינה שבתוכם וחשיב כאילו הוא עונה בתוך העשרה, ואם כן בנידון דידן, שפיר יכול להשתתף עם השכינה שיש בציבור, ולענות דבר שבקדושה, באמצעות מצלמת אינטרנט.

וכדברי הריטב"א כן כתבו להדיא עוד ראשונים, האור זרוע (הלכות קריאת שמע סימן ה) כתב וז"ל: 'דהא דקאמר ריב"ל אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים היינו דוקא ששליח צבור ותשעה עמו בביהכ"ס, שאותם שחזן לביהכ"נ יוצאים בתפלת שליח צבור'. היינו שאין זה רק ענין של עניית אמן גרידא, אלא הם יוצאים ידי חובת תפילה

ו. ענית קדיש וקדושה

וכל האמור לעיל שאותו אדם שנמצא בבידוד רשאי לענות אמן וקדושה וברכו, זהו דווקא כשמעברים לו את התפילה באמצעות טלפון בשידור ישיר באופן שהתפילה והברכות מגיעים לאוזניו ללא איחור, אך אם מעברים את התפילות בשידור ישיר

בציבור. וכן מבואר בדברי הר"ן (ראש השנה ז, ע"א מדפי הרי"ף בד"ה והקשו) דאליבא דרבי יהושע בן לוי אם עומד בחוץ ועונה עם הציבור, הרי הוא כעומד בתוך עשרה שבפים. עיי"ש. ומשמע שנחשב למתפלל עם הציבור.

וכן מבואר בתוספות (עירובין צ"ב ד"ה תשעה) שכתבו לבאר את מחלוקת רב ורבי יהושע בן לוי האם מחיצה מפסקת בין הציבור ליחיד, שלפי רב מחיצה מפסקת, והטעם כתבו 'משום דקיימא לן (מגילה כג ע"ב) שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, ולכן קסבר רב שהנמצא מהאגף ולחוץ אינו יכול לענות דלא הוי בכלל ציבור שבפים, ורבי"ל סבר דאפילו מחיצה אינה מפסקת והוי בכלל הציבור'. וכן כתב תוספות הרא"ש (שם).

ומפורש, שכל נקודת המחלוקת היא, האם להחשיב את היחיד כמו שנמצא עם הציבור או לא. אך למאי דקיימא לן להלכה שאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת שפיר שהיחיד נמצא עם הציבור, וכמו שביאר התוספות את מחלוקתם. וכן ביאר הרשב"א (עירובין שם) את מחלוקתם, וראה עוד בחידושי הרשב"א (ראש השנה כח ע"ב) שכתב 'זלר' יהושע בן לוי אין מחיצה מפסקת והרי הוא כאלו עומד בתוך העשרה שבפים ועונה עמהם. ובחידושי הר"ן (ראש השנה כז ע"ב) 'זלר' יהושע בן לוי אין מחיצה מפסקת והרי הוא כאלו עומד בתוך העשרה שבפים ועונה עמהם, וקיימ"ל כר' יהושע בן לוי'.

ושוב ראיתי להרב מלכי בקדוש (דף קיא ע"ב קיב ע"א, ורבינו החיד"א מביא את דבריו בעשרות מקומות) שגם הוכיח מהראשונים שהוכרנו כן, שהעיר לכאורה מדוע הדבר נחשב כמו שהיחיד נמצא עם הציבור, וכתב 'הרי מכל זה מוכח שרוצים (הראשונים שהוכרז למעלה) לחלק לענין צורך לא מצטרפי, אלא אם כן הם במקום אחד בלי הפסק ביניהם, אבל מכיון דנצטרפו והאיכא עשרה שמתפללים כבר, אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת ביניהם, וכל מי ששומע ועונה עימם הוה כאלו יושב אצלם ועונה. ולדידי נראה לי לתת טעם מרווח לדבר, דההיא טעמא דכל דבר שבקדושה בעינן עשרה משום דאין לומר דבר שבקדושה, אלא אם כן אתיא שכינתא, וכל בי עשרה שכינתא שריא, מפני כך אין לומר דבר שבקדושה אלא היכא דאיכא עשרה, ולהכי לענין צורך בעינן שיהיו עשרה במקום אחד, מפני דלא אתיא שכינתא מעיקרא אלא עד שיהיו הם במקום אחד, בלי הפסק מחיצה, אבל מכיון דהא איכא עשרה במקום אחד ואתיא שכינתא תו אין כאן הפסק מחיצה, דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים ועל המתפלל עמהם הוי להו כאלו הוה בתוכם, אפילו דאיכא ביניהם הפסק מחיצה, ומינה לנדון דידן דהמתפלל עמהם ועונה קדיש וקדושה חשיב כמתפלל בעשרה, דהא דבר הצריך עשרה כגון ענית קדיש וקדושה, דאם לא היה נחשב כאלו הוא בתוך עשרה לא היה אפשר לו לענות, דמהאי טעמא אסר רב דלא ס"ל כריב"ל לענות, וכן אמרו בירושלמי, מיייתי לה הביית יוסף סימן נה דאי איכא טינוף או גוי באמצע מפסיק, וכי ליכא טינוף או גוי קיימא לן כריב"ל כמבואר בבית יוסף ובשולחן ערוך סימן נה דאפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת, והוי ליה כאלו הוא בתוך עשרה, ויכול לענות, והוא הדין לכל דבר הצריך עשרה כגון התפלה וכיוצא דבעינן שתהיה בעשרה כיון דשומע ומתפלל עמהם עומד הו"ל כמתפלל בעשרה'. (והביא את דבריו הגאון החיד"א בספרו מחזיק ברכה סימן נה אות ט, עיי"ש). וכן ראה בט"ז (סימן קלא ס"ק ז).

ומבואר שהמצטרף לשכינה שבתוכם חשיב כאלו הוא עונה בתוך העשרה, ואם כן בנידון דידן, שפיר יכול להשתתף עם השכינה שיש בציבור, ולענות דבר שבקדושה, באמצעות מצלמת אינטרנט.

והנה בשולחן ערוך (שם סעיף יג וסעיף כ) כתב: שצריך שיהיו כל העשרה במקום אחד ושליח צבור עמהם והעומד בתוך הפתח מן האגף ולחוץ, דהיינו כשסוגר הדלת במקום שפה פנימית של עובי הדלת ולחוץ כלחוץ. אך אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה, אפילו מי שאינו עומד יכול לענות עמהם. עכ"ל. וביאר המשנה ברורה (ס"ק ט) שכונות השולחן ערוך שכתב 'אם היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עומד יכול לענות' זה אפילו הוא בבית אחר רחוק לגמרי, שכיון שעשרה הם במקום אחד שכינה שרויה ביניהם ואז אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין כל מי שרוצה לצרף עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה, יכול עיי"ש.

ואם כן לכאורה יוצא, ששפיר יכול הרואה באמצעות 'מצלמת אינטרנט' להצטרף עם העשרה, וזה נחשב לתפילה בציבור. ואין לדחות ולומר דעדיין חורנו למחלוקת בדברי האחרונים אם שמיעה באמצעות הטלפון מועילה, והוא הדין למצלמת אינטרנט, שלפי הסוברים שזה נחשב בשמיעה הרי שיוצא ידי חובת תפילה בציבור, אך לסוברים שאין זה נחשב לשמיעה אין זה נחשב לתפילה בציבור, אך בנידוננו נראה שגם להסוברים שלא יוצאים ידי חובה הרי עכ"פ הוא מצטרף לציבור שמתפללים, הגם שאינו שומע את קולם ממש, וכלשונו של המשנה ברורה: יכל מי שרוצה לצרף עם אביו שבשמים השוכן בתוך אלו העשרה יכול'.

באמצעות אתרי האינטרנט השונים, פעמים רבות יש הפרש גדול בין השומע למשמיע³³.

ה. אמירת קדיש מהבית

אדם הנמצא בבידוד וצריך לומר קדיש על אביו ואמו, כגון שהוא בתוך שנת האבל, או בשבוע של יום הפקודה, יכול להתחבר באמצעות הטלפון החכם לבית הכנסת ולומר קדיש על ידי שיצטרף עם אדם האומר קדיש בבית הכנסת³⁴.

ו. לפסוע בתפילתו לשמור מרחק

³³ ראה באריכות עוצמה בספרי דרך האתרים (סימן ב).

³⁴ הנה כן הארכתי בספרי דרך האתרים (סימן ה), שהגה לפי שמה שהעלנו ששפיר זה נחשב לתפילה בציבור הוא הדין שיכול לומר קדיש אם הוא מתחבר לציבור, ואין להעיר שבגמרא עירובין (צב ע"ב), ונפסק להלכה ברמב"ם (הלכות תפילה פרק ח הלכה ז) ובשולחן ערוך (סימן נה סעיף יז) שאם היו הציבור ברשות אחת והשליח ציבור ברשות אחרת, אפילו ששני הרשויות סמוכות זו לזו, אין השליח ציבור מוציא אותם ידי חובתם, מפני שהשליח ציבור צריך להיות באותה רשות עם הקהל, והנה הגם שאנו מגדירים את היחיד המכוון והשומע והרואה את אשר נעשה בבית הכנסת באמצעות 'מוצלמת אינטרנט' כמו שנמצא בכלל הציבור ממש, אך עדיין האומר קדיש דומה הוא לשליח ציבור הנמצא ברשות אחרת שאינו יכול להוציא את האחרים ידי חובתם.

יש לומר שכל האמור הוא דווקא בשליח ציבור שיש דין וצורך מתקנת חכמים שיהיה בציבור ממש כדי להוציא את אנשים שאינם בקיאים, ולא רק יהיה נכלל מבחינה דינית עם הציבור, ואדם שאינו שליח ציבור אלא אומר קדיש יתום ביחד עם האומרים קדיש בבית הכנסת, בוודאי שיכול להצטרף עם הציבור ולומר עמהם יחד.

אך שוב עוררני ידידי הגר"ד כהן שליט"א לדברי אדונינו רבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת רב פעלים (חלק ב אורח חיים סימן יד ד"ה ואשר שאלת אם) שהביא מנהג שנהגו בשיבת 'בית אל' מידידו אשר בעיר האבות חברון הגר"א מני, שבעל היאר צייט' היה אומר את הקדיש בלחש שאין הציבור שומעים את קולו, והחזן היה אומר בקול רם, והביא שכן כתב הפתח הדביר (סימן קכה ס"ק ב). וכתב על זה רבינו יוסף חיים 'וספר פתח הדביר ח"ב אינו מצוי אצלנו לראות מה כתב בזה, אך תסגי לן עדות הרב החסיד נר"ו (ז"ל) שמעיד על מנהג החסידים בבית אל יכב"ץ, דמשמע דאין קפידה בזה, דאע"ג דבוזה יהיב טעמא שלא לערבב הכונה, אכתי אם יש קפידה בזה ילך זה בעל יארציי"ט לומר קדיש בבית הכנסת אחרת.

אמנם שוב הביא רבינו הברך איש חי שם מדברי 'הגאון בנין ציון סימן קכב שהשיב לגאון אחד שרצה לתקן שהש"ץ יאמר הקדיש בקול רם והאבלים בלחש עמו, דתרי קלי לא מישתמעו, והשיב לו הגאון הנוכח הלא תכלית וגדולת ענין הקדיש הוא מ"ש באגרות ששמע אותו האיש אם יאמר בנו ברכו את ה' המבורך ברבים יזכה וכו', והיינו שכמו שעל פי דבורו יזכו רבים לקדש שם שמים, כן יזכה אביו על ידו, ואין יושג תכלית זה אם האבלים יאמרו קדיש וקולם בל ישמע, הלא שתיתקתם יפה מדבורם, כי נראה ששקר בפיהם תרמים בלבבם לומר לרבים שבחו לה' אתנו ואמרו אמן יהא שמיא רבא, ונשמרים לבלתי הרים קול לבל ישמעו רבים דבריהם.

וכי אם רבינו הברך איש חי הרי הגאון ז"ל מסברה נפשיה קרא ערער על הדבר, ונכון ליהזר בזה לכתחילה, וזה הכלל שבו ואל תעשה עדיף. וכן הור' על הדברים בקצרה בספרו הקדוש בן איש חי (פרשת ויחי אות מז), ובכף החיים (סימן נה אות לב), ובספר חזון עובדיה (חלק א אבלות עמוד שנג) גם מבואר שהוא רק לכתחילה. ועולה מכל זה, שלכתחילה יש לומר את הקדיש בקול רם לחוש לדברי הבנין ציון, ובג"ד הוא שעת הדחק, ובפרט שבשו"ת ישכיל עבדי (חלק ב סימן כ) ובשו"ת אור לציון (חלק ב עמוד מז) העלו לדינא כשישית הפתח הדביר הנוכח. דו"ק.

אדם הנמצא באמצע תפילת שמונה עשר ואדם אחר שאינו מקפיד על ההנחיות של משרד הבריאות נעמד קרוב וצמוד אליו, רשאי אותו אדם לצעוד מספר צעדים ולהתרחק מחברו³⁵.

ז. מתי רשאי להפסיק בתפילתו

אנשים שמתפללים בבית הכנסת בציבור, ולפתע נכנס אדם שאמור להיות בבידוד, באלו קטעים בתפילה מותר להפסיק בדיבור, או ברמיזה באמצע התפילה ולסלקן מבית הכנסת, וכן אם התקהלו הרבה אנשים מתי רשאי הגבאי או הרב להפסיק את התפילה בדיבור או ברמיזה:

א. בפסוקי דזמרה - מותר להפסיק בפסוקי דזמרה להוציא אדם שצריך להיות בבידוד בביתו, ויעשה כן על ידי רמיזה, ואם לא שיאמר לו בקולו, ויש לעשות כן בין מזמור למזמור³⁶.

ב. בין ישתבח לברכת יוצר - מותר להפסיק שזה בכלל צורך הציבור שחלילה לא יידבקו בו³⁷.

³⁵ כן נראה שכל הליכה לצורך אין בה משום הפסק, ראה כיוצא בזה בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ה סימן כ אות כג), וכן כתבו כיוצא בזה אחרונים רבים לאדם ששכח להזכיר אוזרה ואינו יודע את ההלכה, רשאי לעצור את תפילתו ולחפש בספרי ההלכה, כיון שיש בכך צורך אין בכך הפסק, כן כתב החיי אדם (כלל כד אות ט), ובמשנה ברורה (סימן קד ס"ק ב), ובכף החיים (שם ס"ק יא), ועוד ראה לרבינו זצ"ל בספר ילקוט יוסף (חלק א עמוד קעז), וכן כאן הוא צורך גמור, והגם שחלק מהמומחים טוענים שבזמן קצר אין חשש להידבקות, הרי שישנם מומחים אחרים שטוענים אחרת, ומכיוון שהנגיף הזה חדש ואין לרופאים ידע בו יש בכך צורך להתרחק גם באמצע תפילתו, ובנוסף הרי זה מפריע לכוונתו מאחר שבכל כלי התקשרות מדברים על הנגיף הנזכר השכם והערב ואנשים מפחדים מאוד, הרי זה ברור שאותו אדם הנמצא בתפילת העמידה כוונתו תתבלבל, שכן התירו לפסוע בתפילה עם סידור או ספר קדוש נפל באמצע העמידה, וזה מבלבל אותו עד שיפסע ויגביה את הסידור מהרצפה כמו שכתב המגן אברהם (סימן צו ס"ק ג) בשם ספר חסדים שמוותר לפסוע באמצע תפילתו ולהרים את הסידור שנפל לארץ, שכן הדבר מבלבל את כוונתו, וכן הביאו זאת להלכה במשנה ברורה (שם ס"ק ז), ובכף החיים (שם ס"ק ח), ועוד ראה כיוצא בזה בשו"ת שפתי נבונים (סימן עא) שהעלה להלכה שאם צלצול הטלפון מפריע לו לכוונתו מותר לפסוע באמצע תפילתו ולכתוב את הטלפון. עיי"ש. ובספר שארית יוסף (חלק ב עמוד מד), ובשו"ת אבני דרך (חלק ג סימן מא), ועוד עיין בספר וישמע משה (סימן שמוח) לפסוע בתפילתו כדי ללכת למרחב מוגן כשיש אועקה, ושוב קיבלתי מכתב מידידי הגר"א פרינץ שליט"א שכתב בנושא זה: ויש להקפיד על מרחק של שני מטרים אחד מן השני. מה צריך לעשות אם נעמד אדם בסמוך אליך, כאשר אתה באמצע תפילת שמונה עשרה. האם מותר לו. נראה לי כי לכתחילה אינו צריך לזוז (אף שכעת עומד אדם בקרבתו) מכיוון שהמרחקים שנאמרו לציבור אינם שיעורי תורה, אלא החמרות טובות ורצויות בכדי שהאנשים לא ידבקו זה מזה. אך, אין הכרח שבקרבה יידבק, ובייחוד בפרק זמן קצר של תפילה אין לחוש. אולם אם בגלל שנעמד על ידו אדם הוא אינו יכול להתרכז כעת בתפילת העמידה (ומהרהר בנגיף וכדו' מחשש שהעומד אליו עם המחלה חלילה), אזי ילך מעט למקום שבו יוכל להתרכז. עכ"ד. ושוב ציין בבקיאותו לכמה מקומות (שחלק הזכרתי לעיל) שבהם מבואר שאם הדבר מפריע לכוונה מותר לו לפסוע.

³⁶ ראה בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ד סימן ד). דו"ק.

³⁷ שולחן ערוך (סימן נד סעיף ג) שכתב בשם י"ש מי שאומר שמוותר להפסיק לצורכי מצוה או לצורכי רבים, ומקור הדברים כפי שהביא הטור בשם רב עמרם גאון, והבית יוסף בשם הכל בו ועוד, והנה הכף החיים (סימן נד ס"ק יא) הביין שיש מחלוקת

ג. בתפילת העמידה - כיון שהדבר מפריע לו בכוונתו שאותו אדם נמצא בבית הכנסת, יש לו לרמוז לו שיצא החוצה.³⁸

ה. ההורים מפחדים שיצא לתפילה בציבור

בן שההורים שלו מפחדים ודואגים עליו ומצווים עליו שלא יצא מהבית להתפלל בבית הכנסת ובעשרה, ואם יצא להתפלל בעשרה, הדבר יגרום צער ודאגה להוריו, אם הדבר לא יתגלה להורים יכול הבן לשנות בשביל שלא יצטער, דהיינו לומר להם שאינו הולך להתפלל בעשרה, ובפועל ילך להתפלל באופן שלא יגלו זאת.

אבל אם ייודע הדבר להורים, הבן חייב לשמוע בקולם ויתפלל ביחידות בבית ולא יצא לבית הכנסת, אמנם אם הוא החזן והבעל קורא או הרב של בית הכנסת, והציבור צריך אותו מאוד, הוא לא חייב לשמוע בקול אביו ואמו ויסביר להם בשפה רפה ובדרכי נועם שהציבור תלוי בו.³⁹

ט. טבילה במקווה

הגם שטבילה במקווה היא נחוצה עד מאוד לעבודת ה' ולהשגות רוחניות, כפי שהארכנו בזה במקום אחר, אדם הנמצא בבידוד אסור לו ללכת למקווה, ובכזה מצב ישפוך על עצמו

בין הראשונים דמהר"ף והרא"ש שסתמו שאין להפסיק כלל משמע אפילו לצורך מצוה ולצורך רבים, ולכן השולחן ערוך כתב בשם י"ש מי שאומר, אמנם רבים מהאחרונים כתבו גם בדעת השולחן ערוך שלצורכי רבים ולצורך מצוה מותר להפסיק כן כתב בשולחן גבוה (סימן נד), ובתורת חיים (שם), ובשו"ת לחם שלמה (סימן לו), ובספר פרי אליהו (חלק ב סימן נד), שכונת השולחן ערוך שכתב בשם י"ש מי שאומר היינו משום שלא מצא כן השולחן ערוך בשאר הפוסקים המפורסמים, ראה שכן אסף מבעלי הכללים רבינו המאסף לכל המחנות השדי חמד (כללי הפוסקים סימן יג אות כב), ובנוסף ראיתי שבספר הלכה ברורה (סימן נד סעיף ג) תפס על הכף החיים שהוא עצמו בעשרות מקומות כתב את הכלל הנזכר בדעת השולחן ערוך וכאן בחר לומר לא כן, ובנוסף הרי הטור הזכיר דין בשם רבינו עמרם גאון ולא הזכיר שזה חולק על אביו הראש. וכן גם יש לצרף שיש ראשונים רבים שסוברים שניתן להפסיק לכתחילה בין ישתבח ליוצר.

³⁸ עיין לעיל בסעיף ה במה שכתבנו בזה.

³⁹ נהג לא לגלות את האמת להורים בשביל שלא יצטערו הדבר מותר, כן הביא הגאון רבינו חיים פלאגי בספר החפץ חיים (סימן יט) שמוותר לשקר לצורך מצות כיבוד אב ואם על מנת שלא לצער את הוריו, וכן האריך בזה הראשון לציון בילקוט יוסף (כיבוד אב ואם פרק ט סעיף מא), וכן דעת הגר"ש אויערבך זצ"ל הובא בספר תתן אמת ליעקב (פרק ו אות עד), אמנם אם ייודע הדבר להורים, לכאורה הרי קיימת לו בשולחן ערוך (יורה דעה סימן רמ סעיף טו) דאם אביו מצווה את בנו לעבור אפילו מצוה דרבנן לא ישמע לו, ולכאורה לפי רוב הפוסקים התפילה בעשרה היא מצוה דרבנן, אמנם כיון שאם יתפלל בשעה שהציבור מתפללים או יתחבר לציבור לפי הג"ל הרי שבדבר יחשב לו לתפילה בציבור, ובנוסף לזה שהרבה פוסקים סוברים שתפילה בציבור היא רק הידור, ויש צער גדול ודאגה להורים, ומה שמבואר בשולחן ערוך (סימן רמ סעיף כה) שאם אביו מצטער ודואג שלא ילמד במקום שהבן רוצה מחשש סכנה, אין צריך לשמוע לאביו בתלמוד תורה הוא ענין מיוחד שלומדים אותו מיעקב אבינו. ראה בתשובת הגר"י ליברמן בעל שו"ת משנת יוסף בשו"ת אבני דרך (חלק ו סימן פט). אמנם נראה שכשרבים צרכים לו ובלעדיו לא יתקיים שיעור תורה, ולא יהיה קריאה בתורה, נראה שאינו צריך לשמוע להוריו, ויסביר להם בצורה יפה ובדרכי נועם.

תשעה קבין שהוא 13 – 16 ליטר מים⁴⁰, ויכול לעשות כן שיניח את הברז של המקלחת פתוח ויישפך עליו שיעור ט' קבין⁴¹, וגם אם אין לו אפשרות לשפוך על גופו ט' קבין יטול ידיו ארבעים פעם כנגד מ' סאה⁴²

י. קריאת ספר תורה

אדם הנמצא בידוד, הגם שמעיקר ההלכה הוא לא חייב לשמוע קריאת התורה, שכן לפי רוב הפוסקים קריאת התורה היא חובת הכלל ולא חובת יחיד⁴³, בכל זאת יש ענין לשמוע קריאת התורה באמצעות הטלפון בשידור חי, או באמצעות מצלמת אינטרנט⁴⁴.

וביום שבת קודש, אם האדם שנמצא בידוד מבקש מ-10 מתפללים שיעשו אצלו מגין בבית, ויטלטלו את הספר תורה שלו מהבית הכנסת לבית, העושה כן יש לו על מי שיסמוך, ובפרט אם האדם הנמצא בידוד הוא רב הקהילה שיש מקום להקל בזה יותר⁴⁵.

⁴⁰ יש מחלוקת גדולה כמה הוא שיעור ט' קבין ראה שו"ת מנחת יצחק (חלק ג סימן טו).

⁴¹ ראה בשו"ת מנחת יצחק (שם), ובשו"ת שבט הלוי (חלק א אורח חיים סימן כד).

⁴² ראה בן איש חי (פרשת נצבים סוף אות ג), וידידי הגר"י רו שליט"א ציין לי לסדר נטילת ידיים שהובא בספר אמת ליעקב (שפת אמת אות 1).

⁴³ שכן מבואר מדברי הרמב"ן (מגילה ה, ע"א) וכן כתב בשו"ת ויוסף אברהם (סימן לה) בדעת השולחן ערוך (סימן קמו סעיף ב) וכן נוקטים עוד אחרונים, עיין בשו"ת גינת ורדים (אורח חיים כלל ב, סוף סימן כא), ובשו"ת אמרי יושר (חלק ב, סימן קעא), ובשו"ת יביע אומר (חלק ז, אורח חיים סימן יט), ובספר עמק ברכה (קריאת התורה אות ג), והנצי"ב בספרו מרומי שדה (מגילה ב, ע"א), ועוד עיין לגאון ישראל הגר"י ענגיל בספרו צינים לתורה (כלל ט). והארכתני בזה בספרי דרך האתרים (סימן ח אות ד).

⁴⁴ הרא"ש (ברכות פרק ג סימן כ) הקשה על המובא בגמרא במסכת מגילה (כג ע"ב) שקטן יכול לקרוא בתורה בציבור, והעיר שבגמרא במסכת ראש השנה (כט ע"א) מובא, שקטן שאינו מחויב בדבר אינו יכול להוציא את האחרים ידי חובתם, ותירץ משום דספר תורה לשמיעה קאי, היינו שלא יוצאים ידי חובה מחמת הקריאה של הקורא אלא בשמיעה עצמה, ואם כן גם אם המשמיע הוא קטן הרי בסופו של דבר הם שמעו קריאת התורה, וכן מבואר בעוד ראשונים, באור זרוע (חלק ב סימן מב), ובשו"ת הריב"ש (סימן רד) ועוד. וכן כתב הביאור הלכה (סימן קמא סעיף ד"ה ברכה לבטלה) ולכן אין הקורא צריך לכוון להוציא את השומעים בקריאתו, וכתב כן בדעת השולחן ערוך והרמ"א עי"ש. ולפי המבואר שחובת קריאת התורה היא בשמיעה בלבד אם כן גם אם אינו שומע את קול האדם, הרי קול זה לא גרע מקול של קטן שאינו בר חיובא. אך לפי המבואר ברמב"ן (מגילה ה ע"א) שחובת קריאת התורה היא על הציבור ואינה על היחיד, וכן כתב להוכיח בשו"ת ויוסף אברהם (סימן לה) בדעת השולחן ערוך (סימן קמו סעיף ב) הרי שאין עליו שום חובה, אך עכ"פ יש ענין בזה משום שמיעת דברי תורה, או לחשוש לפוסקים שחובת קריאת התורה חלה על כל יחיד ויחיד, ראה במה שהארכנו בספר דרך האתרים (סימן ח).

⁴⁵ לטלטל ספר תורה ממקום למקום, יש בכך דברים חמורים בזהר (פרשת ויחי דף כה ע"ב), ובשער המוונות מובא (דף מה ע"א) שרבינו האר"י היה מתפלל בביתו בעשרה בלא ספר תורה מחמת חומרי האיסור עי"ש, ראה באריכות בדברי הפוסקים בשולחן ערוך וברמ"א (סימן קלה), והביא עי"ש הרמ"א דבאדם חשוב מותר להוציא ספר תורה בשבילו, ובגדר אדם חשוב הביא המשנה ברורה (סק"ז) גדול בתורה. עי"ש. ובביאור הלכה הביא שם גדר אחר, אמנם יש להקל בכמה טעמים אכתוב אותם בקצרה: א. רבינו יוסף חיים זיע"א בשו"ת תורה לשמה (סימן נח) הביא שכל האיסור הוא דווקא בספר תורה של רבים ולא בספר תורה של אדם פרטי, וכן כתב להלכה בשו"ת הר צבי (אורח חיים סימן עא). ב. על ידי עשרה מלווים- ראה אשל אברהם (סימן קלה), ובשו"ת אבני ישפה (חלק א סימן כב). ג. בשו"ת נשאל לדוד (סימן ג) הביא כמה ראיות שכל האיסור הוא כשמוציאים אותו ללא נתיק אבל אם הנתיק שלו אין איסור. עי"ש.

יא. השלמת קריאת התורה

בעקבות הנגיף המתפשט בכל מקום, בעוונותינו הרבים ישנם עשרות בתי כנסיות סגורים ושוממים, ועמך בית ישראל בצער וביגון, וישנם קהילות שלמות שלא שמעו קריאת התורה, לא בשבת ולא בשני וחמישי, לא פרשת החודש, האם שבעזרת ה' יתברך תתבטל המגיפה יצטרכו להשלים את הקריאות בתורה, ויש לחלק זאת לב' חלקים:

א. קריאות בתורה שלא צריך לחזור עליהם - פרשת פרה, פרשת החודש, שני וחמישי.

ב. קריאת התורה בשבת - כשכל הציבור לא קראו בתורה, יש אומרים שמשלמים רק את קריאת התורה האחרונה בלבד, ויש אומרים שמשלמים את כל הפרשיות, ולהלכה אם הצטברו הרבה פרשיות ישלימו את הפרשה האחרונה, ובפרט אם ביטלו את קריאת התורה בשבת של סוף חומש - דהיינו שביטלו את פרשת ויקהל - פיקודי, אינם צריכים להשלים את הפרשיות בשבת שלאחריה⁴⁶,

וכן שוב שלח לי תשובה ידיד הגר"א פרינץ בעל שו"ת אבני דרך תשובה בזה שגם העלה למסקנה שניתן להקל בזה ושם סמך על דברי שו"ת הרמ"ן (אורח חיים סימן טז), ואורחות חיים (כחנא סימן קלה, אות יד), ועל דברי הביאור ההלכה שכשיש מצב אונס אין בכך זלוול, וזה מסקנתו: ניתן להתיר לטלטל ספר תורה לקריאה בבית פרטי ובתנאי שלא יהא ביזוי בס"ת בבית וינהגו בו בכבוד הראוי. אולם, אין חיוב לטלטל הספר תורה לבית פרטי ולקרוא בתורה, ומי שאינו מטלטל קדוש יאמר לו. עכ"ד.

⁴⁶ נראה לי שאין להטריח ציבור שלם לחזור על כל הפרשיות שהחסירו, דהנה בחובת ההשלמה יש מחלוקת אם צריך להשלים או לא, שמדברי האור זרוע (חלק ב סימן מה) הביאו להלכה הדרכי משה (סימן קלה ס"ק ב), וברמ"א (שם), וכן פסק בשו"ת מהרם מניץ (סימן פה). אמנם בשו"ת מהרי"ל (החדשות סימן קמב אות ב) כתב שלא ראה שנהגו להשלים, וכן בהגהות המהריק"ש (סימן קלה) כתב שבמצרים לא נהגו להשלים, וכן החוות יאיר בספרו מקור חיים (סימן קלה אות ב) בשם התולעת יעקב שעל פי הסוד אם החסירו הוא מעוות שלא יכול לתקון. ובנוסף נחלקו עוד אם צריך להשלים את כל הפרשיות או רק את הפרשה האחרונה, דבשו"ת שבות יעקב (חלק ג סימן ו) שכל חובת ההשלמה הוא דווקא פעם אחת אבל אם קרה להם כן כמה שבטות אין להם תשלומים, וכן כתב המשנה ברורה (סימן קלה ס"ק ו), אמנם הערוך השולחן (סימן קלה סעיף ו) כתב שעליהם להשלים את כל קריאות התורה, שהפסידו, וכן כתב בשו"ת מהר"ם שיק (אורח חיים סימן שלה). ועוד רבינו המהרש"ם בספרו דעת תורה (שם) כתב שכל דברי הרמ"א זה דווקא שכל העיר התבטלו מקריאת התורה, אבל אם היו כמה בתי כנסיות בעיר אין עליהם חובה להשלים. ועוד שרבים מהפוסקים שאם ביטלו סוף חומש אינם יכולים להשלים, כן כתב בשו"ת מהר"ם מניץ (סימן פה), הביאו להלכה הנכנסת הגדולה (סימן קמד, ובסימן רפב), והגון אברהם (סימן קלה ס"ק ד), אליה רבה (שם ס"ק ב), היד אהרן, הבאר היטב (ס"ק ד), והכף החיים (ס"ק ה), והגם שיש חולקים והם הפרי חדש (סימן קמד אות א), ורבינו החיד"א בשו"ת חיים שאל (חלק ב סימן טז), וכן נקט כדבריהם רבינו זצ"ל בספרו חזון עובדיה (חלק ב עמוד שלג), מכל מקום כיון שבנ"ד יש כמה צדדים שהם לא צריכים לקרוא, א. שיש הסוברים שלא צריכים להשלים כלל. ב. יש הסוברים שרק אם כל בני העיר לא קראו. ג. וגם הפוסקים שסבורים שמחומש לחומש אין להם לקרוא נראה שרק ישלמו את הפרשה האחרונה.

ונראה שבוה שפיר יש לומר שב ואל תעשה עדיף, דישי לכלול בחשבון גם את דין טורח ציבור שיש שכתבו שאיסור טורח ציבור איסורו מהתורה, כן כתב רבינו השד"ח חמד בשו"ת מכתב לחוקיהו (סימן ט) בשם המהר"ט אלנאי והוכיח כן מהגמרא יומא (ע ע"א) שהתקן הגדול היה בעל פה, ואם הוא איסור דרבנן האך מותר לו לכהן לקרוא בעל פה, הרי קיימא לן (גיטין ס ע"א, תמורה יד ע"ב, שולחן ערוך סימן קמט) שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה. ובע"כ שאיסורו מהתורה. ובשדי חמד שם דחה את דבריו משום שיש הסוברים שכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה איסורם מדרבנן. עיי"ש. ודין זה דטורח ציבור הובא בהלכה בעשרות מקומות: א. שולחן ערוך (סימן קלה סעיף ה) שאם יש כהן בבית

ובאופן שהם צריכים להשלים, אופן ההשלמה כך הוא- כהן עולה ראשון לתורה, הבעל קורא יקרא את כל הפרשה שהחסירו עם שלשה פסוקים מהפרשה של אותה השבת, ולאחר מכן יעלו עוד ששה עולם לפרשה של אותו שבוע⁴⁷.

יב. השלמת ההפטר

וגם שלפי ההלכה אם יצטרפו לשוב ולקרוא את הפרשה האחרונה שהחסירו, אינם צריכים להשלים את ההפטר של השבוע האחרון⁴⁸.

פרק ג

שבת למבודדי הקורונה

כיון שאנחנו לא יודעים מה ילד יום, ומתי המגיפה הזאת תיגמר, וכולנו מלאים בתקווה ובתפילה לבוא עולם שיסיר מעלינו את המגיפה הנוראה הזאת, אך ההכרח לא יגונה שהציבור צריך הדרכה מפורטת הלכתית בכל המצוות והזמנים.

א. שבת קודש

גם האדם שנמצא בבידוד, חובה עליו להחליף בגדי יום חול לבגדי שבת⁴⁹, וכן גם כשנמצא לבדו עליו לסדר שולחן באופן יפה ומכובד⁵⁰, ואותם שעושים מניין בליל שבת למבודד והוא נמצא בחדר הסמוך ושמוע את התפילה, לא יאמרו שם בבית ברכת 'מעין שבע'

הכנסת אבל הוא נמצא באמצע קריאת שמע, לא ממתנים לו משום טורח ציבור. (על אף שיש 'וקדשתו', ויש לפלפל דאם וקדשתו הוא מהתורה יש מכאן ראייה דאיסור טורח ציבור איסורו מהתורה, וראיה זו על אותו משקל שהביא המהרי"ט הנזכר). ב. במשנה ברורה (סימן רפב ס"ק ז) שבת כנסת שרוצים לעלות מוספים יכולים לעלות, אבל לא יותר משלשה מוספים משום איסור טורח ציבור. ג. בשו"ת שאילת יעב"ץ (חלק א סימן סד) שצווק על האלו שמארכים במי שברך, ובהשכבות. ועוד עיין שולחן ערוך (סימן קכד סעיף ג, וסעיף ד) ובמשנה ברורה (סימן קלט ס"ק יז), ובט"ז (סימן ח ס"ק ז). ואין כאן מקומו.

ופרשת החדש, או פרשת פרה, פרשת שקלים, כיון שעבר יומו הפסידו, כפי שו"ת גינת ורדים (כלל א סימן לו), והביאו להלכה רבינו החיד"א בשו"ת יוסף אומן (סימן כז), וכן כתבו המשנה ברורה (תרפ"ה ס"ק ב), ובכף החיים (שם ס"ק י), ובשו"ת יחוה דעת (חלק ג סימן נב).

ובשני וחמישי- כן הביאו הפוסקים משו"ת משאת משה (חלק ב אורח חיים סימן א) דאין תשולמין לקריאת שני וחמישי, הביאו הברכי יוסף (סימן קלה ס"ק ב), המשנה ברורה (ביאור הלכה שם ד"ה שבת אחת), כף החיים (שם ס"ק ב), ועוד אחרונים ראה שו"ת יביע אומר (חלק ד אורח חיים סימן יז אות ז).

⁴⁷ ראה בשו"ת יביע אומר (חלק ט אורח חיים סימן כח).

⁴⁸ כן הביא הכף החיים (סימן קלה ס"ק י) בשם הפתח הדביר.

⁴⁹ ראה שולחן ערוך (סימן רסב סעיף ב) שכתב 'ישתדל' שיהיו לו בגדי שבת, ואילו שולחן ערוך רבינו זלמן (שם סעיף ג) כתב 'חייב', ובמשנה ברורה (שם ס"ק ז) שאפילו הוא לבדו יש לו לכבד את השבת, ובפרט לפי הטעם שהביא הבית יוסף בשם הכל בו שהטעם ללבישת בגדי שבת שייזכר שאסור לו לעשות מלאכה.

⁵⁰ כף החיים (סימן רמב ס"ק ב).

שתיקנו אותה לומר רק בבית כנסת, ורק בירושלים העתיקה ניתן לאומרה אפילו בבית פרטי.⁵¹

ג. חילול שבת

כבר יצאה הוראה מאת גדולי ישראל, שאותם אנשים שעברו בדיקה רפואית, והתוצאות מגיעות לאחר כמה שעות, עליהם להניח את הטלפונים דלוקים בשבת, שאם חלילה אחד מהם נושא את הנגיף עליו להתפנות במייד לבית החולים על ידי מד"א לפי ההוראות של משרד הבריאות.

ג. פיתוח היסון בשבת

אדם שבמקצוע עובד בתור 'מדען' או מומחה, לפיתוח היסון כנגד הנגיף, מותר לו להמשיך את עבודתו והמחקר שלו ביום השבת, כיון שיש בכך מניעה לסכנה עתידית, והצלת הרבים.⁵²

ד. הוצאת מסכה

רבים מאנשי העולם מסתובבים עם 'מסכות', ויש לכך סימן לבוא הגואל⁵³, ולפי ההלכה מותר לצאת עם המסכה הזו בשבת.⁵⁴

⁵¹ ראה בית יוסף (סוף סימן רסח), ונכון שלפי שיטת רבינו יוסף חיים זיע"א בספרו שו"ת רב פעלים (חלק ג אורח חיים סימן כג) יש לומר אותה על פי הסוד, כבר לפלג בדבריו רבינו בשו"ת יביע אומר (חלק ז), ובילקוט יוסף (אבלות סימן כט סעיף טז) והדברים ארוכים מאוד.

⁵² יש מקום להאריך בזה הרבה מאוד, ולהביא הוכחת רבות שיש יותר מקום להקל בפיקוח נפש של רבים, לבין פיקוח נפש של אדם יחיד, ועוד שכל סכנה לעתיד התירו לחלל שבת לצורך פיקוח נפש עתידי, כן ראה בשו"ת יביע אומר (חלק ח אורח חיים סימן לח) שיש היתר לרופא ישראל לרפא חול גוי, משום פיקוח נפש של ישראל, שהרי אם ייודע הדבר בעולם שרופאים יהודים לא מטפלים בחולים גוים, הרי שגם רופאים גוים לא יתנו מרפא ליהודים ויש בכך סכנה לעתיד, הרי שיש בכך כבר סיבה להתיר עכשיו לחלל שבת ולרפא גוי, וכן סובר הגר"ז אויערבך זצ"ל הובא בספר שמירת שבת כהלכתה (פרק מהערה מז), ובשו"ת ציץ אלעזר (חלק ח סימן טז פרק ו). וכבר רבינו החזון איש (אהלות סימן כה ס"ק לב ד"ה בפ"ת) כתב: לחלוק על כמה אחרונים שהתירו לעשות ניתוחי מתים דווקא שחולה לפנינו (ראה דרך האתרים סימן צב), וכתב שם שאין צורך שיהיה החולה כאן, אלא אם הדבר מצוי בעולם, ויש חשש לעתיד הרי זה פיקוח נפש, והביא ראה מסימן שכט עיי"ש. ושנוב זכרתי שידדי הגר"א ברכה שליט"א האריך בגליון אליבא דהלכתא להביא הרבה ראיות שלמנוע סכנה עתידית הוא פיקוח נפש. וכן הגר"א פרינוץ שליט"א: ומכיוון שכעת אין שחיות מספקת להצלת נפשות, והזמן בהול והגבלות של שבת עלולות לעכב את הטיפול בחולים מסוכנים, אין להתחשב בהגבלות של שבת ומותר לעשות כל חילול שבת כפי שיבוא לידו, כדי להציל החולים (עיי" מציאת תרופה). וע"ע בחיי אדם (כלל סח, יא). וכבר פסק השולחן ערוך (סימן שכח ד): כשיודעים ומכירים באותו חולי שממתין, ואין צריך חילול, אסור לחלל עליו" וביאר המשנה ברורה (ס"ק טז) דאם החולי יתגבר מחללים. ועתה ברור דבכל יום שעובר החולי מתגבר. וכתב בארחות שבת (פרק כ אות ו): "עוד אמרו חכמים שאין הולכין בפיקוח נפש אחר הרוב, ולכן בכל מקרה שיש סיכוי להצלת נפש אף שהוא סיכוי קלוש מחללין את השבת".

ה. היתוי רפואי בשבת

אין שום מניעה לפי ההלכה לנקח ולחתה את ידיו עם ג'ל אלקוהולי למניעת חיידקים⁵⁵.

ו. מדידת חום בשבת

אדם שחלילה משתעל בשבת, והוא חושש אולי עלו בו התסמינים של הנגיף, מותר לו למדוד חום עם מד חום עם כספית, ולא במד חום דיגיטלי, אמנם אם אותו אדם נמצא בלחץ נפשי נוראי שמא הוא נושא את הנגיף ואין בסביבה מד חום עם כספית, יכול למדוד חום עם מד חום דיגיטלי בשינוי⁵⁶.

פרק ד

חגים ומועדים למבודדי הקורונה

א. קריאת פרשת זכור

הנמצא בבידוד שאינו יכול לבוא לבית הכנסת לקריאת פרשת זכור, אם אפשר יביאו לו ספר תורה אצלו⁵⁷ ואם אין אפשרות כזו יכון לצאת ידי חובת המצוה כשיקראו פרשת כי תצא,⁵⁸ ונכון שיקרא פרשת זכור מתוך החומש שהרי לפי הרמב"ם והרמב"ן אין מצות עשה לקרוא דווקא מתוך ספר תורה, ולפחות לפי שיטתם שיצא ידי חובה בקריאה מתוך החומש.

⁵⁵ שאין זה מעשה רפואה אלא לצורך נקיון בלבד, וכבר כתב השולחן ערוך (סימן שכז סעיף א) שמוותר לסוך שמן כשאינו עושה כן לרפואה. עיי"ש. וכן אין בזה איסור ממרח כמו שהתירו סבון נוזלי ראה שו"ת יביע אומר (חלק ד אורח חיים סימן כז), ובשו"ת יחווה דעת (חלק ב סימן ו), וכן ידידי הגר"א פרינץ שליט"א שלח לי מכתב בנידון זה והעלה שם שגם לאחינו אשכנזים אין כל מניעה להשתמש בתכשיר הנ"ל בשבת.

⁵⁶ ראה שו"ת יביע אומר (חלק א ט אורח חיים סימן קח אות קנו), ובשו"ת יחווה דעת (חלק ד סימן כט), ובספר חזון עובדיה (שבת חלק ג עמוד פג), ובילקוט יוסף (שבת סימן שכז סעיף מא), דאין בזה משום איסור מדידה בשבת דהוי כמדדיה של מצוה. וכן שלח לי תשובה בזה ידידי הגר"א פרינץ שליט"א בעל שו"ת אבני דרך אך כתב שם שבמד חום דיגיטלי אסור. אמנם נראה שכיום כיון שכל העולם מדברים אודות הנגיף ואנשים נכנסים ללחץ נפשי גדול מאוד עד כדי פניקה של ממש, ואין לו אפשרות למדוד חום במד חום רגיל, נראה שיכול למדוד חום בשבת בשינוי דהוי כחולה שאין בו סכנה, והמד חום הדיגיטלי איסור מדרבנן, ובשינוי הוי תרי דרבנן.

⁵⁷ שבזה יש להקל לכולי עלמא ראה שציינו לעיל (פרק ב סעיף ז) שיש איסור להוציא ספר תורה ליחיד, והזכרנו שם כמה קולות בזה, ובד' פרשיות כתב הערוך השולחן (סימן קלה סעיף לא) להקל להביא ספר תורה אצלו, ובמגן אברהם (שם ס"ק כג) כתב להקל רק בפרשת זכור, ראה שו"ת פרי השדה (חלק א סימן ו).

⁵⁸ לפי המבואר בספר המצוות למהר"ם שיק (מצוה תרה) ובשו"ת דברי יואל (אורח חיים סימן לג) וע"ע בשו"ת יביע אומר (חלק ה, אורח חיים סימן נד).

ב. מקרא מגילה

אדם הנמצא בבידוד לא יכול לצאת ידי חובה כששומע את המגילה באמצעות הטלפון או כשרואה את מקרא המגילה בשידור ישיר או באמצעות הטלפון, והסיבה לכך שהקול מתורגם לאותות חשמליים ואין זה קול הקורא עצמו, ובכזה מצב לא אומרים את הכלל 'שומע כעונה'⁵⁹, אלא שיבוא חזן וישב בסלון הסמוך לחדר, או לחדר המדרגות ויקרא את המגילה, והנמצא בבידוד ישמע את המגילה ויצא ידי חובה, ואם אין אפשרות כזאת, יקרא הלל בלי ברכה⁶⁰, וכן יקרא את המגילה מתוך חומש בלא ברכה⁶¹.

ג. מתנות לאביזנים משלוח מנות

⁵⁹ נחלקו האחרונים בדורות שעברו לענין לצאת ידי חובה באמצעות הטלפון, ועולה מדבריהם של שישות: ישנם הסוברים שניתן לצאת ידי חובה באמצעות הטלפון, וטעמם כיון שהקול הנשמע מעבר לקו הוא קולו של המוציא, כך סובר בשו"ת מנחת אלעזר (חלק ב סימן עב), ובעקבותיו הלכו עוד אחרונים ראה לתלמידו של המנחת אלעזר בשו"ת ירושת הפליטה (סימן ז'), והוסיף שאף ניתן לצאת ידי חובת קול שופר דרך הטלפון. וכן העלו הרבה אחרונים כדברי המנחת אלעזר, ראה בשו"ת שערי דעה (חלק א סימן ב), בשו"ת אורח משפט (אורח חיים סימן מוח), ובשו"ת פני מבין (אורח חיים סימן לג). ובשו"ת הים הגדול (סימן כט). עיי"ש. ובשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן יא), והביא שכן סובר בספר מנחת אהרן (סימן יח), וכן כתב הגר"צ פראנק בספרו מקראי קודש (חנוכה ופורים עמוד צו, תשובה שגם נדפסה בשו"ת מנחת יצחק (חלק ב סימן יג) שיוצאים ידי חובת קריאת מגילה דרך הטלפון. עיי"ש. ואכן לפי האחרונים הללו הרי שיוצאים ידי חובה גם דרך מצלמת אינטרנט, הן בקריאת המגילה והן בהבדלה.

אמנם יש הסוברים שלא ניתן לצאת ידי חובה באמצעות הטלפון, וטעמם, כיון שאין השומע שומע את קולו הטבעי של המשמע, אלא את קול תנועות החשמל, כך סבר בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן ט) שכתב בארוכה להחמיר בשמיעה דרך הטלפון, וסברתו שדוקא כשרושם שמיעת האוזן נעשה באופן ישיר על ידי קול השופר, שמוזעזע את האויר ויוצר גלי קול זה נחשב ששמע לקול שופר, מה שאין כן כששומע תנועות של ממברנה אע"פ שאותם תנועות יוצרות קול כדוגמת השופר, מכל מקום אינו שומע קול שופר, אלא קול תנועות ממברנה, ולכן אין יוצאים בו ידי חובה בקריאת שמע ותפלה ומגילה. וכבר קדם לו הגאון רבי חיים ברלין בתשובה שנדפסה בשו"ת אהלי אהרון (סימן סד), והגאון המהרש"ם בספר דעת תורה (סימן תרפט), וכן כתב בשו"ת חלקת יעקב (אורח חיים סימן פב). ובשו"ת יביע אומר (חלק א אורח חיים סימן יט) מצדד בזה כשיטת המנחת שלמה, וכן סוברים עוד אחרונים, בשו"ת באר משה (חלק ג סימן קסו, וחלק ז סימן קי), ובשו"ת משנה הלכות (חלק ד סימן פה, וחלק ה סימן עב), והגר"מ שטרנבוך שליט"א בספרו תשובות והנהגות (חלק א, סימן קנה), וביתר ביאור בספרו מועדים וזמנים (חלק ו סימן קה, חלק ח סימן א וסימן קה).

ויש המצדדים שניתן לצאת ידי חובה, כן מתבאר מדברי האגרות משה (אורח חיים חלק ב סימן קח), והניף ידו שנית בשו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן קכו) וכן בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ח סימן יא) כתב שאין למהות על הסומכים על דברי המקילים, ומאיידך בתשובה שלו שנדפסה בשו"ת משפטי עוזיאל (מהדורא תניינא סימן ל) כתב להחמיר בזה, ונראה שרק מצדד שיוצאים ידי חובה. וכן נראה דעת שו"ת שבט הלוי (חלק ה סימן פד).

אך להלכה נקטין שלא ניתן להוציא ידי חובה באמצעות הטלפון והוא הדין באמצעות מצלמת אינטרנט, שהרי גלי הקול מתורגמים לאותות אלקטרוניים, ואין זה קול האדם המוציא ידי חובה. והארכנו בפרטי דינים אלו במדור התשובות (סימן א).

⁶⁰ כמו שהאר"ך רבינו החיד"א בספרו ברכי יוסף (סימן תרצג ס"ק ד), ובמהזיק ברכה (שם ס"ק א), ובשו"ת חתם סופר (אורח חיים סימן קצב), ובתשובה מאהבה (חלק א סימן מה), ובשו"ת כתב סופר (סימן קמ), ובשו"ת שדה יצחק (סימן מג), ובספר ילקוט יוסף (פורים עמוד תקנא).

⁶¹ כן כתב רבינו חיים פלאני בספרו רוח חיים (סימן תרצב אות ב) באדם שאין לו מגילה שיקראה בלא ברכה, הובא להלכה בספר ילקוט יוסף (פורים עמוד תקנב).

אדם הנמצא בבידוד ישלח שליח שייתן בעברו מתנות לאביונים ומשלוח מנות, וכן ניתן לקיים מצות מתנות לאביונים בתשלום מקוון על ידי כרטיס אשראי⁶².

ד. ברכת האילנות

אדם הנמצא בבידוד ורצונו לברך ברכת האילנות, הרי שלא ניתן לקטוף לו ענף מהעץ היוצא ממנו פרחים ולהביא לו את זה לביתו⁶³, אמנם אם אותו אדם הנמצא בבידוד בירך על הענף ברכת האילנות שוב לא יברך ברכת האילנות משום ספק ברכות להקל⁶⁴.

כבר הארכתי בס"ד בספרי דרך האתרים (סימן יג) שלא ניתן להעביר שידור ישיר באמצעות מצלמת אינטרנט את ראיית האילנות, כיון שאין זה נחשב ל'ראיה' אלא לידיעה, ובברכת האילנות יש צורך בראיה, אמנם טעה אותו אדם הנמצא בבידוד ובירך ברכת האילנות על סמך ראיה באמצעות מצלמת אינטרנט נראה ששוב לא יברך ברכת האילנות בשם ומלכות אלא יבקש מאחר שיוציא אותו ידי חובה⁶⁵.

⁶² ראה באריכות בספרי דרך האתרים (סימן סב).

⁶³ הגם שהמהרש"ם בספרו דעת תורה (סימן רכו) כתב שיכול לברך, העיר עליו בספר חזון עובדיה (עמוד י) שבגמרא כתוב 'האי מאן דנפיק' היינו יוצא, ולכאורה על זה יכול לענות המהרש"ם שהגמרא דיברה בהווה ולפי המציאות, שהרי מי שרואה מחלון ביתו אילנות לא יכול לברך כי לא יצא מביתו אתמהה?! וברר שעיקר הערת החזון עובדיה הוא דכיון שמברכים 'להיות בהם בני אדם' הרי ענף של עץ אין אפשרות שיצא ממנה פירות מצד עצמה, וכן עיין בשו"ת להורות נתן (חלק ה סימן יא).

⁶⁴ כיון שלפי שיטת המהרש"ם הוא כבר יצא ידי חובתו, ובפרט לפי דברי שו"ת שבט הלוי שאביא לקמן. דו"ק.

⁶⁵ בשו"ת שבט הלוי (חלק ו סימן נג) כתב שגם אדם שטעה ובירך ברכת האילנות על סמך ידיעה בלבד, יתכן ואינו צריך לברך כיון שתנאי של "ראיה" אינו מעכב, והעירו עליו בספר מעשה חמד (עמוד רסט), וכן בספר פרה מטה אהרן (עמוד ג) שהרי נאמר בגמרא 'וחזי', וכן בלשון השולחן ערוך נאמר 'רואה', וכבר הארכתי בספרי דרך האתרים (סימן יג) ליישב את הדברים לאחר שכתבתי להוכיח שברכת האילנות היא שונה משאר ברכות הראיה, וכפי שכתב הריטב"א (ברכות מג ע"ב) ש'קבעו ברכה זו לפי שהוא ענין שבא מזמן לזמן, והוא ענין מחודש שאדם מברך על עצים יבשים שהפריהן הקב"ה, ומה שנאמר 'ראייה' יש לומר, שהוא מעורר יותר את ההתפעלות אמנם גם ידיעה, ובפרט ידיעה כזו שהיא ממש כמו ראייה לכאורה תספיק, ולכן משום שהגאון בעל השבט הלוי יסתפק בזה, וכן באמצעות מצלמת אינטרנט יש להסתפק ויותר נראה שלא יברך שוב וישמע מחברו ברכה ויצא ידי חובה.

אמנם ניתן להציע פתרון לאדם הנמצא בבידוד שיביאו לו עציץ לביתו אפילו שאינו נקוב ויברך עליו ויכול לברך עליו⁶⁶, וכן יכול אותו בודד לברך כשיעמוד בחלון ביתו ויראה את העץ ואם זה רחוק יכול גם על ידי משקפת⁶⁷.

ה. לדהות את ברכת האילנות

לא ידחה אדם את ברכת האילנות, מהסיבה שרוצה לברך ברכה זו ברוב עם, מחמת הטעמים הבאים: דין זרזין עדיף מרוב עם⁶⁸, רוב עם ניתן לקיים זאת אפילו בשלשה וייחשב לו ברוב עם⁶⁹.

ו. סיום מסכת בערב פסח

בכור החייב בתענית בערב פסח, שנמצא בבידוד, יכול לשמוע את הסיום באמצעות הטלפון או בשידור חי באמצעות הרדיו, ורצוי ועדיף שיביאו לו לטעום משהו מהסיום⁷⁰.

ז. מכירת חמוץ

⁶⁶ כן נראה פשוט, ומה שכתב בגמרא 'האי מאן דנפיק' היינו שצריך לצאת, הנה זה ברור שדיברה הגמרא לפי המציאות. וכן הברכה שמברכים על פירות של עציץ שאינו נקוב היא 'העץ' ראה בספר פסקי תשובות (סימן רכו אות ה), ובשו"ת ברכת יהודה (חלק ב סימן יא),

⁶⁷ ראה מה שכתבתי בספרי דרך האתרים (סימן יג) שם הבאתי את תשובתו של הגאון מוויניא בשו"ת בצל החכמה (חלק ב סימן טז) שכתב שניתן לברך ברכות הראיה כשרואה 'באמצעות משקפת'. עיי"ש.

⁶⁸ כן כתבו הרבה מהפוסקים

⁶⁹ ראה כיוצא בזה לענין ברכת הלבנה בכף החיים (סימן תכו ס"ג ק"ג), וכתב שם שאף אם יש רק שלושה זה גם נחשב לרוב עם.

⁷⁰ ראה בספר דרך האתרים (סימן נא), בספר מעדני שלמה (עמוד ב) שהביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל שהתיר בשעת הדחק לבכור שאירע לו אונס ואין באפשרותו לבוא לבית הכנסת ולשמוע את סיום המסכת, שניתן לשמוע את הסיום דרך הטלפון. וראיתי בשו"ת משנת יוסף (חלק ז, סימן פג) שהביא מספר יומא טבא לרבנן (פרק ו, סעיף יא) בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א שהשיב על שאלה זו יש להסתפק, וביאר המשנת יוסף שאין מחלוקת בדבריהם, שבסתר מקרה בערב פסח שמחמת טרדה וכדומה רוצה בדיעבד לשמוע את הסיום בטלפון, בזה נשאר הגר"ח בספק, אבל כשאירע אונס התיר הגרש"ז א זצ"ל בשעת הדחק. וראיתי בשו"ת משנת יוסף (חלק י, סימן פ) שחזר על דבריו שניתן לצאת ידי חובה בשעת הדחק אך הוסיף שיביאו לשמוע בטלפון אוכל מהסיום. עיי"ש. וכוונתו כמו שכתב שעל ידי שמביאים לשמוע הרי שהוא נקרא כמשתתף. וע"ע בזה בספר מועדי הגר"ח (עמוד יט).

הנמצא בבידוד יכול לכתחילה למכור את החמץ שלו באמצעות האינטרנט באתר של הרבות הראשית והבדצ"ם השונים⁷¹.

י. בדיקת חמץ – וביעור חמץ

הנמצא בבידוד חובה עליו לבדוק את החמץ במקום שישהה שם בכל ימות החג, וכן יניח עשרה פתיתים בחדרו ובביתו, או בכל מקום שנמצא, ויערוך בדיקת חמץ בברכה⁷², ולשריפת וביעור החמץ ישלח שליח, ואם הוא נמצא בבידוד בבית חולים או בבתי מלון שהמדינה ייעדה אותם לצורך החולים, עליו למנות את אחד מבני ביתו שיעשה לו בדיקת חמץ בביתו ובמכוניות, וכן ניתן לתת עצה לאותם אנשים שנמצאים בבידוד ולא מתאפשר להם לשרוף את החמץ ולקיים מצוות 'תשביתו' שיכולים לקיים מצוה זו על ידי זריקת החמץ לאסלה⁷³.

יא. הדרכת הגעלת כלים למבודד

אדם הנמצא בבידוד, יכול לעשות הגעלת כלים בביתו, וכך יעשה: ישטוף היטב את הסיר מבפנים ומבחוץ, ימלא אותו במים על כל גדותיו, עד שירתחו המים ויעלו בועות, ובזמן שעולים בו בועות יניח 'אבן מלובנת' בתוך הסיר בכדי שהמים הרותחים יגלשו לשפת הכלי ולדפנות הכלי מבחוץ, והסיבה שצריך שהמים יגלשו אל מחוץ לכלי, כיון שבזמן שמבשלים בו חמץ, הרבה פעמים התבשיל גולש אל מחוץ לכלי, הרי שכך היא הכשרתו.

ומהניסיון, קשה היום במטבח הביתי 'ללבן אבן' (ומלבד הסכנה שיש בדבר, שאין מלקחיים מתאימות, והמלקחיים של המנגל מתקפלות מרוב חום.. בקיצור אל תנסו בבית..) הציעו הפוסקים להרתח מים בכלי קטן 'פינג'ן של קפה' ובזמן שהסיר

⁷¹ וכיוצא בזה כתבו הפוסקים שניתן למכור את החמץ באמצעות טלפון, כן כתב ביסודי ישורון (חלק ו עמוד רצט), ובשו"ת ישכיל עבדי (חלק ו אורח חיים סימן יז), ובספר נפש חיה (אורח חיים סימן תמג סעיף א), ובשו"ת רבבות אפרים (אורח חיים סימן תרצג אות א), ובשו"ת תפארת צבי (חלק ב סימן כד). וראה במה שהארכתי בכל זה בספרי דרך האתרים (סימן ו).

⁷² זה כמובן אם אכל בחדר או בבית הזה חמץ, ובשער הציון (סימן תלב ס"ק יב) מבואר שאם נמצא לבדו גם יניח פתיתים, וכן יש בכך ענין לפי הסוד.

⁷³ ראה אור לציון (חלק ג עמוד קנג) ואין בכך ביוון.

הגדול יתחיל לרתוח, להשקיע את הכלי הקטן במרכז הסיר הגדול, ובכך המים הרתוחים יגלשו על דפנות הכלי לבחון.⁷⁴

יב. טבילת כלים

אדם שנמצא בידוד ויש לו כלים חדשים הצריכים טבילה, שיקנה את הכלי לגוי, והגוי ישאיל לו את הכלי, וכך יעשה: יתקשר לגוי וימכור לו את הכלי, באמצעות כרטיס אשראי שיש בו משום קנין כסף- ישנם אפליקציות שבהם ניתן להקנות משום קנין סיטומתא, משום קנין אודיתא, ומשום דינא דמלכותא, והגוי ישאיל לו בחזרה את הכלי, ואם זה לא ניתן שיניח את הכלי מחוץ לביתו והגוי יבצע בו קנין, ושוב ייקח זאת בהשאלה.⁷⁵

ויש עוד פתרון כשאין גוי, שיפקיר את הכלי באמצעות תוכנת 'זום' 'בפני' שלושה, ויניח את הכלי מחוץ לדלת, ושוב התכוון לא לזכות בכלי.⁷⁶

יג. התרת נדרים

בעקבות ימי הפסח הבאים עלינו לטובה, ישנם הרבה אנשים שצריכים לעשות 'התרת נדרים', אדם הנמצא בבידוד יכול להפנות לחכם באמצעות הטלפון בשיחת משותפת, או באמצעות מצלמת אינטרנט ושלושה יתירו לו את נדרו.⁷⁷

יד. כפפות צריכות הכשר לפסח?

⁷⁴ ראה שולחן ערוך סימן (תנא סעיף טו), ובספר הכשרות למעשה (עמוד קנא), ובספר פניני הלכה (עמוד 143), ובשו"ת דברי דוד (חלק ד אורח חיים סימן לג) באריכות.

⁷⁵ ראשית כל יש שיטות בפוסקים שאין איסור להשתמש בכלי ללא טבילה, ורק יש מצוה להטביל קודם לכן, כן כתב בשו"ת אבני נור (אורח חיים סימן תיח) בשם הגהות מיימוניות (הלכות מאכלות אסורות פרק יז הלכה ח), וראה בשו"ת מנחת שלמה (חלק א סימן לה אות ב) שחקר באריכות לסוברים שיש איסור להשתמש בכלי לפני הטבילה אם הוא דין על הגברא, או דהוי איסור על החפצא, והביא שם כמה נפ"מ עיי"ש. ולהלכה הרי הרמ"א (יורה דעה סימן קח, סעיף ח) פסק שאסור להשתמש עם הכלים ללא טבילה. וראה בשו"ת מנחת יצחק (חלק א סימן מוד) שכתב שמדין תורה מותר להשתמש בכלי קודם הטבילה, ורק כשיודעו לו מים יטביל את הכלי, ורק מדרבנן אסור להשתמש בכלי, אמנם יש פוסקים שסוברים שאסור להשתמש בכלי ללא טבילה מהתורה, ולכן כתבו הפוסקים לאדם שאין לו אפשרות להטביל את הכלים שיקנה אותם לגוי ובכך אינו חייב בטבילה, וניתן להקנות לגוי באמצעות האינטרנט ראה באריכות עצומה בספרי דרך האתרים (סימנים – קמד עד סימן קג) בקניינים שניתן להקנות באמצעות האינטרנט.

⁷⁶ ראה מה שהארכתי בספרי דרך האתרים (סימן צג) שניתן להפקיר באמצעות מצלמת אינטרנט על ידי שיחת ועידה. ראה שם את הנימוקים והטעמים, ויש להביא ראיות רבות שגם בקנין חצר אם מתכוון בכוונה הופכית לא לזכות בכלי ואינו חפץ בזה שלא קנה ואכמ"ל.

⁷⁷ ראה בשו"ת שבט הקהתי (חלק ד סימן רלט) שהתיר לעשות התרת נדרים באמצעות הטלפון, וכן הארכתי בספרי דרך האתרים (סימן עד) שיש עדיפות לעשות זאת במצלמת אינטרנט.

כיום בעקבות הקורונה כולם מסתובבים עם ככפות, ויש סוג ככפות שיש עליהם טלק, ויש חשש שיש עליהם עמילן של חיטה, לכתחילה יש להקפיד שיהיו בכשרות לפסח, אמנם אם אדם קנה כבר, או שיש מחסור בככפות אין צורך שיהיו בכשרות מיוחדת לפסח⁷⁸.

טו. והגדת לבנך באבא שנמצא בבידוד

אבא שנמצא בבית חולים, או נמצא בידוד, ונבצר ממנו להגיע ליל הסדר, האם יש פתרון לפי ההלכה שיקיימו מצוה זו של 'והגדת לבנך', או שעליהם לקבל את הדין באהבה, ומחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה יש לכך כמה פתרונות:

א. יש כמה פוסקים הסוברים שמצות 'והגדת לבנך', אינה מצוה שבגופו, ויכול האבא לקיים מצוה זו על ידי שליח, וטעמם משום שעיקר מצוות והגדת לבנך הוא שהאבא ידאג לכך שהבן ישמע בליל הסדר סיפור יציאת מצרים⁷⁹.

⁷⁸ אמנם במקום צורך גדול לככפות, יש מקום להקל לקחת גם ככפות שהם לא כשרות לפסח, ואכתוב בקצרה, דהנה יש לנו ספק אם הטלק הזה שיש על הככפות הוא עשוי מחצב מינרל, או מטלק שמקורו מעמילנים שיש שאינם מופקים מחיטה אלא מדברים שאינם חמץ, או ראשית כל יש לנו ספק אם בכלל הככפות מכילות חמץ, ועוד שיש כאן ספק ספיקא הוא, ספק אם יש עמילן בככפות ואת"ל שיש עמילן ספק אם עמילן עצמו נעשה מחיטה או מתפוחי אדמה או מדבר שאינו של חמץ, וגם אם רוב בעמילן עשוי מחיטה אף שבמציות אין הדבר כן, ובנוסף העמילן הזה יש לו גדר של חמץ נוקשה שאיסורו מדרבנן ראה משנה ברורה (סימן תמב ס"ק ב) שכתב: אבל חמץ נוקשה אינו עובר עליו משום בל יראה ובל ימצא ורק מדרבנן צריך לבערו ונוקשה מקרי דבר שאינו חמץ גמור כמו אותן שהסופרים מדבקין בו נירותיהם שעושיין מקמח ומים או עיסה שלא נמצא בה עדיין שום סדק רק שהכסיפו או שאינו ראוי לאכילה רק קצת ודוקא שמעולם לא היה ראוי לאכילה אבל אם נתקלקל בעיניו עד שיפסל מלאכול" עיי"ש. לפי זה הספק אם יש עמילן בנייר הוא ספק חמץ נוקשה הוא ספק דרבנן דאזלינן בו לקולא. ועוד יש לצרף את שיטת החכם צבי הובא בפתחי תשובה (סימן תנא ס"ק א) שכלי שעבר עליו שנה, אינו צריך העגלה וכדין קנקנן יין נסך, ויתכן שעבר על הככפות הללו שנה עד שהגיעו למדפים, וגם אם לא עבר שנה אלא עברו כמה חודשים היה זה דומה לנפסק בשולחן ערוך (סימן תמו סעיף ה) בדין חביות יין שמדבקים אותם בכבץ שאם עברו על הכבץ ב' חודשים אינו נותן טעם, ועוד שיש על טלק הזה כל מיני חומרים פוגמים והיו נותן טעם לפגם, שהשולחן ערוך (סימן תמו) פסק שנותן טעם לפגם מותר בפסח, והגם שהרמ"א החמיר בזה כאן וידה להיתר מהטעמים דלעיל. וגם נפגם מאכלת כלב ראה משנה ברורה (סימן תמו ס"ק יז). ד"ק כי קצרת.

⁷⁹ הארכתי בתשובה ארוכה בנידון זה, ובתמצית שיש הסוברים שמועיל שליחות למצות והגדת לבנך, שכן כתב לחדש הגאון מווינא בשו"ת בצל החכמה (חלק ו סימן סז אות ח), ובשו"ת ויברך דוד (חלק א סימן נו), ובתשובות והנהגות (חלק ב סימן רלו, ובחלק ד סימן קב), וכן מבואר בספר הליכות שלמה (מגיד אות לא). וטעמם כיון שעיקר המצוה היא לראות שהבן ישמע, ולא היא מצוה שבגופו. עיי"ש. והגם שידעתי שבשו"ת חיי הלוי (חלק ב סימן לח אות ו), ובספר אורה ושמחה (הלכות חמץ ומצה עמוד רצג אות ה) הסתפקו בזה. וכן מו"ת חזון עובדיה (חלק א סימן כא) נראה שלא מועיל בזה שליחות. עיי"ש. וכן הביא בסדר פסח כהלכתו (חלק ב עמוד קסג) בשם הגרי"ש אלישיב שמצוות והגדת לבנך היא מצוה שבגופו ולא מועיל בן שליחות. עיי"ש. וכן סובר הגר"ח קנייבסקי שליט"א בספר מועדי הגר"ח (תשובה קיב). מכל מקום נראה שבמקום דוחק זה ישלח שליח, וידאג שיספרו לבנו, ולפחות יצא ידי חובה לסוברים דלא הוי מצוה שבגופו, ומועיל בזה שליחות. ויש לפלפל בכל זה.

ב. האבא יכתוב במכתב את עיקר סיפור יציאת מצרים וישלח את זה לבנו, והבן יקרא את המכתב בליל הסדר⁸⁰.

ג. או שהאמא תקיים מצוות והגדת לבנך, שיש פוסקים רבים הסוברים שמצוה זו שייכת גם לאמא⁸¹.

⁸⁰ כך כתב לחדש בספר משמרת הפסח (סימן סז עמוד רס), והסכים עם חידושי זה הגאון הגר"ש ז"ל בעל המנחת שלמה, וידידי הגר"מ גבאי שליט"א העיר לי שלכאורה זה יהיה תלוי במחלוקת העצומה בין הפוסקים האם כתיבה כדיבור. ונראה שגם לסוברים שכתובה כדיבור יש הסוברים שהוא בעצם כתיבת הכתב דהיינו ביצירת מעשה האות ולא בתוצאה מה שכתוב, כפי שהארמית בחקירה זו בספרי דרך האתרים (סימן קלו) לענין כתיבה כדיבור באמצעות כתיבה במחשב. עיי"ש. ובספר אורה ושמחה (הלכות חמץ ומצה עמוד רצג אות ה) הסתפק בזה. עיי"ש. ובספר נאות מרדכי (עמוד רפח) כתב שלא מועיל כתיבה כדיבור כיון שנאמר 'והגדת'. עיי"ש. ויש לדחות ואכמ"ל.

⁸¹ החינוך (מצוה כא) כתב שגם נשים חייבות בסיפור יציאת מצרים, וכן מבואר בשולחן ערוך (סימן תעב סעיף יד) שנשים חייבות בכל המצוות הנוהגות באותו הלילה, וכן מבואר במשנה ברורה (ס"ק מה). (אמנם דברי המשנה ברורה צ"ע דבס"ק מד הביא את הטעם דאף הן היו אותו הנס דהוא רק מדרבנן כפי שיתבאר בהמשך). עיין במגן אברהם (סימן תעא ס"ק ז) ובמחצית השקל (שם) שלמדו בדעת השולחן ערוך שאשה חייבת בהגדה ובסיפור יציאת מצרים. וכן כתב המהר"ם שיק (מצוה כא, אות כ במהדרה חדשה עמוד עב), ובספר מנחת סולת (על ספר המצוות מצוה כא, דף ער ע"ב), ובהגהות הגר"י פערלא (מצות עשה לג), ובערוך השולחן (סימן תעב סעיף טו).

אלא שהמנחת חינוך (מצוה כא) הקשה למה נשים לא פטורות ממצוה זו ככל מצות עשה שהזמן גרמא, והוכיח שם באריכות שהדין דאף הם היו באותו הנס הוא רק לחייב מדרבנן. וכן כתבו שנשים חייבות סיפור יציאת מצרים ובהגדה רק מדברי חכמים כן כתב בשולחן ערוך רבינו זלמן (סימן תעב סעיף כח), וכן מבואר בחיי אדם (כלל קל אות יב), ובשו"ת בית דוד (סימן רנו, הובא בברכי יוסף סימן תעג ס"ק טו). ובספר כפי אהרון (חלק ב סימן כ) אף כתב דאסור לנשים לברך ברכת אשר גאלנו לפי שנשים פטורות ממצות הגדה. וכן סוברים בשו"ת התעוררות תשובה (חלק ב סימן קכו), בספר קרן אורה (ברכות יב ע"ב), ובשו"ת שאילת יעקב (חלק א סימן יב). ועיין בפמ"ג (סימן תע"ט אשל אברהם ס"ק ב) שכתב סברת אף הן היו באותו הנס, אם זו סברה לחייב אותם מהתורה או מדרבנן זה תלוי בשני תירוצים בתוס' מגילה (ד ע"ב). עיי"ש. ויש להעיר שהפרי מגדים בספרו נועם מגדים (אות א) צידד שנשים פטורות מההגדה. וכבר העירו שיש הרבה ראשונים שאף הם היו באותו הנס הוא סיבה לחייב את הנשים מהתורה.

ובעיקר דברי המנחת חינוך דהוי מצוה שהזמן גרמא נאמרו הרבה תירוצים, עיין כלי חמדה (פרשת וארא אות א) שכתב להדיש שכל מצוה שניתנה לפני מתן תורה אין נשים פטורות מחמת הטעם דמצוות עשה שהזמן גרמא. וכן כתב מנדנפשיה הגר"ש אלישיב בשו"ת קובץ תשובות (חלק א סימן נב), ועוד ראה במהר"ם שיק (מצוה כא) שחידש שסיפור יציאת מצרים קשור לאכילת מצה ולאכילת חמץ ונשים ישנן בכל תאכל חמץ. וכן כתב תירון זה מנדנפשיה בשו"ת דגל ראובן (חלק א סימן ו), ותירוץ דומה ראה בשו"ת מנחת אליהו (חלק ג סימן יא), ובשו"ת קרו לודוד (סימן קסג), ובשו"ת חזון עובדיה (סימן כ עמוד רצג ואילך). ועוד עיין לידי נפשי הגאון רבי צבי רייזמן שליט"א בספר רץ צבאי (פסח סימן יד) שהביא עוד כמה תירוצים מחודשים, ומה שהלב חושק לפלפל בדבריהם הזמן ועול הפרנסה עושק, ה' ירחם עלינו.

ויש לציין כאן חידוש עצום, דבהגהות חשק שלמה (פסחים קטז ע"א) המציא מדעתו דרשה חדשה שלא כתובה בדברי רבותנו לחייב את הנשים בהגדה, כיון שהוקש מצות סיפור יציאת מצרים לאכילת חמץ, וזכר את היום אשר... ומיד נאמר ולא יאכל חמץ. וכן כתב דרשה זו מנדנפשיה השואל בשו"ת מחזה אברהם (סימן קנא). ודומה לזה כתב גם הגאון מלוברלין בשו"ת תורת חסד (אורח חיים סימן ח) שהגם שיש הסוברים שסומא חייב במצוות דרבנן, המה יודו שבהגדה חייב הוא מהתורה, מושם שסומא אסור באכילת חמץ, ויש היקש דמי שאינו בכל תאכל חמץ ישנו בסיפור יציאת מצרים. עיי"ש. אמנם הוא פלא עצום דאין לנו כוח לחדש מדעתנו דרשות, וכבר העירו על החשק שלמה הנ"ל בשו"ת משנה שכר (סימן צו), ובספר המועדים בהלכה (עמוד רח). ובשו"ת חזון עובדיה (חלק א סימן כ עמוד שו).

ולחלוקה העלו רבים מהאחרונים שאשה חייבת בסיפור יציאת מצרים כמו האישי, ויכולה להוציא את האישי ידי חובה, כן סובר רבי חיים פלאגי בהגדה של פסח שלו 'חיים לראשי' (מגיד אות ו), וראה בשדי חמד (מערכת חמץ ומצה סימן טו אות ט). וכן כתב בשו"ת חזון עובדיה (סימן כ), ובשו"ת יחזה דעת (חלק ב סימן סה), ובספר חזון עובדיה (עמוד נב). עוד עיין באריכות עצומה בשו"ת להורות נתן (חלק יג סימן כד, ואילך), ובשו"ת משנת יוסף (חלק א סימן פא), ותשובות והנהגות (חלק ב סימן

טז. שימוש בתכנות זום (ZOOM) בליל הסדר

מה שנתפרסם בשם כמה רבנים שמותר להעביר את ליל הסדר, באמצעות תכנות 'זום', יש להיזהר מאוד לא לפרוץ את חומת קודשת יום טוב וקודשת שבת חלילה, שאחרי זה יקומו לנו כל מיני חכמים ויאמרו 'התירו פורשים את הדבר', ומפסק הלכה זה יבואו להתיר עוד דברים רבים, ומי יודע מה ילד יום ה' ירחם עלינו, פוסק הלכה צריך לקחת אחריות, ועל זה אמרו איזהו 'חכם הרואה את 'הנוולד', גם אם איסור 'מוליד' בחשמל ביום טוב, ומי שהבין הבין⁸².

יז. תספורת בעומר או בחול המועד

אדם שהיה בידוד ולא הייתה לו אפשרות להסתפר הרי שמותר לו להסתפר כבר בימי חול המועד ועדיף שימתין להסתפר בספירת העומר⁸³.

(ל"ו) ובשו"ת שואלין ודורשיין (חלק ז סימן מוח), ועוד רבים הם הארכת בזה בספרי משנת אברהם (כתובות סימן פב, בירור הלכה סימן לא).

⁸² וכבר הארכתי בספרי דרך האתרים (סימן מ, וסימן מא) שבתכנות אלו אין מלאכת כותב, אבל עדיין יש איסור משום עובדין דחול וזילותא דשבתא, ונכון שישנם פוסקים שסוברים שאין איסור להדליק חשמל ביום טוב, אבל רוב עם לא כל עם ישראל לא נהגו כדבריהם, זאת המציאות, ואם נתיר להם דבר כזה יהיה בכך זלזול ביום טוב ובשבת, שהמדד בזה הוא ההרגשה של האנשים, ראה בשו"ת התעוררות תשובה (חלק א סימן קיט) כתב שהעובר על זילותא דשבתא, עובר על איסור דאורייתא, וכפי שכתב 'למה החמירו חז"ל הרבה מאוד בשבת וביום טוב בדבר שהוא נראה כעובדא דחול וכדמצינו הרבה פעמים בגמרא ובפוסקים, נראה לענ"ד טעם דבר זה, דכתיב (ישעיה נח, יג) לקדוש ה' מכובד, ודרשו חז"ל כבדהו בכסות נקיה ובמאכל ובמשתה, ובה מקיים כבוד קדושת היום לכבדו וכו', אם כן עושים דבר הגם שאין בו מלאכה כמו תקיעת שופר ורדיית הפת שאינם אסורים משום גזירה אטו מלאכה דאורייתא רק התקיעה בעצמותה היא שבות כדאיתא בתוספות ריש פרק ד' דראש השנה (כט ע"ב), ובחולין (פד ע"ב) סוד"ה תקיעת שופר בגבולין, וגם אם אין משום גזירה אטו מלאכה דאורייתא, רק שדבר זה עושים בימי המעשה והמלאכה, אם כן אם יעסקו בדברים אלו בשבת וביום טוב הן יחידים והן רבים הן בבית והן בחוץ, אז נראה ונדרמה אותו היום כאחד מימי המעשה והמלאכה, אם כן אין אותו היום מכובד להתקדש בקדושתו ונראה כיום חול, ועוברים על מצות 'ולקדוש ה' מכובד'. עיי"ש. וכן כתב הגר"ח נאה בספרו קצות השולחן (חלק ח עמוד קב) ועל דבר שכל האיסור שבו משום עובדא דחול שמחלל בזה את כבוד השבת ומקורו בדרשת חז"ל (שבת קיג ע"א) על הפסוק וכבדתו מעשות דרכיך, שלא יהא הילוכך של שבת כהילוך של חול' עיי"ש.

וכן נקטו גדר זה רבים מהפוסקים ראה בשו"ת משנה הלכות (חלק ח סימן רכא), ובאריכות רבה בשו"ת באר משה (חלק א סימן לב), וכן מפורסמת תשובתו של האגרות משה (חלק ד סימן ס) לענין עשיית מלאכה על ידי שעון שבת שכתב 'הנה לענ"ד פשוט שאסור להתיר זה הדרי ע"י מורה שענות כזה יכולים לעשות כל המלאכות בשבת ובכל בתי החרושת (פעקטעריס) ואין לך זלזול גדול לשבת מזה, וברור שאם היה זה בזמן התנאים והאמוראים היו אוסרין זה, כמו שאסרו אמירה לעכו"ם מטעם זה וכו', אבל יש טעם גדול לאסור מטעם אחר דהא זילותא דשבת, ואף זילותא דיום טוב הא אסרו בכמה דברים, וכיון שברור שאיכא זילותא דשבת הוא בכלל איסור זה ממילא אף שלא אסרו זה ביחוד דכל ענין זילותא הוא האיסור. וגם פשוט לע"ד דעושה דבר שהוא זילותא לשבת הוא עובר בידים על חיוב הכבוד שמשמע שהוא ג"כ חיוב התורה שנתפרשו ע"י הנביאים, שכתב הרמב"ם ריש פרק שלשים מהלכות שבת ד' דברים נאמרו בשבת שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשיין ע"י הנביאים' עיי"ש. ועוד עיין בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ג סימן טז), ובשו"ת שרגא המאיר (חלק ו סימן קכג).

פרק ד

הקורונה' במצוות במעגל החיים

א. להכניסו בבריתו של אברהם אבינו

אדם הנמצא בבידוד ונבצר ממנו להיות בברית של בנו, יכול לברך 'להכניסו בבריתו של אברהם' וברכת 'שהחיינו' כשיראה את הברית בשידור חי באמצעות מצלמת אינטרנט⁸⁴.

ב. מוהל – מציצה על ידי כלי

אין צריך לומר בכלל שמוהל שאמור להיות בבידוד אסור לו לצאת מהבית לצורך מצות מילה, אלא בכל ברית מילה, בזמן הזה שיש חשש מהדבקה בנגיף, חובה על המהול לעשות את המציצה על ידי כלי, ולא בפה⁸⁵.

ג. קיום ברית מילה בעשרה

הנה בברית מילה אין צורך שיהיו עשרה איש- מנין, ולכן חלילה לדחות ברית מילה ולקיים אותה שלא בזמנה⁸⁶.

ד. פדיון הבן

אדם שצריך לפדות את בנו, והאבא נמצא בבידודו, ניתן לפדות ע"י שליח באמצעות מצלמת אינטרנט, שביום הפדיון יפגשו השליח והכהן במקום אחד, ובאמצעות המצלמה יצווה האב לשליח לתת לכהן את המעות לפדיון בנו⁸⁷.

ה. דחיית התונה

⁸⁴ ראה באריכות בספר דרך האתרים (סימן פג), וכן כתב לענין ברכות אלו באמצעות הטלפון הגר"ש אלישיב זצ"ל כפי שהביא בשמו בספר וישמע משה (עמוד רצא), ובספר האשרי האיש (חלק ב יורה דעה עמוד עד).

⁸⁵ כן הראה לי הגר"א פרינץ שליט"א שכן כתב בתשובות והנהגות (חלק ב סימן תקג) שבזמן מגיפה מותר לעשות המציצה על ידי כלי קטן. וכן התיר בשו"ת השב"י ט (חלק ח יורה דעה סימן לו).

⁸⁶ שולחן ערוך (יורה דעה סימן רסה, סעיף ו), ועוד עיין בשו"ת יביע אומר (חלק ב יורה דעה סימן יח).

⁸⁷ ראה באריכות גדולה בספרי דרך האתרים (סימן פה).

לפי עיקר ההלכה אין מקום לחייב בני זוג שרוצים לדחות את חתונתם עד יעבור זעם, רק יש להבהיר ולהסביר להם שעקב דחיית החתונה עלול לצאת מכך תקלות גדולות, ובפרט לפי הסוד אין בכך סימן טוב, ואין ספק אצלי שאותם חתנים וכלות שמוסרים את נפשם, לקיים את החתונות באופן מצומצם, יזכו שזיווגם יעלה יפה, ויזכו לראות דורות ישרים ומבורכים, בניס צדיקים ועובדי ה', ואולי מתקיים בנו מקרא שכתוב "עוד ישמע בהרי יהודה ובחוצות ירושלים קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה"⁸⁸.

ו. מניין בחתונה

צריך שיהיה עשרה אנשים בזמן החופה בשביל שיכולו לברך ברכת הנישואין, ואם המצב יחמיר חלילה ולא ימצאו עשרה, ראה באריכות בהערה בפתרון שיעשו⁸⁹

⁸⁸ בספר שולחן העזר (סימן ל אות ה), ובספר פרדס אליעזר (פרק ז) דייק כן מהנחלת שבעה שאין לדחות, וכן נוהגים לא לדחות חתונה כשיש סיבה של אבלות, אמנם כשיש צער גדול וכלה ולחתן ששמחתם היא באופן מאוד מצומצם אין להכריח אותם שיעשו את החתונה כיוון שלפי ההלכה לא מצינו שיש איסור לדחות. ושוב שלח לי תשובה ידידי הגר"א פרינין וכתב כך: 'אף שמבחינת ההלכה, יש מקום להקל בימינו להזיז את תאריך החתונה. נראה כי לשקול בפלס במה היא יותר תועלת. שכן לעיתים בשביל שמחה עם הרבה אנשים, החתן והכלה עלולים ליפול ולהיכשל. ולכן החתן והכלה ישבו עם דמות המכירה אותם היטב לצורך קבלת החלטת מושכלת. נכון לרגע זה שאני עונה תשובה, ראיתי ושמעתי מחבריי שחתנו בשבוע זה של הגבלות, פתרונית יצירתיים מאוד. הן החתנה בגינה/רחבה ואנשים צופים ממרפסות או חתונה המתקיימת במקום גבוה של נוף ואנשים פרוסים בחניה ובשטח פתוח'

⁸⁹ כן כתב הב"י (אבן העזר סימן סב) שבמקום שאין עשרה, שלא תנשא אשה, ורבים כן למדו בדברי הבית יוסף, ראה שו"ת יביע אומר (חלק ב אבן העזר סימן ו), אמנם שאין הכרע והכרח ללמוד בדברי הבית יוסף שחולק על דברי התרומות הדשן לדינא, וכך הבין בשו"ת נחלת שבעה ח"א (סימן יב, במחודשים אות יא, הביאו גם בשו"ת יביע אומר שם), ובשו"ת משפטי עוזיאל (עשרה סימן סב), וכן מבואר מדברי רבינו הגר"ח בספרו בן איש חי (פרשת שופטים אות יד), שפסק במדינה שאין שם עשרה וא"א להביא עשרה מועיר אחרת, שיש לסמוך על המקילים שיעשו חופה שם ויברכו אשר ברא דוקא, ואח"כ כשיזדמנו במקום שיש עשרה יעמדו אצל החופה שתהיה שם וישמעו ז"ב ויכוונו לצאת ז"ח. ע"כ. וגם רבינו זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ב, אבן העזר סימן ו) כתב 'ולפע"ד יש לצדד שלא ישא בלי ז' ברכות. היינו רק צידוד.

ויתירה מזאת יש לומר, הגם שאני עפר תחת כפות רגלי רבותינו האחרונים שהבינו דעת הרשב"א (אלף סימן קסז הביאו הבית יוסף) שבמקום שאין עשרה לא ניתן לברך כלל, כמו שהבין הרמ"א שם, לולי שאיני כדאי, הרואה את דברי הרשב"א במקורם יווכח שכל דברי הרשב"א הם לא על עצם הנישואין שגם אם אין עשרה ניתן לעשות אותם אלא ששאלו השואלים האם הם רשאים לברך, והשיב להם הרשב"א שאינם רשאים לברך, ולא השיב שאינם רשאים להנישא. וכן אצטט את לשון הרשב"א (שם): 'עיר שאין בה עשרה בני אדם לברכת נישואין, ואי אפשר להביאם שם ממקום אחר, אם מברכים ברכת 'אשר ברא' בפחות מעשרה, אם לאו. תשובה, ברכת חתנים אינה בפחות מעשרה, וכדאמרינן פרק קמא דכתובות ז, ע"א) אמר רב נחמן אמר לי הונא בר נתן נתנא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר (רות ד, ב) 'ויקח כועז עשרה אנשים' וברכת אשר ברא מכלל ברכת חתנים היא, וכדאמרינן התם, מאי מברך אמר רב יהודה שהכל ברא לכבודו, יוצר האדם, אשר יצר את האדם בצלמו, שוש תשיש, שמח תשמח, אשר ברא, ואין הפרש בין ברכת אשר ברא לשאר ברכות, אלא לענין פנים חדשות בלבד, שאם באו פנים חדשות מברכים את כולן, ואם לאו פנים חדשות מברך אשר ברא לבד, וכדאמרינן התם (כתובות ז, ע"א) רב אשי איקלע לבי רב כהנא וימא קמא בריך כולהו, מכאן ואלך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו, ואי לא אפושי שמחה בעלמא הוא, מברך שהשמחה במעונו ואשר ברא. עכ"ל.

וחיזון מרהיטת דברי הרשב"א, שכל הנידון היה האם ניתן לברך ברכת אשר ברא כשאין שם עשרה, אבל הנישואין קיימים ועומדים, ואל תאמר בלבבך שכונת הרשב"א לומר שכיון שלא ניתן לברך ברכת אשר ברא ממילא לא ניתן לקיים את

הנישואין שהרי כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, שמלבד שהוא דוחק גדול בדעת הרשב"א, יש להוסיף שהרי בלא ברכה היינו כל השבע ברכות ולא רק ברכת אשר ברא, ומה נאמר שהשואלים לא ידעו, אין ידיעתם מכריחה יותר את ההוכחה שהיה לרבינו הרשב"א להזהירם שהברכות מעכבות.

ובעזרת האל הטוב מצאתי להיד המלך (הלכות אישות פרק י הלכה ה) שכתב בזה"ל: הבית יוסף דייק מתשובות הרשב"א דברכה בעשרה אף בדיעבד מעכבת הנישואין ואם אין שם עשרה לברך אין עושין נישואין כלל, ואנכי לא ידעתי מאי ראייה יש מתשובת הרשב"א הלזו, דהרשב"א נשאל שם על מקום שאין שם עשרה אם מברכים ברכת אשר ברא בפחות מעשרה, והשיב דברכת אשר ברא היא בכלל שאר ברכות נישואין, ואינה בפחות מעשרה, וכוונתו היא דגם ברכת אשר ברא לא יברך בפחות מעשרה. אבל עיכוב של עיקר הנישואין בשביל הברכה מזה לא הזכיר הרשב"א כלל, ואדרבה מתשובה זו משמע דעל גוף הנישואין לא נשאל הרשב"א כלל, ואם אין שם עשרה היה הדבר פשוט להם דיעשו הנישואין בלא ברכה, רק שנסתפקו אם יכולים לברך אשר ברא בלא עשרה, או שיעשו הנישואין בלא שום ברכה, ועל זה השיב דגם אשר ברא לא יברכו בפחות מעשרה, ומשמעות כוונתו היא דיעשו הנישואין ולא יברכו כלל דאף ברכת אשר ברא היא בכלל ברכות נישואין ואין לברכה בלי עשרה. ע"ל.

ומפורש בדברי כאשר כתבנו. אך מה שכתב היד המלך בדעת הבית יוסף הוא משום שנמשך אחר האחרונים שהבינו בדעתו שכתב לחלוק על דברי התרומת הדשן, אך אין זה מוכרח וניתן ללמוד כדברי הנחלת שבעה והמשפטי עזיאל. וכן הראוני לגאון הנצי"ב בספרו עמק שאלה (שאלתא טז סוף אות ח) שהלך בדרכו של היד המלך שכתב: וכ"כ הרמב"ן בתשובות המיוחסות סימן קפה (זה ממש כמעט אותו לשון שהזכיר הרשב"א בתשובתו) דעיר שאין בה עשרה ואי אפשר להשיג מכל מקום משיאין ואין מברכים. היינו כנ"ל שלא ניתן לברך אך הנישואין בודאי חלים, והגם שציין לתשובת הרמב"ן הרי ידוע לכל שהם של הרשב"א.

וכן למד רבינו השדי חמד (חלק ו אסיפת דינים מערכת ברכות סימן ג, אות ב) וגם פירש שכונת הבית יוסף רק להעיר על התרומת הדשן ולא לחלוק עליו, ומה שהעיר עליו בשו"ת יביע אומר (חלק ב אבן העזר סימן ו) בתחלת דבריו שדעת הרשב"א ג"כ שאין ברכות מעכבות, וכמ"ש בתה"ד (סימן קמ), במחכ"ת ליתא, דהתם הוי ה"ר שמשון בר אברהם. ואינו רבינו שלמה בן אדרת. עיי"ש. הנה כבר רבינו השדי חמד עצמו (פאת השדה מערכת ברכות סימן טז) הביא שכבר העירו לו על כך הגאון רבי חיים ליב עטקין והסכים עם הערתו שאין ראייה מהבנת תרומת הדשן בדעת הרשב"א, אך בדברי הרשב"א עצמם סבר כמו שכתבנו, וכן ראה בשדי חמד (מערכת ברכות שם) שכתב להוכיח שאין ברכות מעכבות וניתן להנישא וכתב שכן נראה מתשובות הרשב"ש (סימן רצג) וכתב בסוף דבריו והראשונים שאוסרים חלקם אין הכרח מדבריהם, ומקצתם אין הכרח שיאסרו אפילו כשאי אפשר למצוא להם עשרה. אך למעשה נשאר בצ"ע כיון שהגאון חיד"א לא כתב כן עיי"ש, (ולא הביא היכן כתב הגאון חיד"א בדבר הזה, אך ראה בהמשך דברינו שהבאנו מדברי הגאון החיד"א שכתב להדיא שהיכא שאין עשרה בכל העיר אין הברכות מעכבות). וראה עוד בשער המלך (חופת התנים סעיף ו) שהאר"ק בשיטת הרמב"ם שאין ברכות מעכבות.

שיש לצרף עוד מה שכתב המקנה (סימן סב סעיף ד שהביא כת"ר, אך כת"ר לא הביא את תירוצו השני שאביא כאן) שכתב, שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה היינו כשלא ניתן לברך שום ברכה, אבל כיון שיכולים לברך ברכת אשר ברא הרי היא מותרת, ומרן החיד"א בספרו כסא רחמים (פירוש למסכת כלה, עמוד ב) כתב שניתן לקיים סברא זו מתשובת הרשב"א (אלף סימן קסז) אך יש לדחות. עיי"ש. ושוב כתב לדחות את עצם סברת החיד"א שם, אך לצרף את דבריו בודאי שיש לצרף, אך ראה שם עוד בדברי הגאון חיד"א שכתב אפשר לומר שאם הוא בעיר שאין עשרה ולא בכל אותה מדינה ואינו יכול ללכת למדינה אחרת מסכנת הדרכים או מודלית ליה איסר (שאינו לו ממוון) הוי מילתא דלא שכיחא ולא גזרו בה רבנן. עיי"ש. ולפי זה יש לנו עוד צירוף בנידונו להקל. (ופלא שרבינו הקדוש מאסף לכל המהנות השדי חמד לא הזכיר מדברי החיד"א אלו).

אך ניתן לומר שירבנו את שבע הברכות ויהררו את שם ה' בלבם, ויש לצרף נמי את שיטת הרמב"ם (הלכות ברכות פרק א, הלכה ז) שהרהור כדבור דמי לענין ברכה, וכן כתב הסמ"ג (עשין כז), והאורחות חיים (הלכות ברכות אות א), ואף האור החיים הקדוש בספרו ראשון לציון (ברכות טו ע"א) כתב שהשולחן ערוך סובר כהרמב"ם, וכן כתבו עוד רבים וטובים בדעת השולחן ערוך, ראה בספר זכור לאברהם (מערכת ברכות דף טז ע"ב) והגאון רבי אליהו מני בספרו זכרונות אליהו (מערכת מ אות כב), והקב"ח (סימן קפה ס"ק ו, סימן רו ס"ק כג) וידעתי שכבר האריך לדחות את דבריהם רבינו זצ"ל בשו"ת יביע אומר (חלק ד אורח חיים סימן ג) ובמקום אחר ארכתי בזה, אך גם בלא זה אני בא בתור צירוף. בודאי שאין בזה ברכה לבטלה שהרי חלקו מוציא את שם ה' בפיו ומוקרא מלא דיבר הכתוב 'לא תשא את שם ה' אלוהיך לשווא' ולשאת היינו להוציא בפיו, כמו שנאמר 'ובל אשא את שמותם על שפתי', ראה כיוצא בזה בשו"ת יביע אומר (חלק ח, אורח חיים סימן כד, אות ה), ובמה שהאריך בזה בשו"ת הרי יהודה (חלק ב סימן כ), וע"ע מה שפלפל בפלפולים ערבים מאוד, בשיטת הרמב"ם הנוכר, הגאון האדיר רבי יצחק רייטפארט שליט"א מח"ס בדברי המלך בקונטרס בדן הרהור כדבור דמי ותורה נחת.

ז. תקיעת כף תחת לחופה

כיום שיש הנחייה לפי משרד הבריאות שלא ילחצו ידיים אחד לחברו, ומתחת לחופה נהגו הספרדים משניים קדמוניות לתת תקיעת כף מתחת לחופה, יעשו כן באמצעות כפפות, ואם אין כפפות יעשו כן על ידי שהחתן יקבל סודר מהרב המסדר את הקידושין⁹⁰.

ה. חתונות בימי העומר

ואנחנו מצפים שהמגיפה הזאת תיפסק ותעבור מעלינו כמה שיותר מהר, איני נביא ולא בן נביא אך לפי הנראה כבר בפסח ייגמר המגיפה הנוראה הזאת, ויהיה לחץ גדול מאוד על בעלי האולמות, ולפי ההלכה בני זוג שהבעל לא קיים מצוות פריה ורביה ויש חשש לכל מיני תקלות, ובמקום צורך גדול, יהיה מותר להם להינשא כבר בימי העומר⁹¹.

ט. לווייה

לפי ההנחיות של משרד הבריאות אין לעשות התכנסות של למעלה מ-10 אנשים, ובזמן שיש לא עלינו לווייה צריכים שיהיו עשרה – מגין חוץ מן האבלים⁹², הנה אם יש אפשרות יעשו את ההספדים ואת הלווייה במקום פתוח וישמרו מרחק אחד מהשני, ואם אין אפשרות לעשות כן יעשו את זה בבית ההספדים קצת יותר

ולכן לפי ההלכה (ללא הטור החמישי) שפיר ניתן לומר שינשאו, מצד הטעמים שכתבנו א. שמא הלכה כהסוברים שניתן לשאת גם בלא ברכה. ב. שמא מרן הבית יוסף מודה לכך ואינו חולק על דברי התרומת הדשן, ג. שמא ברכת אשר ברא תועיל. ד. שמא כדברי החיד"א שבמקום דלא שכיח לא גורו ביה רבנן. ה. שמא ההלכה היא כשיטת הרמב"ם שהרהור כדיבור דמי.

⁹⁰ ראה באריכות גדולה בחיוב השבועה בספרי משנת אברהם (כתובות אבן העזר סימן סו), ובמה שכתב לי הגאון הראשון לציון שליט"א בדין זה של חיוב שבועה, אמנם במצב של ימנו שאסור לתת תקיעת כף יעשו על ידי כפפות, או יעשו כפי ששלח לי ידידי הגר"א פרינץ שליט"א: שיכול החתן לקבל סודר מהרב המסדר קידושין במקום תקיעת כף, ובזה הוא מתחייב חיוב גמור, וכבר כתב בשו"ת ברכת אליהו לגר"א דוויק מארס צובה (סימן ז) דקנין סודר עדיף מתקיעת כף.

⁹¹ ראה בשו"ת יחזה דעת (חלק ג סימן לא) בשם הפרי חדש ועוד אחרונים שבמקום שלא קיים מצוות פריה ורביה מותר להינשא בימי העומר, ובשו"ת יביע אומר (חלק ה אורח חיים סימן לח), ונראה שגם הסוברים לאסור במקום פריה ורביה יודו במציאות שלנו שבעקבות הנגיף הוא חד פעמי, ולא יבאו לידי זלזול באבלות, וגם אם יש חשש שיעשו איסורים בוודאי שיש מקום גדול להתיר.

⁹² כמבואר בגמרא מגילה (כג ע"ב), וברמב"ם (הלכות אבל פרק יג הלכה א).

מעשרה וישמרו מרחק אחד מהשני, כיון שבית ההספדים הוא מקום גדול גם מומחי הבריאות מודים שאין בכך סכנה להידבקות⁹³.

י. ניהום אבלים

אדם שיושב בבידוד ואינו יכול להשתתף בהלוויה יעשה לעצמו את הקריעה ויברך דיין האמת, וכאן צריך הנחייה מדוקדקת של רב כיצד יעשה את הקריעה ושאר דינים, ויקבל ניהומים באמצעות הטלפון או באמצעות מצלמת אינטרנט⁹⁴.

פרק ה

דיני ממנות בעקבות נגיף הקורונה

א. תשלום ממוני על נזק

אדם שהיה חולה 'בנגיף' והסתובב בחברת אנשים, ואנשים אחרים נדבקו ממנו ובעקבות כך ניזוקו יש לדון אם הוא חייב לשלם להם על הנזק שגרם, אמנם אין ספק שלפי ההלכה והדין הוא חייב לצאת ידי שמים ולשלם לניזוקים את הניזקים שגרמו להם⁹⁵.

⁹³ כן שלח לי מכתב ידידי הגר"א פריינד בעל שו"ת אבני דרך, והיא עצה טובה ונכונה.

⁹⁴ ראה בספרי דרך האתרים ראה בארוכה במדור התשובות (סימן פח), דהזכרנו משו"ת אגרות משה (אורח חיים חלק ד סימן מ אות יא) לאחר שהביא את דברי הרמב"ם (הלכות אבל פרק יד הלכה ז) שניהום אבלים הוא נמילות חסד עם החיים והמתים. וכתב האגרות משה 'ומשמע לי שמצד האבל החי שייך לקיים גם ע"י הטלפון, אבל המצוה שמצד טובת המת לא שייך אלא דוקא כשיבא לשם במקום שמתנחמן או במקום שמת, ואף מצד האבל החי נמו ודאי עדיף כשבא לשם שהוא גם מכבדו שזה עצמו הוא ג"כ ענין תנחומין כלשון ר"ע במו"ק דף כ"א כשמתו בניו והספידום כל ישראל עמד ר"ע ואמר אחינו בני ישראל שמעו אפילו שני בנים חתנים מנוחם הוא בשביל כבוד שעשיתם, וענין הכבוד לא שייך ע"י הטלפון, דלק למעשה אם אפשר לו לילך לבית האבלים שהוא קיום מצוה שלמה לא שייך שיפטר בטלפון, אך קצת מצוה יש גם ע"י הטלפון. עכ"ל. וכן העלו עוד אחרונים בשו"ת באר משה (חלק ב סימן קד חלק ז סימן נח). ובספר חזון עובדיה (אבלות חלק א עמוד יב, חלק ג עמוד סט), ובשו"ת ישיב יצחק (חלק ג סימן לא), ולפי דבריהם אלו הרי ששפיר ניתן לקיים מצות ניהום אבלים באמצעות 'מצלמת אינטרנט' בדרגה יותר טובה מאשר באמצעות הטלפון.

⁹⁵ יש לפלפל בדברים באריכות וכאן אכתוב בקצרה, הנה הנגיף אינו יוצא ועובר באופן מייד וישיר לאדם אלא הוא שט באוויר ואחרי זמן מה הוא חודר לגופו של חברו, כך שלכאורה אין לחייב אותו מדין אדם המזיק כיון שאין זה נחשב לכוחו, ועוד שלכאורה זה 'גרמא' לפי שיטת הרא"ש (בבא בתרא פרק ב סימן יז) שכתב להגדיר מה היא גרמא: 'גרמא בעלמא כההיא דשיסה בו כלב ונחש לא ברי הויקא כולי האי דשמא לא ישוך הכלב והנחש וכו', וכן פורץ גדר שממילא הבחמה תצא; היינו כל שלא ברור שיהיה הויקא הוא מוגדר כגרמא, אם כן הוא הדין בנידון דידן דיש לו דין דגרמא, אלא שיש רבים מהאחרונים שכתבו דאם הוא מתכוון להזיק גם כשלא ברי הויקא חייב מדינא דגרמי, וזה בעצם החילוק לשיטתם בין גרמא לגרמי אם הוא כשמתכוין להזיק חייב, וכשאינו מתכוון להזיק פטור, כן נקט הגר"א (חושן משפט סימן שצו ס"ק, ח, ובסימן תיח, ס"ק

(ט), ובשו"ת אדמת קודש (חלק ב חושן משפט סימן ד), ורבינו הגר"ח זיע"א בשו"ת רב פעלים (חושן משפט חלק ג סימן ח) הביא חילוק זה משו"ת שואל ומשיב (מהדורא קמא סימן יח), ובמשנת יעב"ץ (חושן משפט סימן נו), ולפי שיטתם יצא בנידון זה שאם אותו אדם שידע שנושא את הנגיף הסתובב לו בכל מיני מקומות והזיק אחרים הרי שחייב.

אלא שנראה, שגם כשאינו מתכוון להזיק, וגם לפי שיטת הרא"ש יש לכאורה לחייב אותו מדין 'אש', ואסביר את הדברים בקצרה, כל אדם שמביא מזיק למקום אחד, ויש כוח אחר שמוז'ך את המזיק הרי זה חייב מדין אשו משום חציו, והרי זה דומה למה שפסק השולחן ערוך (חושן משפט סימן קנה סעיף לד) וז"ל: מי שעשה גורן בתוך שלו, או קבע בית הכסא, או מלאכה שיש בה אבק ועפר וכיוצא בהם, צריך להרחיק כדי שלא יגיע העפר או הריח בית הכסא או האבק לחברו כדי שלא יזיקו, אפילו היתה הרוח שמסייע אותו בשעה שעושה מלאכתו ומגיעתו לחברו, הרי זה חייב להרחיק, כדי שלא יגיעו ולא יזיקו, ואפילו על ידי רוח מצויה, שכל אלו כמו שהזיקו בחציו הן ומפורש שכל שלא הרחיק חייב, וגם כשלא התכוון להזיק, אלא שקשה לי מאוד לדמות זאת לחיוב אש, דבאש ההזיק נעשה מיד ואילו הכא רק אחרי כמה שעות הוא ניזוק ממנגף, ויתכן לפלפל לפי המבואר בשולחן ערוך (סימן שצג סעיף ב ובסמ"ע ס"ק ד) שכתב דבהמה שאכלה פירות הרבה וניזוקה כשהנמים את הפירות ללא רשות בעל החצר, וכשבעל החצר לא היה בנמצא, בעל הפירות חייב לשלם הגם שהנוק לא היה מידו. וצ"ע.

ועוד שגם הניגף עובר על ידי 'מגע' בזה לא שייך לחייב אותו מדין אש, שכן הנוק נעשה על ידי מעשיו, כמבואר בש"ך (סימן שפ"ג ס"ק כג), ועוד עיין כיוצא בזה בשו"ת בית שלמה (חושן משפט סימן קכו) באדם שהיו לו בהמות שהיו חולות במחלה מדבקת ושלה אותם לשידה והבהמות שלו הדביקו בהמות של חברו על ידי האוכל שאכלו שם וכתב שהוא פטור דהו"ל שלא תאכל והם הביאו לעצמם את הנוק. עיי"ש.

ובנידון הנגיף לא ניתן לדעת איך החולה נדבק אם על ידי האוויר או על ידי מגע כך שקשה לחייב את המזיק מדין אש, השאלה אם לחייב אותו מדין יגרמא, וזה יהיה תלוי במחלוקת בדעת השולחן ערוך אם יש חיוב בגרמא, דהנה הש"ך (סימן שפ"ג ס"ק ד) שכתב בדעת השולחן ערוך שיש חילוק בין גרמי לגרמא, וכך כתב לדקדק בלשונו של השולחן ערוך בכותרת בריש הסימן: (חילוק שבין גרמא בגניק לדינא דגרמי. ובמקום אחר הארכתי להביא מכאן ראייה שהמותרות נכתבו בידי השולחן ערוך) וחזר על זה רבינו הש"ך (חושן משפט סימן תיח, ס"ק ד), ובכנסת הגדולה (חושן משפט סימן שפ"ג ס"ק צג), ובשו"ת שדה הארץ (סימן יח). אך שיטת הסמ"ע (סימן שפ"ג ס"ק א) שכל גרמא חייב ואין חילוק בין גרמא לגרמי.

ואם כן נידונו יהיה תלוי האם יש חיוב או לא, ולכאורה המזיק יכול לומר קים לי כהש"ך ולפטור את עצמו, אלא שיש לציין שבתוספתא (בבא קמא פרק ו הלכה ה) מובא שדינו מסור לשמים, ועוד מבואר בתוספתא (שבועות פרק ג הלכה ב) ובירושלמי (בבא קמא פרק ו הלכה א), שאין השמים מוחלים לו עד שישלם. והמאירי (בבא קמא נו ע"א ד"ה כל) כתב שיש חובה על המזיק לשלם את ניזוקו, ונפסל לעדות ויש עליו איסור גזל. אלא שלכאורה מדברי רש"י (גיטין נו ע"א ד"ה וחיוב) כתב שחייב בדיני שמים, פורענות לשלם לרשעים, שנתכוין להפסיד את ישראל. ומשמע מדבריו שאין זה חיוב תשלום ממוני, אלא עונש בידי שמים. אלא שבשו"ת דברי נחמיה (אבן העזר סימן נא) כתב שאין הוכחה מדברי רש"י שאין חיוב תשלומים אלא כוונת רש"י לומר שיש עליו עונש מהשמים אם לא ישלם את ההזיק.

ובשו"ת מהר"ם (סימן קא הובא בכנסת הגדולה חושן משפט סימן כח, בהגהות הטור ס"כ כג) כתב שאדם שחייב בדיני שמים, צריך המזיק לדייק בנחת תוכחת מוסר שיצא ידי חובתו לשמים, ואם קיבל מוטב ואם לאו, יאמר הדיין לפני שני בעלי הדין להכריז על החייב בדיני שמים. אמנם ביטל את ניזוקו, ונפסל לעדות ויש עליו איסור גזל. אלא שכתבתי בדבריו תשובה שבה נכתב שהחייב בדיני שמים הדיינים יכולים לכופו בדברים, כתב שממה שאמרו שחייב בדיני שמים היינו שאין חובה כלל מדיני אדם אלא רק בדיני שמים ולכך אין את האפשרות גם לכופו במילים.

והגם שלא ניתן לחייב את אותו נושא הניגף מכל מקום הוא מחויב בדיני שמים, ואף נחלקו האחרונים האם הניזוק יכול לתפוס בנכסי המזיק בגרמא, והדברים ארוכים, בשו"ת הריב"ש (סימן שצב) דן אם תפס הניזוק מעצמו האם מוציאים זאת ממנו, וכתב שמוציאים ממנו, והביא שכן כתבו הגאונים והבאו ברמב"ן (בבא מציעא סז ע"א ד"ה ושוב ראיתי) לענין אבק רבית שאינה להכריז על החייב בדיני שמים. אמנם ביטל את ניזוקו, ונפסל לעדות ויש עליו איסור גזל. תפס הלוה מן המלוה כשעור הודא אבק רבית, מוציאים ממנו. ובגליון רע"א (חושן משפט סימן כח) הביא בשם הרשב"א והר"ן שהביאם הנימוקי יוסף (בבא מציעא לה ע"א מדיף הרי"ף) שאם תפס הניזוק לא מוציאים ממנו. עיי"ש. אך מה שכתב רע"א לדייק מדברי הרשב"א רבינו התומים (שם ס"ק ד) כתב לדייק מדברי הרשב"א להפך שאם תפס מוציאים ממנו. עיי"ש. והמהרש"ל בספרו ים של שלמה (בבא קמא פרק ו סימן ו) למד בשיטת רש"י שאם תפס מוציאים ממנו. עיי"ש ומה שהעיר עליו בשו"ת שבות יעקב (חלק א סימן קמו) כבר העיר עליו רבינו התומים (ס"ק ד) שכנראה לא עיין בדבריו של רש"י שצמנו. עיי"ש.

וההכרעת הלכה אם מועיל תפיסה או לא, נחלקו ברותינו הפוסקים, בשו"ת מהר"ם מרוטנבורג (סימן תעו) מבואר שכל שתפס לא מוציאים ממנו, וכן המחנה אפרים (דיני רבית סימן טו) נקט כשיטת רש"י שאם תפס לא מוציאים ממנו, וכן כתב בשו"ת מהרש"ם (חלק א, סימן קס), וכן מבואר מדברי שו"ת מהר"ח אור זרוע (סימן רכט), וכן נראה מדברי רבינו הנתובות המשפט (סימן כח) וכן מתבאר מדברי הגר"ש קלווגר בהגהות חכמת שלמה (חושן משפט סימן כח), ובשו"ת שבות יעקב

ב. החזרת תשלום דמי קדימה

עקב המצב הנוראי השורר בארץ, רשויות החוק ומשרד הבריאות אסרו כל התקהלות של יותר מעשרה אנשים, וכן אסרו על בעלי האולמות לערוך שמחות, במצב זה התעוררו מספר שאלות בדיני ממונות.

והלכה היא כך: כשבעלי השמחה שילמו מקדמה לבעלי האולם לפי הדין בעלי האולם לא חייבים להשיב את כסף המקדמה לבעלי השמחה, ואפילו אם בעלי השמחה שילמו את כל התשלום יכול בעל האולם לתפוס חצי מהסכום וחצי מהסכום ישיבו לבעלי השמחה, אמנם אם בעלי השמחה לא שילמו הם פטורים⁹⁶.

(חלק א סימן קמו), ובשו"ת חיי הלוי (חלק א חושן משפט סימן קיח). ואם כן לדינא בודאי שהתופס יכול לומר קים לי כהנך פוסקים, ולא כפי שנתבאר בשו"ת חיי הלוי שלא מועילה תפיסתו. אמנם אם אותו חולה לא ידע שהוא חולה והדביק אחרים נראה שהוא תלוי במחלוקת האם צריך לצאת ידי שמים שהתוספת (בבא קמא נו, ע"א ד"ה כסוי כסיתיה) כתבו על דברי הגמרא, שלרב אשי איתמר נמי טמון באש מהו דתימא אנא כסוי כסיתיה ניהלך בדיני שמים נמי לא נחייב קמ"ל. והקשו התופסת: ואם תאמר גלוי וידוע למקום למה נתכוין אם לטובה אם לרעה, ותרצו אפילו במתכוין לטובה שלא ימהר לשרוף, ויוכל להציל בעל הבית בתוך כך, מכל מקום בדיני שמים חייב דאיבעי ליה לאזדהורי ולאסקוי אדעתיה שלא יבוא הפסד בכך. עכ"ל. ומבואר שגם כשחשב לטובת חברו אפילו הכי חייב על הנוק. אולם הרא"ה והמאירי (שם הובא דבריו בשיטה מקובצת) כתבו שאם כוונתו של המזיק לטובת הניזק פטור, וז"ל: היתה דליקה מתפשטת ובאה וטמן קמתו של חברו ונעשית טמון באש, ונפטר בעל הדליקה מתשלומיה, הרי יכול לומר שלטובה נתכוון ולא יעבר האש כל כך, ונמצא שניצא שאין כאן כוונה להזיק ופטור מדיני אדם, ומכל מקום חייב בדיני שמים אם היתה כוונתו להפקיע את התשלומין. עכ"ל. ועולה שנידוננו יהיה תלוי במחלוקת הראשונים הנוכרת. ועוד ראה שהארכתי בכל זה בספרי דרך האתרים (סימן קג).

⁹⁶ הדברים ארוכים ואכתוב זאת בקצרה, כמשנה במסכת בבא מציעא (קה ע"ב), וכן הובא דין זה בשולחן ערוך (חושן משפט סימן שכא סעיף א) מבואר שאדם החוכר שדה מחברו, דהיינו משלם שכירות בתשלום קבוע, ואירע איזה אסון, כגון שהנהר שהיה מזרים לשדה התייבש, זה מוגדר בהלכה 'כמכת מדינה' שהשוכר 'מנכה לו מדימי השכירות', וכלשון השולחן ערוך 'החוכר שדה מחברו... אם מכת מדינה היא, כגון שיבש הנהר, מנכה לו מחכירו'. וכן השולחן ערוך חזר על דבריו (סימן שכב סעיף א) 'החוכר או השוכר שדה חברו ואכלה חגב או נשדפה, אם אירע דבר זה לרוב השדות של אותה העיר, מנכה לו מחכירו, הכל לפי ההפסד שאירעו'. והוסף הרמ"א (סימן שכא שם) שם 'והא דאמרין אם מכת מדינה הוא מנכה לו מן חכירו, הוא הדין בכל כיוצא בזה, דכל מקם שנפסד הענין לגמרי הוי מכת מדינה, מנכה לו משכירתו'. דהיינו שהאונס נופל על בעל השדה וכן הרמ"א (חושן משפט סימן שיב סעיף יז) כתב: נשרף כל העיר, הוי מכת מדינה ומנכה לו מן שכירתו מה שלא דר בו, בין הקדים לו שכרו או לא. ואם כן הוא הדין בנידון שלנו שלכאורה האונס אמור ליפול על בעל האולם, ושפיר יכולים בעלי השמחה לדרוש את הכסף של המקדמה.

אך נראה שאין הדברים כן, ולהלכה נידון זה עומד במחלוקת גדולה בין הפוסקים דהיינו שההפסד הוא על המשכיר, והעירו האחרונים שהרמ"א סותר את דבריו שכן כתב (חושן משפט סימן שכא) 'אם הביטול של המלמד מחמת גזירת המושל שבועיר, ואי אפשר למלמד ללמוד, הוי מכת מדינה ויהא ההפסד של בעל הבית. היינו ההפסד הוא על הפועל דהיינו על השוכר. וצ"ע. ובדרכי משה (סימן שכא) עמד על סתירה זו וכתב 'ולא דמי לקרקע דאכלה חגב דמנכה לו מן חכירו (ב"מ קה ע"ב) ולא אמרינן דכל ההפסד על השוכר, דיש לומר דדווקא בקרקע שעדיין עומדת בחזקת המשכיר בוז אמרינן דגם הוא יפסיד מה שאין כן, בשאר משכיר, ולכך הוה כל ההפסד של שוכר וכן נראה בתשובת סימון סימן כ"ז בדין בית שנישרף'. דהיינו יש הבדל בין שכירות שהקרקע נמצאת בחזקת המשכיר, לבין שוכר מלמד שהוא לא בחזקת המשכיר, אמנם האחרונים תמהים ולא מבינים מה ההבדל בין שכירות בית שהבית שייך למשכיר והפירות השימושים שייכים למשכיר, הרי גם במלמד הגוף שלו שייך לו וברשות עצמו, ובביאור הגר"א (ס"ק ז) האריך לתמוה על דבריו עיי"ש. ויש כמה ביאורים ואכמ"ל. ובסמ"ע (שם) כתב למסקנה בדעת הרמ"א ש'בכל מכת מדינה שניהם סופגים את המכה. וכן סוברים עוד אחרונים,

ג. אי הגעה של אדם לבית הדין

בימים אלו שיש כמעט הסגר, בית הדין לא קובעים דיונים, ואם קבעו לאדם הזמנה לבית הדין ולא בא, לא ניתן להגדיר אותו כמסרב לבוא ולדון בדין תורה⁹⁷, אמנם אם שני בעל הדין רוצים לדון בתוכנת 'זום' ניתן לדון אותם, ראה בספרי דרך האתרים (סימן קכד) בדין בית דין וירטואלי.

פרק ה

סגולות ותפילות למנוע את הנגיף

א. מאה ברכות בכל יום

נתבונן נא בספרי הראשונים והאחרונים ומהם נלמד איך לבטל את המגיפה והחרון אף מעלינו, הנה בדורו של דוד המלך הייתה מגיפה של ממש... כל יום היו מתים 'מאה בחורים צעירים וחזקים'.. (כמבואר בטור סימן מז ומקורו מהמדרש רבה במדבר פרשה יח אות כא) תארו לכם בחור צעיר בגיל 17... חזק וחסון יוצא מהבית... ופתאום בלי שום הודעה מוקדמת... טראח!!! בום!!! נופל ומת... לא בחור אחד ולא שתיים... אלא מאה בחורים בכל יום... מאה לוויית בכל יום... לא יום ולא יומיים... חודשים על גבי חודשים... איזה צער... איזו עוגמת נפש... אלפי בחורים צעירים מתים... התחילו נבאי ישראל וחכמי ישראל לחקור ולדרוש... ולהתבונן בשל מי הרעה והמגיפה הנוראה הזו???? ומיד קם דוד המלך ואמר אני יודע למה המגיפה הזו באה עלינו... פתח דוד המלך ודרש את הפסוק האמור 'ועתה ישראל מה ה' שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלהיך' קם דוד ודרש

ראה במחנה אפרים (שכירות סימן ז) שכתב במי שהשכיר בית לגור בו ואחרי כן ברח מחמת מגיפה, הביא משו"ת הראב"ן (סימן צח) שכל אחד מהם מפסיד מחצה, והטעם כתב שם המחנה אפרים שימאחר וכבר הקדים את השוכר, חשיב כנרצה השוכר שיהא שלו לאלתר, ומשום הכי אין צריך להחזירו, ועוד כתב המחנה אפרים שיש לחלק בין נשרף הבית, שהשוכר לא יכול לגור בו שהבעלים מספיד, לבין שהבית קיים רק לא ניתן להשתמש בו מחמת שברחו מחמת הסכנה או מכל מיני דברים חיצוניים, שכן המשכיר יכול לומר לשוכר 'ביתא קמון', וכן הביא כן הקצות החושן (סימן שטז) בשם מהר"ם טיקטין שמתו שמחוייבין לברוח מחמת דבר, אינו מנכה לו כלום שכן 'ביתא קמון'. ולפי זה אם בעלי אולם קיבלו מקדמה הם יכולים לתפוס ולומר קים לי כשיטת המחנה אפרים והראב"ן, וכן כתב בשו"ת חקרי לב (חלק ב סימן פב), וכן הביא להלכה את דברי המחנה אפרים בשו"ת מהרש"ם (חלק ב סימן קצט), וכן העלה להלכה בשו"ת הרי בשמים (מהדו"ת חלק ב סימן קיח), ובשו"ת קול דודי (סימן א דף מה ע"א), ועוד ראה נא במפורש בשו"ת מהר"ם מרוטנברג (חלק ד סימן שפח) שכתב להלכה כשיטת הראב"ן הנ"ל.

⁹⁷ ראה שולחן ערוך חושן (משפט סימן ה), ובזמן חשש מגיפה אינו נחשב מסרב, ראה דרכי משה (סימן ה אות ט) בשם מהר"ק שאין קובעים זמן לבוא לבית הדין ואם קבעו אין לחוש הובא בפתחי תשובה (ס"ק ג).

'מה ה' אלוֹקִיךָ שׁוֹאֵל מֵעַמְךָ' אֵל תִּקְרִי 'מָה' אֵלֶּה 'מֵאֵה'... עִמָּד וּתִיַקֵּן מֵאֵה בְרִכּוֹת... ומֵאֵז שֶׁתִּיַקֵּן מֵאֵה בְרִכּוֹת פִּסְקוֹ בַּחֲזוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִלְמוֹת... וְהַמְגִיפָה פִּסְקָה לָהּ...⁹⁸

וּתְסַלְחוּ לִי אֲבֵל יֵשׁ לִי כַמָּה שְׁאֵלוֹת... לְמָה דוֹד הַמֶּלֶךְ תִּיַקֵּן שִׁיבְרָכוּ מֵאֵה בְרִכּוֹת לְהַצִּיל אֶת בַּחֲזוּרֵי יִשְׂרָאֵל מִמּוֹת... לְמָה דוּוֹקָא מֵאֵה בְרִכּוֹת... אוֹלֵי הִיָּה מִתְקַן שֶׁבְכֵל יוֹם וַיּוֹם יִתְּנוּ 'מֵאֵה פְרוּטוֹת לְצַדִּיקָה'.. וּמִקְרָא מִפּוֹרֵשׁ נֹאמֵר 'וְצַדִּיקָה תִּצְלֵל מִמּוֹת'???' וְמָה בְּכֻלָּל הַקֶּשֶׁר בֵּין 'בְּרִכָּה' לִ'מּוֹת'... לִ'חַיִּים'...???' מֵהֵיכֵן יִדַּע דוֹד הַמֶּלֶךְ שֶׁסִּיבַת הַמּוֹת וְהַמְגִיפָה הִיא בְּגִלְלֵי שְׁלֵא בְּרָכוּ מֵאֵה בְרִכּוֹת???' וּבְכֻלָּל מָה???' בְּגִלְלֵי שְׁלֵא מְבָרְכִים מֵאֵה בְרִכּוֹת בְּכֻלָּל יוֹם זֶה כִּבְרֵי סִיבָה שִׁימוֹתָ וַיִּפְלוּ מֵאֵה בַּחֲזוּרִים בְּכֻלָּל יוֹם???' וְעוֹד אִם אֲנִי מְבִיֵן נְכוּן!!! לֹא מְדוּבָר בְּאֲנָשִׁים רַעִים וְרַשְׁעִים שֶׁהֵם לֹא מְבָרְכִים... מִמֵּשׁ לֹא!!! אֵלֶּה מְדוּבָר בְּאֲנָשִׁים שֶׁמְבָרְכִים... וְאִם נַעֲשֶׂה חֲשׁוֹן הִרִי שֶׁבְכֻלָּל יוֹם וַיּוֹם אֲנַחְנוּ מִתְפַּלְלִים שְׁלֵשׁ תְּפִילוֹת בַּיּוֹם שֶׁבְכֻלָּל תְּפִילָה יֵשׁ 19 בְּרִכּוֹת... בְּרִכּוֹת הַשְּׁחָר... בְּרִכּוֹת קְרִיאַת שְׁמַע... אוֹכְלִים וְשׁוֹתִים... וּמְגִיעִים בְּקִלוֹת לְמֵאֵה בְּרִכּוֹת וַיּוֹתֵר... וּמִן הַסֵּתֵם גַּם בִּימֵי דוֹד הַמֶּלֶךְ הִיוּ מְגִיעִים לְמֵאֵה בְּרִכּוֹת... אֵז עַל מָה יֵצֵא הַקֶּצֶף עַל זֶה שְׁלֵא סִפְרוּ כַמָּה בְּרִכּוֹת בְּרָכוּ???' וְעוֹד שְׁאֵלָה אַחֲרוֹנָה לְמָה דוֹרְשִׁים אֶת חוֹבַת הַמֵּאֵה בְּרִכּוֹת מֵהַפְּסוֹק שֶׁל פְּרִשְׁתָּנוּ הַמְדַבֵּר מֵעֵנִינִי רֵאֵת שְׁמַיִם???'

בְּשִׁבִיל לְהַבִּין אֶת כָּל זֶה הַמְשִׁיֵל מִשָּׁל לְמָה הַדְּבָר דּוּמָה... 'עֵקֶב דִּגְנִי' יְהוּדִי עֲשִׂיר מִמֵּשׁ מֵעֲשִׂירֵי תַבֵּל... לֵיעֶקֶב דִּגְנִי הִיָּה בֶן יַחִיד... שֶׁהוּא וְאִשְׁתּוֹ וְכֻלָּ קְרוּבָיו טִיפְחוּ אוֹתוֹ וּפִינְקוּ אוֹתוֹ... יוֹם אֶחָד הֵבֵן הַקֶּטָן... שֶׁכִּבְרֵי לֹא הִיָּה קֶטָן כָּל כֵּךְ עֲשֶׂה מֵעֲשֶׂה נִפְשָׁע עַד מְאוּד... מֵעֲשֶׂה שֶׁהַתְּפָרֵס בְּכוֹתְרוֹת הָעֵיתוֹנִים... מֵעֲשֶׂה נוֹרָאִי שֶׁפִּתַּח אֶת מְבֻזְקֵי הַחֲדָשׁוֹת עִם תְּמוֹנוֹת שֶׁל בְּנוֹ... הָאֵבָא יַעֲקֹב דִּגְנִי... הָעֲשִׂיר הַמְּכֻבָּד הַמְדוּפֵלֵם לֹא יָכֵל לְשֹׂאת אֶת הַבוּשָׁה וְהַחֲרָפָה... מִיָּד הוּא גִירֵשׁ אֶת בְּנוֹ יַחִידוֹ אֶל מַחוּץ לְבֵית... אִמְרוּ לוֹ תֵּלֵךְ מִכָּאֵן... תְּבִיֵשׁ לָךְ... תְּסַתְּלֵךְ מִכָּאֵן... הֵבֵן עֹזֵב אֶת בֵּית אֲבִיו... וְעִבְרוּ כִּבְרֵי יָמִים שְׁבוּעוֹת וְהֵבֵן מִתְּגַעְגַּע לְאֵבָא שְׁלוֹ... אֲבֵל הוּא יִדַּע אֶת גּוֹדֵל הַבוּשָׁה שֶׁהוּא עֲשֶׂה לְאֵבָא שְׁלוֹ... הַתִּיַעֵץ הֵבֵן עִם אֶחָד מֵהַחֲבֵרִים וְהִידִידִים הַטּוֹבִים שֶׁל הָאֵבָא וְשָׁאֵל אוֹתוֹ אֵיךְ אֲנִי יִרְצָה אֶת אֲבָא שְׁלִי???' אֵיךְ אֲנִי יִנַּחַם אוֹתוֹ???' אִמְרוּ לוֹ תִּשְׁמַע כָּל יוֹם וַיּוֹם תִּתְקַשֵּׁר אֵלָיו וְתִשְׁאִיר לוֹ הוֹדְעָה... לֹא הוֹדְעָה אַחַת וְלֹא שְׁתִּיִים... אֵלֶּה מֵאֵה הוֹדְעוֹת בְּכֻלָּל יוֹם... וּבַהוֹדְעוֹת תְּבָרַךְ אוֹתוֹ עַל כָּל מָה שֶׁהוּא נָתַן

98 יש עוד אריכות רבה שמאה ברכות מנוע מגיפה, ואציין בקצרה, ראה בשו"ת מן השמים (סימן מ) שהשיבו לו מן השמים שמאה ברכות היא קטורת לפני ה' יתברך, וכן הוא באורחות חיים (סימן ד), ובכלבו (סימן קח ד"ב ובמה מכסין), וכן כעת ראיתי ספר שלם שנכתב בנושא זה הנקרא ספר ברכת טוב שהארזך וקיבץ בזה את כל המדרשים ומקורות ההלכה עיין עליו.

לך עד היום... ועל כל מה שהוא עתיד לתת לך תשבח אותו.... וככה כל יום הבן היה מתקשר לאבא.. אבא אתה ברוך...תודה לך... אבא אין כמוך... והנה יעקב דגני רואה על הצג של הטלפון 100 הודעות קוליות... מהבן שלו הוא יושב ושומע.. הודעה מספר 1 – אבא מה נשמע מה שלומך... תבורך בכל הברכות... הודעה מספר 2 – אבא אין כמוך בעולם אני אוהב אותך מאוד.. וכן הלאה האבא כל כך התרגש עם כל זה שאולי הבן שלי עשה מעשה נפשע... אבל עדיין הוא בקשר איתי עדיין הוא רוצה אותי... עדיין הוא מחפש אותי...

והנמשל, דוד המלך שראה איך מתים בכל יום מאה בחורים.... ידע דוד המלך שעם ישראל צריכים לשנות את דרכיהם ולשוב בתושבה אבל עד שעם ישראל יחזור בתושבה.... וישכנעו אותם לסור מדרכם הרעה.... ימותו עוד כמה מאות בחורים...אמר דוד המלך יש לי פתרון מהיר וקל לבטל את החרון אף ואת הכעס.... לברך מאה ברכות בכל יום... דהיינו מאה פעמים להתקשר להקב"ה ולומר לו אתה מקור לכל הברכות... ממך הכל.. אתה מלך העולם... אז גם אם יש גזירה ומגיפה... שזה בעצם מחמת הריחוק מהקב"ה המילים האלה אתה מלך העולם... אתה האדון על כולם בעצם מחברות אותנו ומקשרות אותנו שוב להקב"ה....

המילה 'ברוך'... היא מתפרשת גם בלשון ברכה... אבל גם מלשון 'הרכבה'...(דרך) אגב 'הברכה'... ו'הרכבה' זה אותם אותיות)... כמו שנאמר במשנה במסכת כלאים (פרק 2 משנה א) 'המברך את הגפן.. דהיינו המחבר.. שאתה מברך על תפוח.. אתה מתחבר עם הקב"ה... אתה נזכר בו... וזה מה שכותב רבינו הרמב"ם (הלכות ברכות פרק א הלכה ד) למה יש חובה לברך לפני האכילה 'כדי לזכור את הבורא תמיד וליראה ממנו'...

ולא סתם אחים יקרים כל המלחמה של היצר הרע והשטן הוא נגד המאה הברכות הללו... ורמזו את זה המקובלים (ראיתי את זה לפני הרבה שנים באחד מספרי רבינו יוסף חיים זיע"א) בשעה ששירו של עשיו שהוא הס"מ הרשע נלחם עם יעקב אבינו היכן הוא נתן את המכה שלו 'כי נָנַע פְּכַף יַרְךָ יַעֲקֹב' - 'כף' עולה בגימטרייה 100... דהיינו איפה יצר הרע נותן את המכה שלו במאה ברכות... לכן אפשר לומר ששמו של היצר הרע הוא 'ס"מ' שגם עולה בגימטרייה 100, וזה כנגד זה עשה ה' הטומאה של הס"מ שעולה מספרה 100 כנגד 100 ברכות...

והחיוב לחשבן מאה ברכות הוא נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים סימן מז, ובסימן רצ"א).

ב. מנין מאה הברכות

את מנין מאה הברכות מונים מהלילה⁹⁹, וגם נשים חייבות במאה ברכות¹⁰⁰.

ג. פיטום הקטורת

יש לומר פיטום הקטורת בכוונה גדולה ובהבנה ובזה מבטל את כל הפגעים והמגיפות¹⁰¹.

ד. עשב רוטא

אדם שמחזיק בביתו עשב 'רודא' ניצול מן המגיפה, שכן בלשון התלמוד הוא נקרא 'הפיגם' שזה אותיות מגיפה¹⁰².

ג. טהרת המשפחה

יש להיזהר ולשמור מכל משמר את כל ההרחקות של טהרת המשפחה, והשומר והמדקדק ניצול מן המגיפה¹⁰³.

ד. דבר שבקדושה במקום טינופת

⁹⁹ כן העלה בשולחן ערוך (סימן מז), ובשו"ת בצל החכמה (חלק ד סימן קנה), ובספר הליכות עולם (חלק א וישב עמוד נט) והסתפקתי לפי מה דקיימא לן (שולחן ערוך סימן קח, ובסימן רלד) שאדם שלא יתפלל מנחה מתפלל ערבית שתיים האם אותם הברכות שהם כתשלומין זה עולה לו ליום הקודם או ליום הבא. וצ"ע.

¹⁰⁰ כך האריך רבינו זצ"ל בספרו הליכות עולם (חלק א עמוד נט), והן צריכות להיזהר בזה יותר שהרי נשים לא מברכות ברכת ישתבח כמבואר בשו"ת יחוד דעת (חלק ג סימן ג), וכן לא מברכות ברכות קריאת שמע כמבואר בשו"ת יביע אומר (אורח חיים חלק ב סימן ו, ובחלק ג סימן ו).

¹⁰¹ ראה זוהר (פרשת ויחי דף רל ע"א, וירא דף ק ע"ב ויקהל ריט ע"א, בהעלותך קנא ע"ב, כי תשא מג ע"ב), וכן יש אריכות גדולה בספרים וכבר קיבץ בזה את כל הספרים בספר מזהב ומפז עיין עליו שהאריך גם בביאור הענין מדוע יש כוח באמירת הקטורת לבטל כל מיני גזירות ופגעים רעים.

¹⁰² ראה לרבינו החיד"א בספרו כיכרו לאדן (מסכת דרך ארץ זוטא פרק ו דף רפה), שמועיל נגד מגיפה, והביאו רבינו זצ"ל בספרו ענף עץ אבות (עמוד קלח), ובשו"ת יביע אומר (חלק ח סימן לו אות טו). ורבינו חיים פלאגי בספרו רפואה בחיים (פרק יב אות קסא) כתב 'ושמעתי מפה קדוש הרב הגאון המקובל כמהר"ר יעקב ניניו ז"ל כי 'הפיגם' אותיות 'מגיפה' שהוא מציל מן המגיפה. עיי"ש.

¹⁰³ כן האריך רבינו חיים פלאגי בספרו רפואה וחיים (פרק ה אות ג).

להיזהר לא לומר שום דבר שבקדושה במקום טינופת, וכן יש להיזהר לא להעביר ספר תורה במקום טינוף¹⁰⁴.

ה. פרשת העקדה

יזהרו בקריאת פרשת העקדה בכל יום לפני תפילת מנחה¹⁰⁵.

ו. יאמר פסוק זה

יאמר פסוק 'אתה סתר לי מצר תצרני רני פלט תסובבני סלה' ג' פעמים ישר, וג' פעמים הפוך 'סלע תסובבני פלט רני תצרני מצר לי סתר אתה' והוא מסגול שלא ישלוט בו המגיפה¹⁰⁶.

ז. ההתרחקות מכעס

יש להתרחק מכל מיני כעס ודאגה בעיצבון אלא יהיה בשמחה, שהדאגה והעיצבון מבאים את המגיפה לאדם¹⁰⁷.

ח. סכין פגומה

השוחטים צריכים ליזהר מאוד מפגימה בסכין השחיטה, שכן 'פגימה' אותיות 'מגיפה'¹⁰⁸.

ט. צדקה

צדקה, הנותן צדקה בזמן המגיפה אפילו שקשה לו הרי הוא ניצול ממנה¹⁰⁹.

י. גזיזת ציפורניים

גזיזת ציפורניים בערב שבת דווקא שלא יניח שום כוח לקליפה לינוק¹¹⁰.

¹⁰⁴ רפואה וחיים (שם אות א) ג).

¹⁰⁵ רפואה וחיים (שם אות ד).

¹⁰⁶ רפואה וחיים (שם אות כב).

¹⁰⁷ רפואה וחיים (שם אות ל).

¹⁰⁸ רפואה חיים (שם אות מג).

¹⁰⁹ רפואה חיים (שם אות מה).

¹¹⁰ ספר רפואה וחיים (שם אות מז) בשם הרב קמת סולת.

יא. תינוקות של בית רבן

תפילת תינוקות של בית רבן חשובה היא מאוד לבטל כל חרון אף ומגיפות קשות ורעות¹¹¹.

יב. אמירת עלינו לשבח ישר והפוך

לומר בכל יום 'עלינו לשבח', עד 'אין עוד' יש והפוך ארבע פעמים, וזה הסדר¹¹²

עלינו לשבח לאדון הכל, לתת גדולה ליוצר בראשית שלא עשנו כגויי הארצות ולא שמנו כמשפחות האדמה, שלא שם חלקנו כהם, וגורלנו ככל המונם שהם משתחוים להבל וריק, ומפללים אל אל לא יושיע, ואנחנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שהוא נוטה שמים ויוסד ארץ, ומושב יקרו בשמים ממעל ושכינת עוזו בגבהי מרומים הוא אלוקינו ואין עוד אחר.

ועכשיו יאמר הפוך:

אחר עוד ואין אלוקינו הוא מרומים בגבהי עוזו ושכינת ממעל בשמים יקרו ומושב ארץ ויוסד שמים נוטה שהוא הוא ברוך הקדוש המלכים מלכי מלך לפני משתחוים ואנחנו יושיע לא אל אל ומתפללים וריק להבל משתחוים שהם המונם ככל גורלנו כהם חלקנו שם שלא האדמה כמשפחות שמנו ולא הארצות כגויי עשאנו שלא בראשית ליוצר גדולה לתת הכל לאדון לשבח עלינו.

ויאמר אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה. קבל רנת עמך שגבנו טהרנו נורא.

ויחזור פעם שניה עלינו לשבח ישר והפוך כדלעיל, ויאמר: נא גבור דורשי יחודך כבבת שמרם.

ויחזור פעם שלישית ישר והפוך כאמור ויאמר: ברכם טהרם רחמי צדקתך תמיד גמלם, חסין קדוש ברוב טובך נהל עדתך.

¹¹¹ רפואה וחיים (שם אות מח). ועוד ראה לרבינו רבי חיים פלאגי שהאריך באריכות גדולה להביא עוד סגולות וקמיעות שדברים אלו לא ניתן לפרסם כל כך ברבים אלא לצנועים בלבד, וכן עיין בספר שורשי השמות (עמוד תקמח) שיש להקיף את התיבה בזמן המגיפה ז' פעמים, ואמירת אנא בכוח, וראה בספר בשער הכוונות (עמוד תנו) לגאון המקובל הפרוש רבי יעקב עדס (עמוד תנו) שהאריך בביאור סגולה זו. עיי"ש.

¹¹² בספר עבודת הקודש לרבינו החיד"א ובספר דרך ישרה שער התפילה, ובספר לדוד שיר (עמוד קלח).

ויחזור שוב פעם רביעית ישר והפוך, ואח"כ יאמר: יחיד גאה לעמך פנה זוכרי קדושתך, שוועתנו קבל ושמע צעקתנו יודע תעלומות

ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד אמת מלכינו

והדבר החשוב ביותר שעלינו להתחזק בקיום המצוות ובחזרה בתשובה, כל אדם יודע הכי טוב מה הוא צריך לתקן, לב יודע מרת נפשו, נתחזק כולנו באהבת חינוך, עזרה לזולת, התגברות על המידות להרבות קדושה בעולם ובכך נזכה לביאת משיח צדקנו במהרה בימינו אמן.

שכן איתא במדרש (שיר השירים רבה פרשה ב אות כט)
'אמר רבי חייא בר אבא סמוך לימות המשיח דבר גדול
בא לעולם, והרשעים כלים, ועל הנשאים נאמר והיה
הנאשר בציון ובירושלים קדוש יאמר לו'.